

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gal Kočar

Ruska državljanska vojna 1917–1921;
vloga intervencije Velike Britanije, Francije in
ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Gal Kočar

Mentor: doc. dr. Damijan Guštin

Ruska državljanska vojna 1917–1921;
vloga intervencije Velike Britanije, Francije in
ZDA

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Ruska državljanska vojna 1917–1921; vloga intervencije Velike Britanije, Francije in ZDA

Oktobrska revolucija v Rusiji leta 1917 je pustila globok pečat celotnemu 20. stoletju, saj je bila Sovjetska zveza, otrok revolucije, v nenehnem antagonizmu in večkrat na robu spopada s kapitalističnim svetom. Diplomatska naloga se ukvarja z obdobjem neposredno po socialistični revoluciji, od leta 1917 do 1921. V tem času je prišlo do državljanske vojne med revolucionarnimi silami in protirevolucijo, na čelu katere so bili nekdanji caristični generali. Zaradi grožnje, da bi se socialistična revolucija iz Rusije razširila v vzhodno in srednjo Evropo, so v vojno posegle tudi številne države, ki so želele že v kali zatreti socialistično državo – diplomatska naloga raziskuje vlogo najvidnejših držav intervencije, torej Velike Britanije, Francije in ZDA. V nalogi je obravnavan tako neposreden vojaški učinek teh držav kot tudi materialna, moralna in druga podpora, ki so jo te države nudile protirevoluciji. Ker je državljanska vojna tesno povezana s socialistično revolucijo, so raziskane tudi širše okoliščine revolucije ter tudi obdobje po državljanski vojni – le v tako širokem kontekstu lahko zares spoznamo vse vidike tega tragičnega konflikta in ocenimo posledice, ki sta jih v socialistični Rusiji pustili državljanska vojna in tuja intervencija.

Ključne besede: ruska državljanska vojna, intervencija, oktobrska revolucija

Russian Civil War 1917–1921; Intervention of Great Britain, France and U.S.A.

The October Revolution in Russia in 1917 left a deep scar on the entire 20th century, as the Soviet Union, the child of the revolution, was in the constant antagonism and often on the verge of conflict with the capitalistic world. This degree dissertation deals with the period immediately after the Socialist Revolution, from 1917 to 1921. It is a time of the Civil War between the revolutionary and counter-revolutionary forces which was led by former Russian imperial generals. Due to the threat that Socialist Revolution imposed to Eastern and Central Europe, a number of countries intervened in the war to destroy the revolution at its core – degree dissertation explores roles of the most important countries in the intervention, Great Britain, France and the U.S. A. I am interested in both, the direct military effort of these countries as well as the material, moral and other support these countries provided to the counter-revolutionary forces. Since the Civil War is closely linked to the Socialist Revolution, I also discuss the wider circumstances of the Revolution and the period after the Civil War – such a wide context is of great importance to really get to know all the aspects of this tragic conflict and consequences the Civil War and foreign intervention have left on the Socialist Russia.

Keywords: Russian civil war, Intervention, October Revolution

KAZALO

1 Uvod	6
2 Metodološko-hipotetični okvir	8
2.1 Predmet in cilj preučevanja.....	8
2.2 Metodologija in struktura analize	8
2.3 Hipoteze predlagane teme.....	9
2.4 Pojmi	9
3 Rusija in oktobrska revolucija.....	13
3.1 Rusija in Zahod – mednarodni odnosi pred oktobrsko revolucijo leta 1917	13
3.2 Oktobrska revolucija.....	13
4 Odzivi na socialistično revolucijo	19
4.1 Pasivnost ruskih elit	19
4.2 Odziv zahodnih držav	20
5 Leto 1918 – začetek državljanske vojne in intervencije	27
5.1 Med revolucijo in državljansko vojno – zmaga boljševikov nad protirevolucijo...	27
5.2 Dvig Denikinove Prostovoljne vojske	31
5.2.1 Denikinova “vladavina” v provinci Kuban – vse slabosti belih sil	34
5.3 Vzhod leta 1918 – pohod Češke legije; Komuč in Kolčak.....	38
5.4 Odgovor boljševikov na grožnje – rast Rdeče armade	41
5.4.1 Sestava Rdeče armade.....	44
6 Intervencija zahodnih držav	46
6.1 Sever Rusije	46
6.2 Skrajni vzhod	48
6.3 Kaspijsko jezero, Turkestan in Kavkaz	50
6.4 Južna Rusija in Ukrajina	51
6.5 Baltik.....	52
7 Leti 1919 in 1920, odločilne bitke in konec državljanske vojne.....	54
7.1 Vzhodna fronta – poraz generala Kolčaka.....	57
7.2 Južna fronta.....	61

8 Posledice vojne	69
8.1 Sprememba zunanje politike.....	70
8.2 Notranji razvoj sovjetske Rusije	71
8.2.1 Vloga partije v Rusiji in politična ureditev države	71
8.2.2 Nastanek Sovjetske zveze; razhajanja med Leninom in Stalinom.....	72
8.2.3 Gospodarstvo in nezadovoljstvo nad vojnim komunizmom; NEP.....	75
9 Zaključek	78
10 Literatura.....	86

1 Uvod

Novembra (oktobra po julijanskem koledarju) 1917 je prišlo v Rusiji do dogodka, ki je v 20. stoletju po svojem vplivu in posledicah primerljiv morda samo še z vzponom Hitlerjevega nacionalsocializma v Nemčiji – boljševiška revolucija je spremenila Rusijo v prvo komunistično državo na svetu. Ta je v nekaj desetletjih skozi kri in solze postala ena izmed dveh velesil in krojila usodo sveta vse do 90-ih let 20. stoletja. Ali je bilo več kot 70 let komunizma za Rusijo dobro ali slabo, je predmet mnogih polemik – tega v nalogi ne bom ugotavljal. Neizpodbitno dejstvo pa je, da je ruski komunizem, poleg obeh svetovnih vojn, dal največji pečat temu krvavemu, noremu stoletju.

Začetki komunizma v Rusiji so bili izjemno težki. Boljševiki, ki so vodili socialistično revolucijo, niso imeli nikakršnih državnih izkušenj. Delovali so kot napol teroristična organizacija, ki je poskušala s podtalnimi akcijami odstraniti staro oblast in sprožiti delavsko revolucijo. Ko jim je to dejansko uspelo, so se znašli v zelo kočljivem položaju. Bili so nevešči vodenja države (ki je bila povrh vsega največja država na svetu), postopoma so morali opustiti misel o širjenju komunizma v druge evropske države, soočiti pa so se morali tudi s številnimi nasprotniki nove državne ureditve, tako doma kot na tujem.

Nasprotovanje novemu režimu je zelo hitro vodilo v državljansko vojno. Naivno bi bilo pričakovati, da bo tako globoka sprememba, ki je posegla ne samo v politično ureditev, pač pa v vse pore življenja, ostala neizzvana s strani tistih, ki jim je nova ureditev pomenila grožnjo. Proti boljševikom in njihovim pristašem se je obrnila množica ljudi – višji in srednji sloj, pristaši desnih, srednjih in celo zmernih levih strank, večina visokih carističnih oficirjev, občasno kmetje ter veliko drugih. Oboroženi nasprotniki revolucije so bili združeni v tako imenovane “bele armade”.

Oborožene sile, ki naj bi zatrle socialistično revolucijo, so prišle tudi iz tujine. Večina pomembnih svetovnih držav je novi oblasti namreč močno nasprotovala. Zahodne države so videle v boljševikih nemške zaveznike, s katerimi so ravno bile prvo svetovno vojno, ter predvsem grožnjo ustaljeni imperialistično-kapitalistični družbeni ureditvi sveta, ki se

ji Zahod ni mislil odpovedati. Posredovanje Zahoda je obsegalo oboroženo intervencijo in pomoč belim armadam v vojaškem materialu, hrani in moralni podpori.

Kljub nemogočemu položaju je boljševikom in njihovi Rdeči armadi uspel neverjeten podvig – obranili so revolucionarno oblast in dobesedno pometli z nasprotniki. Izkazalo se je, da imajo kljub neizkušenosti zelo trdoživ in discipliniran partijski aparat, ki je sposoben voditi vojno na več frontah proti bolj oboroženemu (vendar manj številnemu) sovražniku. Bele armade je pestila politična in ideološka razdrobljenost ter predvsem nezmožnost ponuditi alternativno državno ureditev, ki bi ruskemu ljudstvu nudila več kot boljševiki. Intervencija Zahoda je bila zastavljena premalo ambiciozno, da bi lahko odločilno vplivala na izid državljanske vojne. Zahodne države so bile zaradi vojne z Nemčijo preveč izčrpane, da bi tvegale novo vojno, večina državnikov pa tudi ni imela predstave, kaj bo v prihodnosti pomenila Rusija s komunistično ureditvijo. Navsezadnje pa so bile na strani boljševikov tudi številke – revolucionarna oblast je imela pod nadzorom vso osrednjo Rusijo z več kot 100 milijoni prebivalcev.

Čeprav je revolucija preživela, pa je pustila državljanska vojna globoke brazde v zavesti Rusije.

2 Metodološko-hipotetični okvir

2.1 Predmet in cilj preučevanja

V diplomskem delu bo predmet preučevanja stanje v Rusiji pred državljansko vojno; sama državljanska vojna; intervencija Zahoda ter stanje v Rusiji po koncu državljanske vojne. Analiziral bom tako politično ozadje revolucije, državljanske vojne in intervencije kot tudi pomembnejše bitke in premike fronte.

Cilj preučevanja bo ugotoviti, koliko je intervencija Velike Britanije, Francije in ZDA vplivala na državljansko vojno v Rusiji. Zanima me tako vpliv neposredne intervencije (oborožen boj z boljševiki in Rdečo armado) kot tudi posreden vpliv v obliki materialne in vojaške pomoči ter moralne podpore protirevoluciji. V nalogi želim tudi spoznati, kako je intervencijo doživljala večina ruskega prebivalstva, torej tisti del Rusije, ki je bil med državljansko vojno pod oblastjo boljševikov.

2.2 Metodologija in struktura analize

Zaradi narave diplomske naloge sem kot glavno raziskovalno metodo uporabil analiziranje pisnih virov. Za analizo primarnih virov sem uporabil spletne arhive, kjer so v elektronski obliki zbrani pomembnejši dokumenti iz obravnavanega obdobja. Večino podatkov sem pridobil iz sekundarnih virov. Pri analiziranju slednjih je bila težava v dejstvu, da je v Sloveniji sorazmerno malo kakovostne literature, ki se ukvarja s tematiko ruske državljanske vojne in zahodne intervencije. Pregled strokovne literature, nastale med letoma 1945 in 1990 (torej iz časa SFRJ), kaže, da je bila ruska državljanska vojna zaradi ideoloških razlogov tabutema, o kateri se sploh ni pisalo. Ideološko obarvanost sem opazil tudi v literaturi zahodnih avtorjev, od katerih sem uporabil največ podatkov (rabo ruske literature je omejevalo to, da ne znam rusko) – zaradi ideološke pristranskosti je bila še posebno potrebna kritična obravnava sekundarnih virov. Na podlagi primarnih in sekundarnih virov sem opravil primerjalnozgodovinsko analizo. Osnovna metoda v diplomski nalogi je bila deskriptivna.

Po metodološkem delu sem analiziral državljanske vojne in vloge intervencije v njej. Ker sem domneval, da je državljanska vojna v Rusiji tesno povezana z oktobrsko socialistično

revolucijo, sem naredil kratko analizo ozadja slednje, predvsem pa poskušal ugotoviti, kako so se na revolucijo odzvale zahodne države in konservativnejši deli ruske družbe, ki so pozneje sestavljali protirevolucionarne sile. Analize državljanske vojne sem se lotil po posameznih obdobjih, neposredno intervencijo zahodnih držav (v obliki vojaškega posega) pa sem zaradi boljše preglednosti obravnaval ločeno. V zadnjem delu sem analiziral posledice vojne in vpliv, ki ga je imela na socialistično Rusijo, v zaključku pa povzel celotno analizo in potrdil oziroma ovrgel hipoteze.

2.3 Hipoteze predlagane teme

Osnovna hipoteza:

Poseg zahodnih držav v državljansko vojno je povzročil velike politične in vojaške spremembe v Rusiji.

Delovna hipoteza 1:

Podpora zahodnih držav je bila ključnega pomena za vojaški odpor nasprotnikov revolucije.

Delovna hipoteza 2:

Zaradi intervencije zahodnih držav se je spremenil odnos ruskega ljudstva do zahodnih držav.

2.4 Pojmi

Vladimir Iljič Uljanov - Lenin

Rojen 22. 4. 1870 v Simbirsku, umrl 21. 1. 1924 v Gorkem pri Moskvi. Najpomembnejši teoretik in praktik ruskega marksizma, vodja boljševikov, oktobrske socialistične revolucije ter ustanovitelj in vodja sovjetske komunistične partije. V revolucionarnih nemirih sodeloval že po koncu gimnazije in v petrograjski univerzi; doštudiral pravo. Od leta 1896 do 1905 na begu ali v zaporu zaradi revolucionarnih dejavnosti. V Münchnu ustanovi revolucionarni časopis Iskra. Leta 1903 v tujini ustanovi boljševiško partijo,

najskrajnejšo marksistično politično silo v Rusiji. Iz izgnanstva se vrne leta 1905 in sodeluje v prvi ruski revoluciji – po njenem porazu spet zapusti državo in se več ne vrne vse do leta 1917. Prevzame vodenje in organizacijo oktobrske socialistične revolucije; po njeni zmagi ga Ruski svet sovjetov 8. novembra (26. oktobra po julijanskem koledarju) Leta 1917 imenuje za predsednika Sveta ljudskih komisarjev, najvišjo funkcijo v državi (ustreznica predsedniku vlade). Lenin z boljševiki zmagava v političnem boju z zmernejšimi socialističnimi silami in v vojaškem obračunu z nasprotniki v ruski državljanski vojni. Leta 1919 vodi Tretjo internacionalo. Med državljansko vojno uvede vojni komunizem, po koncu državljanske vojne pa novo ekonomsko politiko (NEP) z namenom oživitve ruskega gospodarstva. Do svoje smrti leta 1924 doživi dve kapi, po katerih ostane paraliziran in nezmožen vodenja države. (Gažević 1973, 39)

Nikolaj Aleksandrovič Romanov - Nikolaj II.

Rojen v Sankt Peterburgu, 18. 5. 1868; Rusiji vladal od leta 1894 do 1917. Vodil izrazito centralistično politiko in ni popuščal pozivom k liberalnim reformam Rusije; kot avtokratski, samodržni vladar nasprotoval tudi vsakršnim posegom v absolutno moč carja. Potek rusko-japonske vojne (1904/05) sproži v Rusiji socialne nemire, zaradi česar je Nikolaj prisiljen razglasiti ustavo, oblikovati parlament (dumo) in dodeliti večjo svobodo neruskim narodom. V zunanji politiki veljal za tesnega zaveznika Antante, zlasti Francije. Zato in zaradi pomoči slovanskim nacionalizmom vstopi v svetovno vojno na strani Antante ter začne vojno z Nemčijo; vojna in hude izgube Rusije le še pospešijo propad monarhije. 15. 3. 1917 prisiljen odstopiti; po odstopu zaprt, 16. 7. 1918 pa na ukaz Lenina ustreljen skupaj s celotno družino. (Veliki splošni leksikon 1998, 2879)

Boljševiki

Boljševiki so bili organizacija revolucionarjev pod vodstvom Lenina, ki so v Rusiji leta 1917 sprožili socialistično revolucijo ter prevzeli oblast v državi. Sprva so obstajali kot skrajna levičarska frakcija v takratni Ruski socialnodemokratski stranki (v začetku 20. stoletja); ime "boljševiki" ('večina') so dobili v letih 1902 in 1903, ko je večina članov Ruske socialnodemokratske stranke podprla skrajno levičarsko ideologijo Vladimirja Lenina. Doktrina boljševikov je bila tesno povezana z marksizmom – osnova ideologije

je bil neizogiben revolucionarni spopad med delavci (proletariatom) in buržoazijo. Zavzemali so se socialistično revolucijo v Rusiji, ki bi jo organiziral delavski razred. Po kongresih v Bruslju in Londonu, kjer je prišlo do že omenjenega razkola v Ruski socialnodemokratski stranki ter delitvi na boljševike in menjševike, so zmagoviti boljševiki poenotili politični program ruske skrajne levice in centralizirali organizacijo stranke. Zavračali so vsakršno sodelovanje z drugimi političnimi silami, tudi liberalnimi, ter se še naprej zavzemali za socialistično revolucijo, ki bi jo v imenu delavcev boljševiki vodili samostojno, brez pomoči drugih ruskih strank ali političnih skupin. Struktura organizacije je bila zelo toga in je v marsičem spominjala na vojaško organizacijo; svoboda delavca – posameznika, naj bi se žrtvovala za dobro celotnega delavskega razreda; v primeru uspele revolucije so boljševiki vseskozi predvidevali diktaturo proletariata.

Boljševiki so tudi nasprotovali vsakršnemu sodelovanju v ruski Dumi, sicer ustanovljeni leta 1905; socialistično revolucijo so nameravali doseči s splošnimi delavskimi demonstracijami, množičnimi stavkami in oboroženim uporom proti obstoječemu režimu carja Nikolaja II. Socialistično revolucijo so uspešno izvedli 7. novembra (25. oktobra po julijanskem koledarju) 1917; prevzeli so oblast v Rusiji in oklicali socialistično republiko. Leta 1918 so postali sestavni del Ruske komunistične partije, izraz “boljševiki” pa se je prenehal uporabljati. (Encyclopaedia Britannica, 824–826)

Revolucija

Revolucija je poskus radikalnih sprememb obstoječega političnega sistema. Za dosego tega revolucija največkrat uporablja ilegalne postopke in uporabo sile. Revolucija največkrat pomeni temeljne spremembe v ekonomiji, kulturi in socialnem življenju. Navadno ima štiri glavne faze: predrevolucionarne izbruhe, začetno zmerno stopnjo, radikalno fazo in porevolucionarno stanje. Za uspeh revolucije se največkrat navaja nezadovoljstvo širšega prebivalstva s trenutnim političnim stanjem, hitra zasedba ključnih pozicij v državi (sedež vlade, vojaška in policijska poveljstva, mediji), dobra organizacija in vodstvo.

V marksistični teoriji igra revolucija še posebno pomembno vlogo, saj je ključnega pomena pri razvoju družbe; odstrani zastarani socialni sistem in vzpostavi novega. V procesu revolucije se prenese moč z enega socialnega razreda (ki je reakcionaren) na drugega (ki je progresiven); revolucija je vrhunec razrednega boja. (Sills 1968, 501–502 in 506)

Intervencija zahodnih sil

Intervencija je bila mednarodni vojaški poseg, ki je trajal od leta 1918 do 1920. Prvotni cilji intervencije so bili tesno povezani s svetovno vojno med Centralnimi silami in Antanto: cilji intervencije so bili zavarovanje ruskih zahodnih pristanišč pred Centralnimi silami, ponovna vzpostavitev vzhodne fronte proti Nemcem in transport Češke legije na zahodno fronto v Franciji. Po koncu svetovne vojne so sile intervencije odkrito posegle v rusko državljansko vojno, kjer so podprle protirevolucionarne bele sile. Najpomembnejše države v intervenciji so bile Velika Britanija, ZDA in Francija, ki pa niso delovale usklajeno in so imele večkrat nasprotne interese. Intervencija tudi ni uživala podpore med prebivalstvom udeleženih držav in samimi vojaki. (Allied intervention in the Russian Civil War 2001)

3 Rusija in oktobrska revolucija

3.1 Rusija in Zahod – mednarodni odnosi pred oktobrsko revolucijo leta 1917

Rusija je bila pred prvo svetovno vojno in oktobrsko revolucijo ena izmed najpomembnejših velikih sil sveta. Skupaj z Veliko Britanijo, Francijo, Nemčijo in Avstro-Ogrsko je sestavljala kompleksen sistem mednarodnih odnosov, znan kot “ravnotežje moči”. Za to obdobje sta bili značilni pogosto menjavanje zaveznikov in formiranje začasnih strateških povezav, vse z namenom, da nobena od velikih petih evropskih sil ne pridobi dominantnega položaja.

Rusija je bila najprej v letih 1872–1887 v paktu z Nemčijo in Avstro-Ogrsko – v t. i. “Dreikaiserbund” ali Zvezi treh cesarjev, od katerega je leta 1887 odstopila zaradi čedalje večjih trenj z Avstro-Ogrsko. Po razpadu Zveze treh cesarjev se je začela Rusija bolj zблиževati s Francozi in Britanci. Leta 1894 se je tesno povezala s Francijo, s katero je vstopila v polno vojaško zavezništvo. (The Franco-Russian Alliance Military Convention – August 18, 1892 2008)

Zveza Francije in Rusije je bila naperjena proti Trojni zvezi Nemčije, Avstro-Ogrske in Italije. Leta 1907 sta Rusija in Velika Britanija določili ureditev interesnih sfer v srednji Aziji s t. i. “Anglo-rusko antanto”, ki je umirila dolgoletno rivalstvo dveh držav na območju Perzije, Afganistana in Tibeta. (The Anglo-Russian Entente 2007) Konec rivalstva v srednji Aziji je omogočilo nadaljnje zблиževanje Velike Britanije, Francije in Rusije, ki so tako sestavljale Trojno antanto, poznejšega nasprotnika Trojne zveze Nemčije, Avstro-Ogrske in Italije v prvi svetovni vojni. Po zaostrovanju ruskih odnosov z Avstro-Ogrsko in mobilizaciji velikega števila ruskih enot ob zahodni meji je Nemčija 1. avgusta 1914 napovedala vojno Rusiji; 3. avgusta so prve nemške enote že vstopile v Rusijo. Odprla se je vzhodna fronta prve svetovne vojne. (Heyman 1993, 254)

3.2 Oktobrska revolucija

Dogodki med in po oktobrski revoluciji leta 1917 so poglobilni razlog za rusko državljansko vojno. Pravzaprav gre za potrditev znamenite Clausewitzove teze “vojna je samo nadaljevanje politike z drugimi sredstvi, (...) politični instrument, nadaljevanje

političnega občevanja z drugimi sredstvi.” (Clausewitz 2004, 28–29) Boljševiki, ki so po oktobrski revoluciji zavladali Rusiji, so bili namreč tako radikalni in skrajni, da je bil vsakršen dialog z njimi nemogoč. Nasprotnikom revolucije ni ostalo na razpolago nobeno drugo sredstvo kot samo poskus prevzema oblasti z oboroženo silo. Boljševiki so tudi sami zagovarjali nenehno, permanentno revolucijo, ki je po njihovem neizogibno vodila v oborožene spopade med razredi. Državljska vojna jim je predstavljala del širše vojne med razredi in je bila potemtakem povsem “naravna”, celo nujna. Tako Lenin kot vojni komisar Trocki sta verjela, da je možno cilje revolucije doseči samo s silo (Figes 1996, 615) Tako je državljanska vojna povsem logična posledica oktobrske revolucije leta 1917.

Razlogi za oktobrsko revolucijo so bili številni. Cesarski Rusiji, izmed vseh velikih evropskih držav najbolj zaostali, revni in nerazviti državi, so se v prvi četrtini 20. stoletja bližale velike spremembe na vseh ravneh. Ljudje vseh slojev so se začeli zavedati, da živijo pod obupno zastarelim carskim sistemom, ki je že več let nesposoben slediti družbenemu razvoju. Kmetijstvo in industrijska proizvodnja sta bili daleč za drugimi evropskimi državami. Rusijo sta pestili visoka inflacija in lakota. Delavci, sloj, ki je izrazito hitro naraščal v dveh najvplivnejših ruskih mestih, Petrogradu in Moskvi, so prejeli zelo slaba plačila, živeli pa so v nemogočih razmerah; delavec je delal povprečno 11–12 ur na dan šest dni v tednu. Kmetje, najštevilnejši sloj ruske družbe, so bili prav tako nezadovoljni s svojim položajem; zahtevali so več zemlje in nižje davke. Politična misel v Rusiji pa je bila, nasprotno od socialnega stanja, zelo razvita. Ljudje so si želeli demokratičnih sprememb in večjo možnost politične participacije, kar pa je bilo pod avtorskim carjem nemogoče – Nikolaj II. je bil od vseh evropskih monarhov morda najbolj konservativen in tradicionalen vladar. V številnih narodih Rusije se je začela prebujati narodna zavest, zahtevali so večjo avtonomijo in pravico do samoodločbe. Kaplja čez rob pa so bile ruske izgube v svetovni vojni. Bojevanje z bolj opremljenimi in izurjenimi Nemci je Ruse stalo 1,7 milijona življenj in pet milijonov ranjenih, državno ekonomijo pa je potisnilo v kritično stanje. (Source List and Detailed Death Tolls for the Twentieth Century Hemoclysm 2005)

Carski režim je sedel na sodu smodnika, in ko je ta v marčevski revoluciji 1917 končno eksplodiral, ni bil nihče presenečen. Carski imperij se je podrl kot hišica iz kart, Rusija je bila v razsulu. Car je bil odstavljen, oblast je prevzela začasna vlada, sestavljena predvsem iz demokratov (kadetov), vlado pa je vodil princ Lvov in pozneje zmerni socialist Aleksander Kerenski. Hkrati z začasno vlado se je pojavilo še eno politično telo, ki naj bi krojilo usodo Rusije – Petrograjski sovjet. Sovjet, v katerem sta ključni vlogi zasedali levičarski stranki menjševikov in eserjev¹, je bil svet delavcev, ki naj bi predstavljal stališča vsega delavskega v odnosu z začasno vlado; deloval naj bi kot nekakšen lobi za pravice delavcev in preprečeval začasni vladi, da bi sprejemala kakršne koli odločitve, ki bi bile delavcem škodljive. Moč Petrograjskega sovjeta je bila tolikšna, da so to obdobje imenovali kar obdobje dvovladja (*dvoevlastie*). (Evtuhov in drugi 2004, 588) Sovjet je imel prek komitejev nadzor nad vojsko, obvladoval pa je tudi precejšne dele infrastrukture (železnico, pošto, telegrafe, distribucijo hrane itd.). Že v nesoglasjih med levo orientiranim sovjetom in zmerno demokratično začasno vlado je bilo mogoče videti zametke krize, ki se je pozneje razrasla v državljansko vojno. Krize v državi ni uspelo rešiti ne začasni vladi ne Petrograjskemu sovjetu; v Rusiji je še naprej vrelo. Nezadovoljstvo delavcev in kmetov se ni poleglo (veliko zaslug za to gre pripisati boljševikom, ki so nenehno podpigovali in organizirali proteste), posebno nevzdržna pa je bila še vedno trajajoča vojna z Nemčijo, ki je že povsem izčrpala državo. Po mestih so divjali nemiri, stavke in protesti, ki jih nobena od obeh “vlad” ni uspela zajeziti. Stekli so pogovori o sodelovanju in 6. maja 1917 je v začasni vladi zasedlo ministrska mesta šest menjševikov oziroma eserjev. To je še dodatno razdelilo rusko levico, saj so bili tisti iz skrajnega levega pola proti kakršnemu koli sodelovanju z začasno vlado. Naslednji

¹ Menjševiki (manjšina) so bili del Ruske socialnodemokratske stranke, ki se je od večine (boljševikov) odcepila v letih 1902–1903. V političnih pogledih so bili manj skrajni od boljševikov; zavzemali so se za demokratično sodelovanje v dumi in pozneje začasni vladi ter za miren (nerevolucionaren) prevzem oblasti v imenu delavskega ljudstva. Zaradi teh razlik so bili v nenehnem sporu z boljševiki, kar je v času po socialistični revoluciji preraslo v oborožen spopad. (Encyclopaedia Britannica, 824–826) Socialni revolucionarji so bili agrarni socialisti, ki so uživali visoko podporo med ruskim kmečkim prebivalstvom. V nasprotju z boljševiki in menjševiki, ki so predstavljali delavce, so socialni revolucionarji za najpomembnejši razred v Rusiji imeli kmete, ki naj bi tudi prevzeli revolucionarno oblast. Leta 1917 so iz stranke izstopili pripadniki skrajne leve, ki se niso strinjali s sodelovanjem socialnih revolucionarjev v začasni vladi – konstituenti; ta del stranke se je pozneje pridružil boljševikom. Večina preostalih socialnih reoulcionarjev se je v državljanski vojni bojevala proti boljševikom.

meseci so prinesli nove nemire, priljubljenost pa je vztrajno rasla najradikalnejši levičarski stranki – boljševikom z Leninom na čelu.

Boljševiki so bili sprva maloštevilni; marca 1917 so šteli samo nekaj tisoč članov. Z Leninovo vrnitvijo iz izgnanstva se jim je podpora povečala, tehtnico v njihovo korist pa je nagnilo predvsem to, da so imeli sposobnost uvideti, kaj hočejo ljudske množice – mir, kmetje pa poleg tega še lastno zemljo. Zavedali so se, da sta začasna vlada in Petrograjski sovjet nesposobna prepoznati te zahteve; spoznali so, da se jim je povsem nepričakovano ponudila priložnost za sprožitev druge (socialistične) revolucije (za kar so se zavzemali že ves čas), ki bi lahko bila začetek svetovne socialistične revolucije. Osrednja parola boljševikov, pod katero so v začetnih poletnih mesecih leta 1917 začeli organizirati protivladne proteste in nemire, je bila torej “Kruha, miru, zemlje!” in je vsebovala pravzaprav vse, kar si je večina ljudi takrat najbolj želela. Zahteve kmetov po več zemlje so bile sicer v popolnem nasprotju s socialističnim programom boljševikov, pa vendar slednji niso oklevali niti za trenutek, ko so uvideli, da jim bo razdelitev zemlje prinesla podporo večinskega kmečkega prebivalstva. S stališča vzrokov za državljansko vojno je bila še bolj pomembna zahteva po miru – večina prebivalcev Rusije si je mir vsekakor želela, vendar ne za ceno, ki so jo pozneje plačali boljševiki. Igranje na populistično noto je hitro prineslo rezultate, saj je število boljševikov v nekaj mesecih skokovito naraslo – avgusta 1917 je imela stranka okrog 200.000 članov. (Evtuhov in drugi 2004, 601) Pomembna prednost boljševikov je bila tudi izredna discipliniranost in organiziranost stranke. Boljševiška stranka je bila julija 1917 zaradi netenja nemirov prepovedana, kar pa *de facto* ni imelo nikakršnega učinka, saj je bila začasna vlada povsem brez moči. Boljševiki so se počutili dovolj močne, da so 25. oktobra (7. novembra po gregorijanskem koledarju) strmoglavili začasno vlado, se polastili oblasti in začeli s socialistično revolucijo. Prevzem oblasti je minil brez večjih spopadov, kar zgovorno priča o šibkosti začasne vlade – sam Trocki je v svojih spominih pozneje zapisal, da “bi bil zunanji opazovalec (v kontekstu revolucionarnega vrenja in zgodovinske pomembnosti dogodka) nedvomno razočaran nad poslovnim in profesionalno izvedenim prevzemom oblasti.” (Medvedev 1986, 66) Za razliko od februarske revolucije, ki je bila večinoma spontana – leve sile so jo sicer spodbujale, vendar je hitrost in obseg revolucije

presenetil vse, tudi boljševike – je bila oktobrska načrtovana in resnično profesionalno izvedena.

Kmalu po revoluciji, novembra 1917, so bile izvedene volitve v skupščino (konstituantno). Veliko večino je dobila Stranka socialnih revolucionarjev, eserjev, s 16,5 milijona glasov; boljševiki so z 10,5 milijona glasov zasedli drugo mesto. (Evtuhov in drugi 2004, 607) Manjša podpora ljudstva boljševikov ni zmedla; rezultate so sicer sprejeli kot legalne, vendar so opozarjali, da jih ne morejo upoštevati, saj je medtem največja stranka – Stranka socialnih revolucionarjev – zaradi notranjih nesoglasij razpadla na dva dela, od katerih je bil levi del bližje boljševikom kot desnemu delu stranke. Tako so boljševiki na prvem zasedanju nove skupščine postavili ultimatum, naj skupščina potrdi oblast sovjetov kot najvišje oblasti ali pa bo razpuščena. (Boffa 1985, 51) Preostale stranke so zapustile skupščino, ki je bila nato dejansko razpuščena. Boljševikom je to prineslo nove sovražnike – desni del eserjev, ki se seveda ni sprijaznil z razpustitvijo skupščine in prenosom vse oblasti na sovjete, kjer so imeli glavno vlogo boljševiki.

Po utrditvi oblasti je bila najpomembnejša skrb nove revolucionarne vlade vzpostavitev miru z Nemčijo – kot že rečeno, vojna je že vse od leta 1914 dušila državo. Pogajanja o miru so se začela sredi decembra 1917, vendar so bila zaradi nemogočih zahtev Nemčije januarja 1918 prekinjena. Ko so začeli Nemci prodirati po vsej vzhodni fronti, je bilo boljševikom očitno, da morajo skleniti mir za vsako ceno. Cena je bila ogromna. S podpisom mirovne pogodbe v Brest-Litovsku 3. marca 1918 je Rusija izgubila tretjino prebivalstva, polovico industrijskih obratov in devet desetih ozemelj, bogatih s premogom. Priznati je morala samostojnost Finski, baltskim državam, Poljski, Ukrajini in Belorusiji, izgubila je vse pokrajine, pridobljene v rusko-turški vojni v letih 1877 in 1878, umakniti se je morala iz Armenije, Nemčiji pa bi morala izplačati vojno odškodnino v višini šest milijard nemških mark. (Conditions of an Armistice With Germany 1997) Tako boleči pogoji so užalili ponos mnogih Rusov, ki so krivili boljševike, da so s podpisom sramotne pogodbe izdali Rusijo. Čeprav so boljševiki pogodbo enostransko razveljavili po kapitulaciji Nemčije in ruske izgube posledično niso bile tako strahotne, je

bilo dokončno jasno, da se je prebivalstvo Rusije razdelilo na boljševike in njihove pristaše ter na njihove nasprotnike.

Velik del odgovornosti za rusko državljansko vojno tako očitno nosijo boljševiki z Leninom na čelu. Pa vendar je glede na stanje lahko ugotoviti, da so bili boljševiki v tistem času pravzaprav edina izbira. Država je bila na robu propada in nihče, razen boljševikov, očitno ni vedel, kaj naj ukrene, da se bo stanje umirilo. Boljševiki so se dobesedno "sprehodili" do oblasti; zasedba Zimskega dvorca, sedeža začasne vlade, je minila brez smrtnih žrtev, ranjena sta bila samo dva revolucionarja. Prevzem oblasti, in to s strani tako skrajne stranke, kot so bili boljševiki, je minil skoraj brez nasilja, kar pove dovolj o stanju in sposobnosti preostalih političnih sil. Nekatera dejanja boljševikov ob prevzemu oblasti (sem vsekakor spada izničenje regularnih, legitimnih volilnih izidov in vzpostavitev diktature) so bila vsekakor v popolnem nasprotju z demokratičnimi načeli, vendar je treba opomniti, da so bili v tistem času edina politična sila, ki je bila sposobna voditi že napol razsuto državo. Moje mnenje je, da ni šlo za boljše ali slabše izbire; šlo je za preživetje države ali pa za njen nadaljnji razpad.

Skrajnost boljševikov in njihova zavezanost k razrednemu boju pa Rusiji nista prinesli težko pričakovanega miru, temveč sta državo pahnili v državljansko vojno.

4 Odzivi na socialistično revolucijo

4.1 Pasivnost ruskih elit

Boljševiki so torej brez večjih težav prevzeli oblast, razpustili konstituinto in si vzeli privilegij nadaljnjega vodenja revolucije v Rusiji. S tem so si nakopali nasprotnike iz celotnega političnega spektra; proti njim so bile tako konservativne in liberalne kot tudi zmerne leve stranke. Čas je pokazal, da nobena od naštetih ni bila sposobna resneje ogroziti revolucije, tako kot je tudi ni bila sposobna preprečiti. Konservativne sile niso imele vidnejših zastopnikov med političnimi strankami; car Nikolaj II. je vladal kot pravi samodržec in je na vsakršno politično stranko gledal kot na grožnjo monarhiji. (Mawdsley 2008, 13) Po revoluciji zato ni bilo nobene stranke, ki bi se zavzemala za ponovno vrnitev carja na oblast. Skrajni desni liberalci, kadeti, so bili sicer najbolj konservativni, pa vendar jih ne moremo označiti za stranko, ki si je želela vrnitev monarhične ureditve. Druga pomembna konservativna sila, cerkev, razen javnega obsojanja ni storila ničesar, s čimer bi dejavno nastopila proti boljševikom.

Jedro poznejšega upora proti revoluciji pa je bila tretja konservativna sila, nekdanja carska vojska. Moč oficirskega kadra v ruski vojski je bila tradicionalno zelo velika, oficirji pa so postali najbolj goreči sovražniki boljševizma. Poleg tega, da so bila politična prepričanja boljševikov v diametralnem nasprotju z njihovimi, jim je bilo tudi jasno, da bo nova oblast gledala na njih kot na sovražnike in jih bo tako tudi obravnavala. Po prepričanju Lenina je bila namreč nekdanja carska armada ne samo nepotrebna, temveč tudi nevarna – bila naj bi “represivna sila v službi imperializma”, ki jo je bilo kot tako nujno treba uničiti. “... kot sta večkrat poudarjala Marx in Engels, je prva naloga revolucije, da uniči in povsem razgradi obstoječo (imperialistično, op. p.) vojsko in jo nadomesti z novo.” (Wollenberg 1937)

Ruski srednji sloj, ki so ga predstavljali že omenjeni kadeti, prav tako ni mogel ogroziti revolucije. Meščanska družba je bila v Rusiji najšibkejši sloj – srednji razred je obsegal približno šest milijonov Rusov. (Mawdsley 2008, 16) Liberalizem v Rusiji ni imel

tradicije, ljudje pa so za propad države leta 1917 krivili ravno parlamentarno konstituantno.

Veliko večjo grožnjo je boljševikom predstavljal spekter levih zmernih sil ali “revolucionarna demokracija”, kjer so bili najpomembnejši socialni revolucionarji ali “eserji”. Eserje so podpirali kmetje, najštevilnejši sloj v državi; bili so uveljavljena stranka, ustanovljena že leta 1869 (Mawdsley 2008, 17); prepričljivo so zmagali na volitvah v konstituantno – pa vendar niso bili sposobni zaustaviti pohoda boljševikov. Podpora kmetov se je izkazala za manj pomembno, kot je bila podpora delavcev za boljševike – centri moči so bili v mestih, mesta pa so bila pod nadzorom boljševikov. Samo število eserjem ni prineslo moči in oblasti. Napačno je bilo tudi njihovo zanašanje na konstituantno, za katero so boljševiki (pravilno) uvideli, da ne bo nikdar sposobna vladati Rusiji – eserji so podpiranje konstituante plačali z izgubo vpliva v sovjetih, za katere se je izkazalo, da so dejanska središča moči v Rusiji. Eserjem je težave povzročala tudi nekohezivnost stranke, ki se je delila na desnico, sredino in levico, vsaka od teh političnih skupin pa je imela svoje poglede na to, katero pot bo izbrala stranka po revoluciji. Posledično so bili eserji nezmožni politično ogroziti boljševike (izjema je nekajmesečna vladavina konstituante v vzhodni Rusiji) in izkoristiti dve veliki prednosti, ki jih konservativna opozicija ni imela – naklonjenost reformam in podporo kmečkega sloja.

4.2 Odziv zahodnih držav

Novica o uspeli socialistični revoluciji in vzpostavitvi socialistične oblasti je šokirala ves svet. Če so padec carja Nikolaja II. in vzpostavitev začasne vlade številne države pozdravljale (še posebno ZDA), saj so v tem videle pomembne korake Rusije k večji modernizaciji, so te države na boljševiški prevzem oblasti gledale izrazito sovražno. Socializem je bil povsem nasprotna ideologija imperializmu, temelječemu na kapitalističnih proizvodnih odnosih, ki so ga v preteklem stoletju izvajale vse velike sile.

Tudi boljševiki so na drugi strani zahodne vlade predstavljali kot izkoriščevalske; bile naj bi orodje vladajoče elite, ki si prek njih podreja delavski sloj. Sodelovanje med državljani

in kapitalistično vlado naj ne bi bilo mogoče, vsakršne morebitne socialne spremembe pa naj bi bile le pesek v oči delavskemu sloju. V očeh boljševikov je bila edina možna rešitev strmoglavljenje vlad ter kaznovanje in obsodba vladajoče elite. (Kennan 1967) Predvsem Lenin je nenehno pozival k obračunu s svetovnim imperializmom, kar je povzročilo strah v zahodnih vladah pred socialističnimi revolucijami v njihovih državah.

Zahodne vlade je zelo skrbela tudi mednarodna usmerjenost boljševikov. Ti so namreč verjeli, da je revolucijo nemogoče zadržati v eni sami državi, Rusiji, temveč jo je treba razširiti v sosednje evropske države. Tudi lastnega prevzema oblasti v Rusiji boljševiki niso imeli za končni cilj, ampak za vmesno fazo, preden se revolucija razširi v Evropo – najglasnejši zagovornik “permanentne”, nenehne revolucije je bil poznejši vojni komisar Lev Trocki. (Heyman 1993, 322) Ravno tega dela socialistične ideologije so se vlade zahodnih držav najbolj bale, saj bi širjenje socializma v Evropo pomenilo veliko nevarnost za uveljavljeno kapitalistično-imperialistično ureditev sveta.

Negotov izid prve svetovne vojne, nemirno ozračje v zavezniških državah zaradi vojne in nemško podpiranje Lenina so še povečali nezaupanje do novih gospodarjev Rusije. Koristi Nemčije ob boljševiškem prevzemu oblasti v Rusiji so bile dejansko največji razlog za zaskrbljenost in ne nazadnje za intervencijo proti boljševikom. Nemčija je s podpisom mirovne pogodbe v Brest-Litovsku pridobila nadzor nad ogromnim naravnim bogastvom, ki ga je potrebovala za uspešno nadaljevanje vojne. Sprostila se je celotna vzhodna fronta, zaradi česar so lahko Nemci vse svoje sile preusmerili na zahodno fronto. Dodaten razlog za intervencijo, povezan z Nemčijo, je bil tudi strah pred nemškim zajetjem velike količine orožja in drugega vojaškega materiala, ki bi ga Nemci nato uporabili proti Antanti – zavezniki so Rusijo med svetovno vojno namreč obilno zalagali z orožjem, saj je bila ruska vojska preslabo opremljena, da bi se lahko kosala z nemško. Vsa omenjena vojaška oprema je po podpisu mirovne pogodbe obstala blizu na novo pridobljenih nemških ozemelj, s čimer je obstajala upravičena bojazen, da Nemčija opremo zajame ter uporabi proti Veliki Britaniji in Franciji. (Dmytryshyn 1977, 492)

Kot zadnji razlog za intervencijo pa lahko omenim tudi strah zahodnih zaveznikov pred neposrednim nemško-boljševiškim sodelovanjem. Nemci so si skozi celotno svetovno vojno prizadevali izločiti Rusijo iz vojne s podtalnim vohunskim delovanjem (predvsem so podžigali nacionalistične težnje manjšin v Rusiji), ki bi privedlo Rusijo do tolikšne notranje krize, da bi bila prisiljena izstopiti iz vojne. (Oceleshaw 2006, 2) Nemci so prav tako vedeli za Leninov namen spodbujanja socialistične revolucije v Rusiji, zaradi česar so mu ne nazadnje tudi omogočili in financirali varen prehod do Petrograda. Zahodne države so tako boljševike večkrat javno obtoževale, da so nemški agenti, ki želijo destabilizirati Rusijo za potrebe Nemčije (čeprav je iz zdaj dostopnih zapisov jasno, da so zahodni voditelji že takrat vedeli, da Lenin ne deluje za Nemce). (Jorgensen 2007) Tudi ob kapitulaciji Nemčije je še vedno obstajal strah pred nemško-ruskim zavezništvom, ki bi lahko porušilo obstoječe razmerje moči v Evropi. Nemško-ruskega zavezništva se je še posebno bal britanski minister Winston Churchill, ki je bil tudi sicer izjemno sovražno nastrojen do boljševikov. Churchill je bil skrajno črnogled do vsakršnega sodelovanja med Nemčijo in Rusijo; izjavil je celo, da bo “Velika Britanija ponižana in poražena pet let za tem, ko bosta Nemčija in boljševiška Rusija stopili v zavezništvo”. (Pipes 1994, 70)

Zahodne države so bile torej bolj ali manj enotne v tem, da je treba boljševike odstraniti z oblasti – težava je bila, kako to storiti. Množična vojaška intervencija, kakršno so pričakovali boljševiki, ni prišla v poštev ne v času svetovne vojne ne po njej. Štiriletna vojna med Centralnimi silami in Antanto je bila preveč izčrpavajoča, da bi se lahko njene udeleženske udeleženke udelejevovale v novi velikopotezni vojaški kampanji v Rusiji. Tako so v poštev prišle le manjše vojaške operacije z omejenim številom vojakov, kar se je tudi kmalu izkazalo za nemogoč podvig – vojake in domačo javnost je bilo preprosto pretežko motivirati za nove žrtve, od katerih ni bilo nobene očitne koristi. Poseg proti boljševikom je poleg omejene vojaške intervencije potekal tudi na politični ravni – zahodne države niso hotele priznati socialistične vlade – in z gospodarsko blokado, saj so zahodne mornarice zasedle vsa večja ruska pristanišča. Antanta, predvsem Velika Britanija, pa je tudi močno pomagala domačim sovražnikom boljševikov, ki so jih oskrbovali z vojaško opremo in strokovnim usposabljanjem.

Poleg nizke javne podpore intervenciji in nepripravljenosti na novo vojno so obstajali tudi drugi razlogi za sorazmerno mlačen odziv zahodnih držav proti boljševikom. Predvsem ameriški predsednik Woodrow Wilson in britanski premier George Lloyd sta menila, da je boljševiška oblast v resnici legitimna ruska oblast, katere legitimiteta bi se z morebitnimi uspehi Rdeče armade le še stopnjevala. (Pipes 1994, 64) Oba vodilna moža sta tudi menila, da je boljševiška Rusija, socialistični ureditvi navkljub, manj nevarna zahodnim interesom od "stare", carske Rusije, ki je imela imperialistične apetite. Naslednji (upravičen) pomislek je bil, da bo intervencija tujih sil pomagala boljševikom pri aktiviranju širšega dela prebivalstva pod parolo boja proti zunanjemu agresorju. Boljševiška propaganda je pozneje intervencijo temeljito izkoristila v združevanju ruskega naroda pod svojim vodstvom proti "zunanjemu sovražniku". Lloyd je kot primer pogostokrat navajal francosko buržoazno revolucijo leta 1789, kjer je zunanja intervencija prav tako poenotila domače prebivalstvo in dosegla nasproten učinek od želenega. (Pipes 1994, 64) Zahodne države so bile prav tako preveč neenotne do ruskega vprašanja. Vsaka od njih je imela svoj pogled na zadevo, do konsenza pa ni prišlo. Prvič in zadnjič so se zahodne države o ruskem vprašanju skupno posvetovale na mirovni konferenci v Parizu leta 1919. Na plan so prišle številne razlike v pogledih na rusko situacijo in razlike v interesih; zahodni zavezniki so se tako vsak po svoji presoji in zmožnostih odločili za posredovanje proti boljševiški oblasti v Rusiji.

Veliki Britaniji, takrat še vedno vodilni svetovni velesili, je bilo do konca svetovne vojne najpomembneje, da se obdrži zahodna fronta in da Nemčija ne pride do ruskih naravnih bogastev (Antanta je v času svetovne vojne izvajala pomorsko blokado Centralnih sil) oziroma da se Nemčiji onemogoči premestitev vzhodnih sil na zahodno fronto. Zato sprva ni prišlo do oboroženih akcij proti novemu ruskemu režimu. Ko je po razglasitvi Dekreta o miru in začetku mirovnih pogajanj v Brest-Litovsku postalo jasno, da hočejo boljševiki mir z Nemčijo za vsako ceno, se je spremenil tudi odnos Velike Britanije do boljševikov. Velika Britanija se je začela pripravljati na podporo ruskih nasprotnikov revolucije ter na intervencijo. Uradni razlog za to je bila "šibkost boljševiške oblasti in nezmožnost obvladovanja razmer, v katerih so se znašli". (Somin 1996) Britansko uradno stališče za intervencijo je bilo torej ureditev razmer, v katerih se

je znašla Rusija, in seveda ponovna vzpostavitev vzhodne fronte. Glede na to, da je predhodna vlada Kerenskega uživala polno podporo Londona, čeprav je bila podobno šibka in z omejeno močjo kot boljševiška v svojih začetkih, je jasno, da je bilo sklicevanje na tako “pomoč” Rusiji samo politično manevriranje.

V britanskem vladnem kabinetu so bila mnenja glede posega v ruske notranje zadeve deljena. Premier Lloyd ni bil naklonjen vojaškemu posegu proti Rusiji; zunanji minister Balfour ni imel izdelanega stališča; vplivni namestnik zunanjega ministra Lord Robert Cecil, načelnik britanskega generalštaba Henry Wilson in seveda vojni minister Churchill pa so v boljševikih videli veliko nevarnost. (Hudson 2004, 35)

Pomoč Velike Britanije je v grobem obsegala:

- vojaško intervencijo maloštevilnih oboroženih sil,
- pomoč belim armadam v orožju in materialu,
- izvajanje blokade ozemelj in pristanišč,
- usposabljanje belih oficirjev,
- evakuacijo premaganih belih sil ob koncu državljanske vojne. (Pipes 1994, 71)

Francija je kot država, ki je zaradi nemških napadov utrpela največ škode, v času svetovne vojne podprla nasprotnike boljševikov – bele armade, ki so bili nastrojeni izrazito protinemško in bi ob prevzemu oblasti najbrž ponovno vzpostavili vzhodno fronto. Po koncu svetovne vojne je Francija želela politično in gospodarsko osamiti Rusijo ter ustvariti vmesni kordon (“*cordon sanitaire*”) med Nemčijo in Rusijo, ki bi preprečeval njuno združitev (česar se je Francija kot soseda Nemčije najbolj bala). Zanašala se je na Finsko, baltske države, Ukrajino, Romunijo in predvsem Poljsko kot vmesni klin med velesilama. (Hudson 2004, 37) Najglasnejši zagovornik oborožene intervencije širšega obsega je bil maršal Ferdinand Foch, ki je predlagal kar skupinsko invazijo zavezniških sil na Rusijo, kar pa se je izkazalo za popolnoma neizvedljivo. (Hudson 2004, 42) Francija je nekaj lastnih vojaških sil razporedila na ruskem jugu, okrog Odese.

ZDA pod predsednikom Wilsonom so bile od zahodnih držav še najbolj tolerantne do novega ruskega režima. Predsednik je bil sprva proti vsakršnemu vojaškemu posegu v Rusiji, vendar je v intervencijo kljub temu poslal manjše število ameriških vojakov. Osnovni razlog za to je bil strah pred Japonci in zaščita ameriških interesov na skrajnem ruskem vzhodu. Wilsonu je bilo jasno, da bodo Japonci, ki so že v letih 1914–17 kazali velike imperialistične apetite, pod pretvezo intervencije hitro pridobili velik vpliv nad šibkim ruskim vzhodom in severno Mandžurijo.

Navzven je bil glavni razlog za intervencijo ZDA pomoč pri evakuaciji Češke legije in preprečevanje domnevnega organiziranja nemških ujetnikov iz Sibirije, ki naj bi sčasoma formirali samostojno vojaško enoto, namenjeno bojevanju proti Antanti na zahodni fronti. Čeprav obstajajo dokazi, da so ZDA sprožile preiskavo, v kateri so ugotovile, da so take informacije zavajajoče, je bilo domnevno boljševiško organiziranje nemških ujetnikov pogostokrat navajano kot eden izmed razlogov za intervencijo proti Rusiji. (Graves 1931) Wilsonovo dojemanje vloge ZDA v Rusiji je bilo kljub temu povsem drugačno od britanskega ali francoskega. Ameriški predsednik za razliko od drugih zaveznikov s svojimi silami ni imel namena podpreti ne boljševikov ne belih sil, kar je vodilo v nenehna politična nesoglasja z Britanci in Francozi. Ko so ZDA z Japonsko januarja 1919 podpisale sporazum o skupnem upravljanju ruskih vzhodnih železnic (Inter-Allied Railway Agreement), so se ameriške sile vse do konca intervencije posvečale izključno varovanju ruskih železniških prog. Tako so ZDA dosegle svoj osnovni cilj – preprečitev prevelikega japonskega vpliva na Sibirijo in severno Mandžurijo, saj so Japonce odrezali od ruskih železniških povezav. (Unterberger 1957, 37–43)

Čeprav Wilson ni bil naklonjen intervenciji v Rusiji, se je še vedno zavzemal za politično osamitev in nepriznavanje boljševiške oblasti. Namesto opisovanja stvarnega stanja je ameriška vlada javnost nagovarjala v smeri, da so ZDA v Rusiji zaradi boja proti boljševizmu – strah pred Japonci se uradno ni omenjal. Manjše število ameriških vojakov se je dejansko bojevalo skupaj z Britanci na severu Rusije, okrog Arhangelska, v Sibiriji pod generalom Williamom S. Gravesom pa so vojaki predvsem varovali ruske železnice.

Pomembno je omeniti tudi intervencijo **Japonske**, ki je imela dejansko najočitnejše razloge za poseg v Rusijo. Enako kot Antanti je tudi Japoncem komunizem predstavljal popolnoma nasprotno, sovražno ideologijo (Japonska je bila monarhija z močnim kultom osebnosti cesarja), za razliko od zahodnih držav, ki takšnih apetitov niso imele, pa je Japonska stremela predvsem po ozemeljskih pridobitvah na račun Rusije. Po priključitvi Koreje ter delov Mandžurije in Kitajske se je namreč povečal japonski apetit po ozemljih na Daljnem vzhodu, tudi ruskem. Vzhodni deli Rusije so bili od centrov boljševiške moči, Petrograda in Moskve, oddaljeni nekaj tisoč kilometrov, kar je Japoncem omogočalo, da zavzamejo velike dele Rusije brez boja. Zato ni prav nič presenetljiv podatek, da so Japonci v “intervencijo” (ki je v tem primeru lepša beseda za okupacijo) poslali kar 70.000 lastnih vojakov. (Hudson 2004, 93)

5 Leto 1918 – začetek državljanske vojne in intervencije

5.1 Med revolucijo in državljansko vojno – zmaga boljševikov nad protirevolucijo

Možnost oboroženih spopadov med boljševiki in njihovimi nasprotniki so nakazali že ukrepi in dekreti boljševikov ob prevzemu oblasti. Razpustitev začasne vlade, vzpostavitev diktature proletariata, nacionalizacija industrije in pozneje predvsem podpis ponižujoče mirovne pogodbe z Nemci v Brest-Litovsku so proti njim obrnile množico sovražnikov, od starih nasprotnikov (npr. kadetov) pa do nekdanjih zaveznikov (npr. levih eserjev).

Čeprav za začetek državljanske vojne največkrat navajamo maj 1918, ko se je uprla Češka legija, so priprave na vojno stekle že nekaj mesecev prej. V Donbasu na jugu Rusije sta generala Aleksejev in Kornilov zbirala oborožene enote kmalu po boljševiškem prevzemu oblasti, konec leta 1917. (Pipes 1994, 16) Dejansko so se prvi spopadi začeli že oktobra 1917, kjer so se po posameznih vaseh in mestecih med sabo spopadale miniaturne vojske belih in rdečih sil. Tem spopadom bi le težko rekli vojna, saj so te majhne enote "osvajale" le nebranjena mesta, do medsebojnih spopadov pa je prihajalo le redko. Zgodilo se je, da so se ob medsebojnem soočenju nasprotniki raje odločili za obojestranski umik in šli vsak svojo pot kot pa za spopad. (Figes 1996, 558)

V tej nenavadni vojni so se hitro začele kazati prednosti boljševikov. Nadzorovali so večino ruskih mest – iz mest pa so na obrobje in v uporne regije odhajali vlaki z revolucionarji in rdečimi prostovoljci, ki so tako lahko hitro zavzemali kraje, ki še niso bili pod oblastjo boljševikov. Ta del oboroženih spopadov je zaradi pomembne vloge vlakov dobil ime "železniška vojna". (Mawdsley 2008, 22) Boljševiški prostovoljci in Rdeča garda so kmalu zavladali celotnemu ozemlju Rusije. Upirali so se predvsem kozaki, ljudstvo, znano po svoji svobodomiselnosti, vztrajnem upiranju oblasti (tudi boljševiški) in odličnih vojaških sposobnostih. Kozakov je bilo v Rusiji 4,5 milijona, od teh se jih je 300.000 bojevalo v svetovni vojni. Kozaki so bili znani tudi kot odločni konjeniki. (Mawdsley 2008, 23) Pod svojim nadzorom so imeli troje večjih območij; Orenburg (južno od gorovja Ural), Donbas in Kuban. V vseh treh kozaških regijah je prišlo do upora proti revolucionarjem, vendar so kozaki povsod hitro izgubili. Boljševiki

so bili nova politična sila, ki ji večina kozakov (takrat še) ni nasprotovala. Alternativna izbira, za katero naj bi se bojevali, je bila začasna vlada in konstituanta, ki pa večini kozakov ni pomenila ničesar. Velika ovira protirevolucije so bili tudi revni kmetje (*inogorodnje*)², ki so jim bili boljševiki bližje kot kozaki – revni kmetje so bili večinoma ruskega porekla. Tako so imeli vodje kozaških uporov na razpolago le majhno število kozakov, ki so jih boljševiki zlahka premagali. (Mawdsley 2008, 27)

² Inogorodnje so bili revni kmetje nekozaškega (navečkrat ruskega) porekla, ki so se naselili v kozaških pokrajinah. Kozaški zakoni so jim prepovedovali posedovanje zemlje, prav tako pa so bili brez vseh političnih pravic – kozaki so na te “tujce” gledali izjemno nezaupljivo. Inogorodnje so bili zelo številni tako v Donu kot v Kubanu, kjer so predstavljali okrog 50 % prebivalstva.

Zemljevid 5.1: Frontna črta novembra 1917

Vir: prirejeno po Mawdsleyju (2008, 406–407).

Protirevolucija je bila tako do spomladi 1918 vojaško poražena, brez političnega programa in verjetno ne bi bila več sposobna vrniti udarca (vsaj ne v tolikšni meri, kot ga je pozneje), če ne bi prišlo do pogosto spregledanega spora: oboroženih spopadov – bojev med nemško vojsko in boljševiki. Ti so po oktobrski revoluciji nemudoma začeli z mirovnimi pogovori z Nemci – to je bila tudi ena od obljub, s katero so na svojo stran pridobili širše ljudske množice. 2. decembra 1917 je prišlo do podpisa premirja v Brest-Litovsku (prikaz frontne črte pred pogajanjem v Brest-Litovsku je na Zemljevidu 5.1), vendar to še ni bil dejanski konec vojne – mirovna pogodba je bila podpisana 9. februarja 1918. V teh dveh mesecih pa se je boljševikom zgodila prava mala katastrofa. Nemci so zahtevali, da se Rusija odpove Poljski, Litvi in zahodni Latviji, (Mawdsley 2008, 43) kar je novi režim označil za nesprejemljivo – izgube bi bile prevelike, prav tako pa so

boljševiki domnevali, da se bo tudi v Nemčiji kmalu začela revolucija, ki bo na oblast postavila njim prijateljske sile. Zato so se odločili za nekakšno vmesno stanje med mirom in vojno, v katerem sicer niso nadaljevali s spopadi, formalni mir pa ni bil sklenjen. Boljševiki so zavlačevali do 18. januarja, ko se je Nemčija odločila, da spet preide v ofenzivo. Nemške sile so brez odpora hitro napredovale proti vzhodu in prodrle več kot 200 km v Rusijo; v Ukrajini sta padla Minsk in Kijev, na severu so bili Nemci manj kot 160 km od Petrograda. (Mawdsley 2008, 47) 3. marca so boljševiki sklenili podpisati mirovno pogodbo, čeprav pod nemogočimi pogoji (glej stran 11). Prodor Nemcev na vzhod ter podpis mirovne pogodbe je dvojno vplival na povečanje protirevolucionarnih sil. Ponižanje Rusije je vzbujalo ogorčenje med ruskim prebivalstvom, čeprav je bila večina ljudi sitih vojne. Konservativne in liberalne sile so boljševike še bolj zasovražile, od njih pa so se oddaljili tudi levi eserji, sicer njihovi zavezniki, ki so želeli nadaljevati z revolucionarno vojno proti imperialistični Nemčiji – v želji, da bi ponovno začeli vojno, so med drugim ubili nemškega veleposlanika v Moskvi³. (Figes 1996, 550)

Drugi pomemben dejavnik pri nemškem prodoru na vzhod je bila odstranitev revolucionarnih režimov na ozemlju, ki so ga zavzeli Nemci, in vzpostavitev novih (boljševikom največkrat sovražnih) režimov; najbolj izpostavljeni sta bili Južna Rusija in Ukrajina, ki so ji morali boljševiki priznati samostojnost. Nemci so imeli tako v Ukrajini povsem proste roke; Minsk in Kijev sta padla že prej, v nekaj mesecih pa so Nemci prodrli še naslednjih 800 km na vzhod – krajevni ukrajinski sovjeti niso bili nikakršna ovira redni nemški vojski. 8. maja je padel zadnji ukrajinski sovjet v Rostovu, (Mawdsley 2008, 49) s tem pa je bilo končana politična transformacija Ukrajine in Južne Rusije.

Širna prostranstva so bila “osvobojena” sovjetskega vpliva, kar je bilo še posebej pomembno za kozake, ki jih je kratka vladavina boljševikov prepričala, da se je bolje bojevati na strani protirevolucije. Zaradi prisilne oddaje hrane so boljševiki izgubili tudi podporo sloja revnih kmetov brez zemlje (*inogorodnje*), ki so bili prej največji zavezniki

³ Moskva je leta 1918 ponovno postala glavno mesto Rusije. Ta pozicija je sicer od 1703, med vladavino Petra Velikega, pripadala Sankt Peterburgu. Boljševiki so se za Moskvo odločili predvsem zaradi ugodnejše zemljepisne lege – Sankt Peterburg je bil preblizu zahodnim ruskim mejam.

revolucije; zdaj so se začeli nagibati k protirevolucionarnim frakcijam kozakov in Denikinovim belim armadam.

Boljševikom so največjo nevarnost predstavljali kozaki z Donbasa. Ti so marca 1918 pod vodstvom atamana Petra Krasnova, generala iz svetovne vojne, začeli z oblikovanjem druge kozaške vojske (prva je bila neslavno uničena v bojih po oktobrski revoluciji). Kozakom, zdaj gorečim sovražnikom boljševikov, je uspelo do junija zbrati več kot 40.000 mož in 56 topov. (Mawdsley 2008, 120) Pri oboroževanju so jim zelo pomagali Nemci, s katerimi so se še nekaj mesecev nazaj bojevali na nasprotni strani strelskih jarkov. Krasnov je sprožil ofenzivo s ciljem uničenja boljševiške moči v Donbasu – to mu je uspelo že do avgusta leta 1918. Donbas in širša okolica sta tako postala eno od dveh glavnih jeder upora, ki se je z dvigom Denikinove Prostovoljne vojske le še okrepilo.

5.2 Dvig Denikinove Prostovoljne vojske

Prostovoljna vojska je začela nastajati že konec leta 1917 v južnem delu Rusije v Donbasu. Prvotni namen te armade je bila ponovna vzpostavitev fronte proti Nemcem, s katerimi so boljševiki podpisali premirje v Brest-Litovsku. Poveljnik novoustanovljene vojske, imenovane “Prostovoljna vojska” (*Dobrovolčeskaja armija*), je bil general Mihail Vasiljevič Aleksejev, nekdanji poveljnik generalštaba ruske cesarske vojske. Aleksejev, visoko cenjen in znan general, je prevzel finančno in politično vodstvo vojske, vojaško vodenje pa je bilo prepuščeno generalu Kornilovu. (Pipes 1994, 17) Poleg ponovne vzpostavitve protinemške fronte je bil osnovni cilj tudi “boj proti boljševiškem terorju” in “ponovna vzpostavitev konstituante”. (Pipes 1994, 18)

Boljševiki so v okvirjih železniške vojne hitro ukrepali proti nastajajočim belim silam; že decembra 1917 so proti Donbasu poslali okrog 6000 vojakov Rdeče armade, ki naj bi uničili takrat še majhno belo Prostovoljno vojsko (štela je okrog 4000 mož). Rdeča armada je pod vodstvom generala Antonov-Ovsenka brez odpora prodrla do položajev Prostovoljne vojske, ki ji je grozilo, da jo bo Rdeča armada obkolila in povsem uničila. Vojaški poveljnik belih sil general Kornilov je 22. februarja 1918 svojim silam ukazal

umik (znan kot "ledeni marš") proti južni pokrajini Kuban. Po 1100 kilometrih in 80 dneh hoje je 4000 vojakov bele armade prispelo do glavnega mesta Kubana, Jekaterinodara (današnji Krasnodar). Tam je bilo nastanjenih okrog 18.000 rdečearmejcev; beli armadi se je pridružilo še 3000 kubanskih kozakov, torej je bilo vse skupaj 7000 mož. Kornilov se je kljub razliki v velikosti vojsk 10. aprila 1918 odločil za napad na utrjeno mesto. Operacijo, ki bi se po vsej verjetnosti končala s popolnim polomom Prostovoljne vojske (s čimer bi se najverjetneje končala tudi državljanska vojna), je prekinila smrt Kornilova, ki ga je v njegovem štabu zadela topovska granata. General Denikin, ki je po smrti Kornilova prevzel vodenje Prostovoljne vojske, je nemudoma odpovedal napad in se odločil za umik nazaj proti Donbasu, od koder so prišli. Bitka za Jekaterinodar je bila začasno izgubljena. (Figes 1996, 564) Prostovoljna vojska se umaknila nazaj v Donbas, kjer se je situacija spremenila belim silam v prid – to območje je bilo zdaj pod nadzorom protirevolucionarnih kozakov.

Pred Prostovoljno vojsko in kozaki je bila tako na začetku poletja 1918 ključna odločitev. Prva možnost je predvidevala, da se Prostovoljna vojska odpravi na vzhod proti Caricinu (zdajšnjem Volgogradu), se poveže z drugo veliko belo silo, armado generala Kolčaka, in se bojuje v eni fronti od Urala do Črnega morja. Tako bi pretrgali za boljševike izredno pomembno plovno pot po Volgi ter jih odrezali od Bakuja, ki je bil bogat z nafto. Poenotena bela vojska bi dobila tudi s političnega vidika večjo težo, saj bi jo ljudstvo, kot se je izrazil general Aleksejev, prepoznalo kot "vserusko nacionalno armado". (Pipes 1994, 35) Druga možnost je predvidevala prodor na jug in zavzetje Kubana. Tako bi si bele armade zavarovale hrbet, pridobile pristanišče Novorosijsk (strateškega pomena zaradi povezave z zahodnimi zavezniki) in se okrepile s kubanskimi kozaki, ki so bili bolj pripravljeni na sodelovanje z belimi silami kot kozaki iz Donbasa – slednji so bili sicer sovražni do boljševikov, vendar je bilo vprašljivo njihovo sodelovanje v bojih zunaj domače pokrajine.

General Denikin, neformalni vodja celotnega belega gibanja na ruskem jugu, se je odločil za drugo možnost. Prostovoljna armada je tako junija spet začela s pohodom proti Jekaterinodarju; na pohod se je odpravilo 9000 mož Prostovoljne armade, ki so se

spopadli z od 80.000- do 100.000-glavo Rdečo armado, razporejeno v Kubanu. (Mawdsley 2008, 128) Številke so bile spet (premočno) na strani revolucije, vsi drugi dejavniki pa na strani Denikina. Rdeča armada je bila sredi sovražne pokrajine in brez zalog, bela armada pa je bila izjemno motivirana – veliko vojakov je bilo iz Kubana in so se bojevali za lastno zemljo. Prostovoljna vojska je avgusta 1918 zavzela Jekaterinodar in preostali Kuban ter se znatno okrepila tako z vojaki (pomembna okrepitev so bili tudi vojaki, ki jih je nekdanja carska Rusija med svetovno vojno poslala na druge fronte; ti so se večinoma prav tako pridružili nasprotnikom revolucije) kot tudi z orožjem. Avgusta je Prostovoljna vojska štela med 35.000 in 40.000 mož, ki so imeli na voljo 86 topov, (Pipes 1994, 36) in si hkrati zagotovila trden nadzor nad ozemljem, velikim kot sedanja Belgija (okrog 30.000 km²), od koder je lahko načrtovala nadaljnje ofenzive proti boljševikom. Po drugi strani pa je bila zamujena edinstvena priložnost, da se združi z vzhodnimi Kolčakovimi silami v enotno armado. Kozaki so sicer napadli Caricin, vendar mesto ni padlo. Ko se je Denikin leto dni pozneje odločil, da prodre vzhodno proti temu mestu, je bilo že prepozno – Kolčak je bil že premagan in v polnem umiku proti Sibiriji.

Zemljevid 6.1: Položaj belih in rdečih armad novembra 1918

Vir: prirejeno po Mawdsleyju (2008, 410–411).

5.2.1 Denikinova “vladavina” v provinci Kuban – vse slabosti belih sil

Bela zasedba Kubana in vzpostavitev bele alternativne politične ureditve lahko služita kot pomemben prikaz dejavnikov, ki so nasprotnikom revolucije v Rusiji, čeprav so imeli nezanimljive vojaške uspehe, preprečevali zmago – razloge moramo iskati širše. Denikinov primer lahko projiciramo tudi na ruski vzhod, na vladavino generala Kolčaka, kjer se je odvijala skorajda enaka (pravzaprav še bolj tragična) zgodba.

Denikinova vladavina, ki bi lahko služila kot svetla alternativa tiraniji boljševizma, je pokazala, da bele sile enostavno ne morejo zmagati v vojni, saj so bile politično popolnoma nezmožne. Denikin ni zaupal politiki in je vladal kot absolutni vladar (pogosto je bil imenovan kar "car Anton" (Figes 1996, 568)). Konstituanta, vzpostavljena po porazu boljševikov, in uradna oblast province Kuban sta bili sestavljeni iz pisane množice politikov iz spektra od skrajne levice do skrajne desnice. Politična orientacija npr. kadetov je bila povsem drugačna od politične orientacije levih eserjev, oboji pa so bili primorani delovati skupaj – kakršen koli dogovor ali sodelovanje je bilo zaradi različnih ideoloških nazorov povsem nemogoče. Politična razdrobljenost je imela izrazito negativen vpliv na bele armade – vsaka vojna zahteva vzpostavitev centraliziranega vojaškega aparata z jasno določenim vodstvom, strukturo in cilji, ki so podrejeni jasnim političnim ciljem. Boljševiki so imeli močen partijski aparat in jasno vizijo o diktaturi proletariata, krepitev Rdeče armade pa jim je dala na razpolago tudi oborožene sile, s katerimi so branili svojo politiko. Bele sile so sicer imele vojsko, vendar so bile ideološko popolnoma razdrobljene.

Ravno ta nezmožnost doseganja skupnih odločitev je preprečevala enotno politično nastopanje belih sil oziroma onemogočala delovanje civilne oblasti, ki so jo nasprotniki revolucije formalno dejansko vzpostavili. Politične elite v belih silah se niso mogle sporazumeti o programu, ki bi stal za vojaškimi operacijami. Neopredeljenim državljanom Rusije (ki jih je bilo ogromno) tako niso uspeli predstaviti politične alternative boljševikom. Še več, bele armade so (tudi s pomočjo rdeče propagande) prebivalci začeli povezovati z osovraženimi carističnimi, monarhističnimi silami. Politično ozadje je bilo namreč tako razdrobljeno, da je bil dejanski vodja belega boja poveljujoči general Denikin s svojim oficirskim štabom – vsi pa so bili nekdanji caristični oficirji. Politični cirkus je Denikina, ki že zaradi negativnih izkušenj iz prejšnjih revolucij ni zaupal politikom, spravljal še globlje v osamo in despotsko vladavino. (Figes 1996, 569) Boljševiki so ves čas vojne vodili propagandno kampanjo, v kateri so svoje nasprotnike obtoževali monarhističnih nagnjenj. To niso bile povsem izmišljene obtožbe – beli generali bi, čeprav so navzven zagovarjali demokratične reforme, v resnici najraje videli ponovno vzpostavitev carističnega režima. Vse na njih, od uniform do odnosa do

drugih vojakov in lokalnega prebivalstva, je navdajal “duh po starem”. (Figes 1996, 559) Denikin in njegov štab nista sprejela dejstva, da Rusija ne more več nazaj. Bili so zelo konservativni, kar je bilo v časih, ki so zajeli Rusijo, povsem nesprejemljivo. Večina ruskega prebivalstva je zahtevala spremembe; razlike so bile le v mnenjih, v kakšni obliki naj bi se udeleževale v praksi. Tako je zahteva belih armad po ponovni vzpostavitvi starega reda in zanikanje socialnih potreb ljudstva spremenilo te, sicer boljševikom potencialno zelo nevarne, vojske v osamljene otočke odpora, ki so bile vnaprej obsojene na propad.

Despotska vladavina Denikina, ki je temeljila na zastarelih političnih vrednotah, tudi ni bila sposobna mobilizirati ljudskih množic, čeprav pod prisilo. Kot bomo videli, bele armade praktično niso poznale reorganizacije vojske in množičnega novačenja vojaških enot. Belo gibanje so bile dejansko samo vojske, ki so se bojevale proti boljševikom – nič več in nič manj. Ta pomanjkljivost je v tej vojni prišla še toliko bolj do izraza, saj so imeli nasprotniki boljševiki izredno čvrsto, disciplinirano in učinkovito vodenje. Dalj kot je trajala vojna, manjše so bile bele sile, Rdeča armada pa je rasla z zelo veliko hitrostjo – v naslednjem letu vojne, torej v letu 1919, je imela Rdeča armada že skorajda tri milijone vojakov. (Pipes 1994, 11) Državlanske vojne pa so vojne izčrpavanja; zmaga tisti, ki uspe v svojo vojsko vključiti kar največji delež prebivalstva. Beli generali, brez jasnega političnega programa in propagandnega aparata, tega niti niso poskušali doseči.

Naslednja težava Denikinovih armad, sicer že omenjen pri samem formiranju belega upora, je bilo sodelovanje s kozaki. Kozaska samostojnost in nepripravljenost na kakršno koli zavezništvo, ki bi zahtevalo pohod zunaj domačega Donbasa in Kubana, sta jih naredili za slabe zaveznike. Kozaki so poleg tega zaradi neobstoječe civilne oblasti odkrito začeli kazati nacionalistična nagnjenja – želeli so ustanoviti lastno državo in samostojno vojsko, neodvisno od Rusov – seveda tudi od generala Denikina. (Figes 1996, 570) Tako je bilo iz Kubana in Donbasa pregnanih na tisoče in ubitih na stotine nekozakov.

Ogromna Denikinova napaka je bila tudi ignoriranje kmetov in njihovih zahtev. Kmetje so bili, kot že večkrat omenjeno, najštevilnejši sloj v Rusiji – predstavljali so več kot 80

% prebivalstva. Za obe strani je bilo odločilno pridobiti si podporo kmetov. Ti so predstavljali velikanski bazen žive sile za potrebe novačenja vojske. Prav tako so pridelovali hrano, izdelovali obutev in oblačila ter skrbeli za vrsto podpornih dejavnosti (kopanje jarkov, pluzenje cest in železniških tirov itd).

Po boljševiškem prevzemu oblasti oktobra 1917 je večina boljševiških nasprotnikov upala, da bodo ravno kmetje hrbtenica upora proti boljševikom. Zlasti eserji, tradicionalni zavezniki kmetov, so upali, da se jim bodo ti pridružili pri ponovnem vzpostavljanju politične in socialne demokracije. Boljševiki so sicer vedeli, da ima kmečki sloj zelo malo skupnega s proletariatom, diktaturo delavcev in permanentno socialistično revolucijo, vendar so vseeno upali, da bodo najrevnejši kmetje videli vzporednice med njimi in proletarskimi delavci ter se pridružili revolucionarnim silam. (Figes 1991, 154) Zgodovina je pokazala, da sta se zmotili obe strani – interes kmetov je bila izključno skrb za lastne potrebe. Politika in udeležba v vojni jih nista zanimali; kmetje so hoteli zemljo. Hoteli so jo pod carjem Nikolajem II., pod začasno vlado, pod vlado boljševikov ali pod komer koli – zemlja je bila njihova prva in pravzaprav edina skrb. In ko so jim boljševiki z dekretom zagotovili zemljo, po kateri so hrepeneli že več stoletij, je bila pravzaprav vojna za njih končana. Odnos kmetov do vojskujočih se strani dovolj zgovorno prikaže priljubljena kmečka pesem iz časov državljanske vojne:

*Boga ni, carja ne potrebujemo,
komisarje bomo razbili,
pregnali rdečo vojsko
in sami vzeli moko.* (Figes 1991, 321)

Državljska vojna pa je bila seveda preobsežna, da bi bil tako velik segment prebivalstva, kot so bili kmetje, iz nje izključen. Izmed obeh strani, ki sta si prizadevali za naklonjenost kmetov, so bili boljševiki uspešnejši. Kmečko prebivalstvo se je preprosto preveč balo ponovne vzpostavitve starega režima, ki bi jim odvzel končno prisluženo zemljo – voditelji boja proti boljševikom so bili nekdanji caristični oficirji, ki bi ob zmagi protirevolucije morda želeli razveljaviti agrarne reforme. Sodeč po

Denikinovi vladavini je bil strah popolnoma upravičen. Denikin je namreč do vprašanja zemlje zavzel stališče desnih kadetov – torej da je treba izničiti boljševiški Odlok o zemlji in vrniti posestva prvotnim lastnikom, plemstvu. (Figes 1996, 572) Denikin pa ni ostal samo pri stališču, temveč je tudi poskrbel, da je v Kubanu prišlo tudi do dejanskega vračanja posestev. Vračanje zemlje je bilo velikokrat pospremljeno z nečloveškim izživljanjem nad kmeti, ki so jih nekateri protirevolucionarji, ki jim je revolucija vzela vse, videli kot sokrivce za nesrečo. Nepriznavanje pravic kmetov je bilo, gledano dolgoročno, zadnji žebelj v krsto Denikina in belih sil nasploh, kar je Denikin po koncu vojne priznal tudi sam.

5.3 Vzhod leta 1918 – pohod Češke legije; Komuč in Kolčak

Na ruskem jugu je bilo torej protirevolucionarno gibanje v polnem teku – kozaki iz Donbasa in Kubana ter Denikinova Prostovoljna vojska so grozili, da bodo vdrli v centralno evropsko Rusijo. Na vzhodu Rusije pa je bila še spomladi 1918 usoda nadaljnjega boja proti boljševikom v rokah tujih vojakov – Češke legije. Češka legija je bila sestavljena iz čeških vojakov, ki so v prvo svetovno vojno vstopili kot vojaki Avstro-Ogrske, ki jih je zajela ruska vojska oziroma so dezertirali iz avstro-ogrske vojske. V Čehih se je, podobno kot v nekaterih drugih narodih Avstro-Ogrske, močno prebujala narodna zavest in želja po suverenosti – to so izkoristili Rusi, ki so ujetnike in dezertarje ponovno oborožili in jih poslali v boj proti nekdanjim gospodarjem. Prvotni načrt je bil, da se vojake Češke legije po podpisu miru v Brest-Litovsku prepelje na skrajni vzhod, v Vladivostok, kjer naj bi jih zavezniki z ladjami prepeljali na zahodno fronto. (Heyman 1993, 295) Češka legija je bila razdeljena na dve diviziji, štela pa je skorajda 70.000 mož, od tega 56.000 vojakov. (Eger 2007)

Med potjo proti Vladivostoku (potovali so po čezsibirski železnici) je prišla Češka legija v spor z Rdečo armado. Ta jih je namreč poskušala razorožiti, delno zaradi pritiskov Nemcev, delno zaradi bojazni pred tako veliko tujo silo na svojih tleh. Čehi so se na drugi strani bali, da jih bodo poskušali boljševiki izročiti Nemcem. Oborožen spopad med boljševiki in Legijo je izbruhnil 14. maja v Čeljabinsku, ko so poskušali boljševiki zaradi pretepa z madžarskimi vojnimi ujetniki aretirati nekaj čeških vojakov. Češka legija se je

uprla in brez težav razgnala lokalne sile Rdeče armade. Še vedno odločena, da prispe do zahodne Evrope in se ponovno udeleži svetovne vojne, je Legija, zdaj pod vplivom zaveznikov (najbolj Francije), začela s pohodom po čezsibirski magistrali. Tako je daleč najboljše organizirana in oborožena sila v Rusiji tistega časa začela hitro zavzemati sibirski mesta. Do konca junija 1918 so padli Punza, Tomsk, Omsk, Samara in 29. junija končno Vladivostok. (Figes, 1996, 577) Legija je imela velik vpliv na vzhodno bojišče, saj so zavzeta mesta začela dobivati protiboljševiško naravo – oblast v njih so večinoma prevzemali eserji. Čehe same pa je, po nekajmesečnem bojevanju, minilo navdušenje do bojev, s katerimi pravzaprav niso imeli ničesar skupnega. Do avgusta in septembra 1918 je Češka legija počasi razpadla; nekateri vojaki so odšli domov, nekateri so se pridružili boljševikom, nekateri pa so se prosto potikali po deželi.

“Čiščenje” Češke legije na ruskem vzhodu je omogočilo drugim političnim silam, da zapolnijo mesto premaganih boljševikov in vzpostavijo vzporedno oblast. Tako je v mestu Samara ob Volgi junija 1918 prvič zasedal Komuč, naslednik Konstituante, večinoma sestavljen iz eserjev⁴. Komuč, preveč desen za kmete in delavce ter preveč lev za plemstvo in srednje sloje, je začel delovati kot prehodna civilna oblast. Junija je prehodna vlada začela zbirati vojsko (Svobodno armado), s katero bi se tudi z orožjem uprli boljševikom. Poskus ni uspel, saj ni imel Komuč nobene avtoritete (na oblasti je bil samo nekaj tednov), večinoma kmečko prebivalstvo pa se ni hotelo bojevati proti “bratom” boljševikom. (Figes 1996, 582) Ko so poskušali kmete novačiti s silo, je prišlo do nasilnih kmečkih uporov in prebegov k boljševikom. Avgusta 1918 je Rdeča armada, zdaj že prava naborniška vojska, začela s protiofenzivo s 70.000 vojaki. (Figes 1996, 584). Kazan je padel 10. septembra, Samara 7. oktobra. Komuč se je umaknil v mesto Ufa.

⁴ Komuč (kratica za Komite članov Konstituante - **Комитет членов Учредительного собрания**) je poskušal delovati kot vsruski parlament v izgnanstvu. Ob nastanku je bilo predvideno, da bodo v Komuču predstavljene vse ruske politične sile razen boljševikov. Poleg eserjev so ga sestavljali še predstavniki nekaterih manjšin (npr. Tatari), menjševiki in kadeti. V resnici je šlo za naslednika konstituante, ki pa je trpel za enako pomanjkljivostjo – ni bil pripravljen spoznati, da večini Rusov samo “demokratični parlament” preprosto ni dovolj. (Figes 1996, 578)

Vendar Komuč ni bilo edino alternativno politično telo na ruskem vzhodu. Po boljševiškem prevzemu oblasti v Moskvi in Petrogradu novembra 1917 je Sibirija namreč razglasila avtonomijo; Sibirsko oblast (regionalno Duma) so vodili socialni revolucionarji, regionalisti in predvsem kadeti. Kot je bilo že značilno za nasprotnike revolucije, tudi Komuč in regionalna Duma nista imela prijateljskega razmerja; Komuč je bil bolj orientiran v levo, Duma pa v desno. Čeprav je rdeča nevarnost grozila obema, sta bili oblasti nenehno v sporu in na robu spopada. (Figes 1996, 585) Komuč in Duma sta se ob grozeči nevarnosti in pritisku zahodnih zaveznikov kljub temu združila v novo telo – Direktorij, v katerem so prevladovali levi eserji. Direktorij se je obnesel še slabše kot Komuč ali Konstituanta v Denikinovi južni Rusiji. Ni imel nikakršne moči ali vpliva na stanje v vzhodni Rusiji – dejansko je obstajal samo na papirju. Na “oblasti” se je obdržal celih osem tednov, dokler ni na politično prizorišče 17. novembra 1918 stopila nekdanja caristična vojska, ki je s podporo industrijskih krogov in kadetov odstranila klinično mrtev Direktorij. Naslednji dan je bil za voditelja vzhodne Rusije in Sibirskih pokrajin izbran admiral Aleksander Kolčak. (Zayer Rupp 1998, 37)

Kolčak, sicer zelo znan in priljubljen ruski admiral, je sprva užival veliko podporo doma in v tujini. Čeprav je bil sorazmerno mlad (v času prevzema oblasti je imel 44 let), je imel za seboj zelo uspešno vojaško kariero, bil je spoštovan in politično nevtralen. V očeh Antante, še posebno Britancev, ki so želeli boljševike nadomestiti z vojaško diktaturo, je veljal za najboljšo izbiro. Kolčak je bil tako dejansko potisnjen v vlogo vojaškega diktatorja, česar si niti ni želel – ni imel nikakršnih političnih ambicij, prav tako pa tudi ne potrebnega znanja in izkušenj. (Pipes 1994, 49)

Kolčak je vodil sirska prostranstva še slabše kot pred njim Direktorij. Njegova vlada je bila razvpito skorumpirana in neučinkovita, do političnih nasprotnikov zelo okrutna in neusmiljena; podpora ljudstva mu je hitro upadala. Kolčak je dejansko želel samo vzpostaviti vojaško silo, s katero bi se lahko uspešno bojeval proti boljševikom – vladanje in organiziranje učinkovitega državnega aparata ga pravzaprav niti ni zanimalo. Tako je sicer uspel zbrati močno, dobro opremljeno vojsko (orožje in drugo opremo so priskrbeli Britanci), vendar ni imel podpore ljudstva, kar je odločilno vplivalo na njegov

poraz. Zaradi svoje politične nesposobnosti in krute diktature je tudi izgubljal podporo ostankov Češke legije, ki so bili že tako naveličani bojevanja. Slabo se je razumel s kozaki in njihovim vodjem atamanom Krasilnikovim. V bojevanje proti boljševikom ni uspel prepričati baltskih držav, ne Poljske ali Finske, ki so bile takrat izrazito protiboljševiško usmerjene. Vprašljive so tudi njegove vojaške vodstvene sposobnosti – bil je admiral, neizkušen v bojevanju na kopnem. Admirala Kolčaka lahko tako označimo kot povprečnega vojaškega poveljnika in zelo slabega državnika, ki je s svojimi dejanji naredil beli stvari več škode kot koristi. (Pipes 1994, 50)

5.4 Odgovor boljševikov na grožnje – rast Rdeče armade

Kritična situacija na vzhodu Rusije – pohod Češke legije in Kolčakovo formiranje vzhodne bele armade – ter rast južne Prostovoljne vojske sta prisilili boljševike v drastične ukrepe, če so se hoteli obdržati na oblasti (glej Zemljevid 6.1). Postalo je očitno, da lahko preživijo samo z vojsko, ki ne bo temeljila na “revolucionarnih novih načelih”, temveč bo predvsem velika, disciplinirana in učinkovita. Oblikovati se je začela nova Rdeča armada.

Zametke Rdeče armade najdemo v “Rdeči straži”, milici boljševiške stranke, ki je nastala v marčevski revoluciji 1917. Rdeča straža je imela ob svojem nastanku okrog 30.000 mož, večinoma delavcev iz Moskve in Petrograda, ob začetku oktobrske revolucije pa je njihovo število naraslo na 200.000; večinoma je bila sestavljena iz pehotnih oddelkov in nekaj konjenice. Rdeča straža je že poznala formacije; najmanjša enota je bila desetina (*desiatky*), ki je štela 10–15 mož. Štiri skupine so sestavljale vod (*vzvod*), štirje vodi so sestavljali četo (*družina*), tri čete pa bataljon, ki je tako štel okrog 600 mož. (Kvostov 1996, 4) Kljub sorazmerno velikemu številu pripadnikov je bila Rdeča straža še vedno samo milica, čeprav je v času pred revolucijo hitro začela dobivati precej bolj organizirano strukturo. Večina prostovoljcev, ki so se vpisali v Stražo, je to storilo predvsem zaradi revščine – z vpisom si namreč dobil par škornjev, zimski vojaški plašč in redne obroke hrane – to pa je bil za obubožano prebivalstvo dovolj dober razlog za prijavo. Temu primerno se je Rdeča straža, in tudi Rdeča armada do Trockijevih reform, odrezala na bojišču. Vojaki so se razbežali že ob soočenju s sovražnikov; izvidnic niso

poznali; vojaška disciplina je bila zelo slaba. In če sta bila način izbiranja poveljnikov, ki so jih z dviganjem rok določali vojaki sami, in ukinitvev činov dobra politična poteza ob začetku revolucije, se je ta reforma v pravi vojni izkazala za katastrofalno. Bilo je povsem jasno, da se Rdeča straža ne bo sposobna bojevati z organiziranimi vojskami, ki so posegle v dogajanje po revoluciji. (Figes 1996, 591)

Boljševiki so sicer že drugi dan po oktobrski revoluciji, 8. novembra 1917, ustanovili Komite za vojsko in mornarico, ki je na ključne položaje namestil boljševike in začel z organiziranjem "ljudske armade". Demobilizacija stare carske armade je potekala vse do aprila 1918, ko je bila ustanovljena "Delavsko-kmečka rdeča armada" ali RKKA (*PKKA* v cirilici). (Kvostov 1996, 6) Organiziranje novoustanovljene vojske je bilo prepuščeno vojnemu komisarju Levu Trockemu, morda najspodobnejšemu človeku, ki ga je imel na voljo Lenin. Trocki je hitro začel povezovati ostanke stare carske vojske (kmetje in delavci, vpoklicani v carsko vojsko, so bili večinoma na strani revolucionarjev) in Rdečo stražo v stalno vojsko, Rdečo armado. Aprila 1918 je bil sprejet odlok o univerzalnem, standardiziranem vojaškem urjenju, junija pa še odlok o naborniškem izpopolnjevanju (ustanovljenih je bilo 50 vojaških šol), ki je izpodrinil manj učinkovito novačenje prostovoljcev. Najprej so mobilizirali delavce v mestih, ker je bila manjša verjetnost, da bo prišlo do uporov, zaradi zloma ekonomije pa je bilo tudi ogromno delavcev brezposelnih. Velika težava pa je bila mobilizacija kmetov, daleč najštevilnejšega sloja ruskega prebivalstva. Kmetov državljanska vojna ni zanimala; po Odloku o zemlji so dobili svoje posesti, zdaj pa so si želeli v miru obdelovati zemljo. Naborništvo so se upirali tudi s silo; v letu 1918 je prišlo do številnih kmečkih uporov. Šele po napredovanju belih armad so se kmetje, v strahu pred zmago protirevolucije, ki bi jim vzela zemljo, začeli množično pridruževati Rdeči armadi. Kljub nezainteresiranosti kmetov se je število vojakov po vpeljavi naborniškega sistema do konca leta 1918 dvignilo na več kot 1.700.000 mož. (Boffa 1985, 84)

Ko je Trocki spoznal, kakšna je prava narava Rdeče Armade (da se je večina "prostovoljcev" v njo vključila zaradi novih škornjev in zastonj hrane, ob bitkah pa se tak kader seveda slabo obnese), se je odločil za korenite reforme. Uvidel je, da bo predvsem

potreboval izkušen, prekaljen vojaški kader, ki bi bil sposoben disciplinirati nedelujočo vojsko in jo spremeniti v pravo vojaško silo. Zaradi tega se je odločil vpoklicati v vojsko nekdanje carske oficirje (v Rdeči armadi so jih iz ideoloških razlogov imenovali “vojaški strokovnjaki”), kar je bila izredno kontroverzna odločitev. Večina nižjih carskih oficirjev se namreč ni pridružila belim armadam, saj je v boljševikih videla politično silo, ki je edina sposobna obdržati skupaj Rusijo in jo rešiti pred razpadom. (Boffa 1985, 83) Nacionalistična čustva teh oficirjev so bila eden od razlogov za njihovo pomoč boljševikom. Precej večji razlog pa je bil sam nagon po preživetju. Carski oficirji niso znali ničesar drugega kot samo veščine bojevanja – za to se so urili večino svojega življenja. Revolucija jih je pustila brez služb in pokojnin, prepuščene novemu svetu, ki ga niso poznali. Po Trockijevem dekretu je bila vrnitev v vojsko tako za marsikaterega edina logična izbira. (Figes 1996, 591) Med razloge vstopa v Rdečo armado lahko štejemo tudi boljševiške ugrabitve in jemanje talcev iz družin oficirjev. Če bi oficirji zavrnili sodelovanje, jim je bilo zagroženo, da bodo ubite njihove družine. (Heyman 1993, 296)

Delavci in kmetje so v carskih oficirjih videli ostanke starega režima in carske represije, saj so bili ravno oficirji najbolj znani po svoji krutosti in nepopustljivosti do proletariata, vpoklicanega v carsko vojsko. Trocki je ukinil tudi vojaške komiteje, prek katerih so vojaki vodili svoje enote. Ponoven vpoklic carskih oficirjev in ukinitve vojaških komitejev sta sprožila veliko polemik in negodovanja tudi v samem vrhu partije, vendar je Trocki trdno stal za svojo odločitvijo.

Da bi postalo življenje milijonov lažje, je potrebno izboljšati organizacijo in učinkovitost (...) Potrebno se je učiti. Potrebno se je učiti od vseh, ki posedujejo željeno znanje (...) Nezdostno znanje je slabost, ki pa jo je mogoče preseči (...) Tako je tudi v armado potrebno novačiti strokovnjake, pustiti priložnost za razvoj in izkazovanje vsem nadarjenim ljudem, tako tistim, ki prihajajo iz ljudskih množic kot tudi tistim, ki nam jih je zapustil stari buržoazni režim (...) Za dosego cilja je potrebno uporabiti vso moč in vire, ki jih je proletariat dobil od kapitalizma. (Trocki 1988, 26-28)

Do konca vojne je bilo v Rdeči armadi 75.000 nekdanjih carskih oficirjev oziroma tri četrtine oficirskega kadra (Figes 1996, 591). Seveda revolucionarna oblast ni zaupala carskim oficirjem, zato je v vojaške enote razporedila vojaške komisarje, neoporečno zveste ljudi, ki so bdeli nad delom oficirjev in o njihovem delu poročali nadrejenim. Partija je bila tudi sicer močno prisotna v Rdeči armadi, ki je bila popolnoma spolitizirana; avgusta 1920, ko je bila vojna že bolj ali manj dobljena, je bilo v vojski kar 278.000 članov partije. Kot se je sčasoma izkazalo, je Trocki svoje delo opravil z odliko. Rdeča armada je začela zmagovati in nezadržno rasti. Do konca leta 1918 je imela že 12 armad; do novembra 1920 je bilo v Rdeči armadi skorajda pet milijonov vojakov. (Figes 1996, 597)

5.4.1 Sestava Rdeče armade

Armade (ob ustanovitvi jih je bilo deset) so bile sestavljene iz 2–9 divizij in so štejele med 12.000 in 50.000 mož. Rdeča armada je poznala dve vrsti divizij – pehotne in konjeniške; velika večina divizij je bilo pehotnih. Po navodilih Revolucionarnega vojaškega sveta republik, najvišjega vojaškega telesa, je imela vsaka pehotna divizija 1657 poveljnikov, 56.668 vojakov, 24.338 konjev, 382 mitraljezov in 116 kosov artilerije. (Kvostov 1996, 11) Seveda so bile te številke preveč rigidne in prenapihnjene – resnične številke so bile nižje, saj so divizije štejele samo okrog 10.000–15.000 mož, oboroženih s 50–150 mitraljezi in 20–46 kosi artilerije. (Kvostov 1996, 12) Pehotne divizije so bile sestavljene iz treh ali dveh brigad, od katerih je imela vsaka okrog 1500 mož, brigade pa so sestavljali polki. Konjenica je bila v Rdeči armadi slabo zastopana, kar niti ni nenavadno, če upoštevamo, da je bil položaj konjenika v carski armadi prihranjen izključno za aristokracijo. Pomanjkanje konjenikov je bilo tolikšno, da je konja dobil praktično vsakdo, ki je bil kdaj koli v stiku z živaljo – najpogostejši konjeniki so bili tako nekdanji oskrbniki in vrtnarji plemstva. Tako kot pehota se je tudi konjenica delila na divizije, brigade in polke, le da so bile formacije manjše; Trocki se je prave vrednosti konjenice začel zavedati šele leta 1919, ko je rdeča konjenica odločilno porazila Denikina pred Tulo. Rdeča armada je imela tudi maloštevilno letalstvo. Letalske enote so imele v sestavi šest letal, ki so večinoma izvajala izvidniške naloge. Poleti 1918 so se začele te enote povezovati v večje skupine (*aviagrupa*), ki so izvajale izvidniške in

lovske/bombniške naloge. Armada je imela na razpolago tudi prek 500 oklepnih vozil, ki so jih podedovali še od carske vojske. (Khvostov 1996, 13)

6 Intervencija zahodnih držav

Oboroženega boja proti revoluciji so se lotili tudi zahodni zavezniki. Ti so sicer s pripravami na vojaško intervencijo in podporo protirevoluciji prav tako začeli še pred začetkom leta 1918 – dokumenti kažejo, da je ameriški predsednik Woodrow Wilson tako že 17. decembra 1917, komaj mesec dni po socialistični revoluciji, po posvetu z državnim sekretarjem Robertom Lansingom pripravil poseben sklad, namenjen kakršni koli ruski vojaški opoziciji boljševikom. (Jorgensen 2007) Dokument je zanimiv tudi zato, ker je bil Wilson od vseh zahodnih državnikov še najbolj naklonjen boljševikom. Zahodni zavezniki so tudi sicer hitro prispeli v Rusijo. V ruska pristanišča so prispeli pozimi 1917/18 oziroma spomladi 1918; sprva zaradi nemške nevarnosti, nato pa so začeli odkrito podpirati bele sile, ki jim je njihov prihod močno dvignil moralo – beli so si obetali intervencijo širših razsežnosti. Sile intervencije so se bojevale na petih, med seboj le delno povezanih območjih:

- sever Rusije,
- Daljni vzhod,
- Kaspijsko jezero, Turkestan in Kavkaz,
- jug Rusije in Ukrajina,
- Baltik.

6.1 Sever Rusije

Severni del je bil v času prve svetovne vojne zaradi bližine srednje Evrope za Antanto najpomembnejši del Rusije. Velika Britanija je svojo prvo odpravo poslala proti pristanišču Murmansk. To je bilo v uporabi kot pomožno vojaško pristanišče, saj je bilo dostopno skozi vse leto – Arhangelsk, sicer glavno severozahodno pristanišče, je bilo pozimi vklenjeno v led. Tako se je Murmansk med prvo svetovno vojno uporabljal za dovažanje milijonov ton vojaške pomoči Antanta Rusiji. (Allied intervention in Murmansk 2001) Po oktobrski revoluciji so prve zahodne sile v Murmansk prispele 6. marca 1918 z namenom, da obvarujejo orožje razpadle caristične armade; prva tuja enota, ki je stopila na ruska tla, je bilo 150 britanskih vojakov s križarke HMS Glory. Pravzaprav so Britance za pomoč zaprosili sami boljševiki, ki so se bali, da bodo

Murmansk iz Finske napadle nemške sile. (Hudson 2004, 45) Število sil intervencije je do novembra 1918, ko ni bilo več nemškega nasprotnika in ko se je Velika Britanija odločila uradno podpreti ruske bele sile, naraslo na okrog 14.000 mož. Kljub tej sorazmerno veliki in dobro opremljeni intervencijski vojski do konca leta ni bilo večjih spopadov med intervencijo in boljševiki. (Chew 1981)

Koalicija sil intervencije, sicer pod poveljstvom generala Sir Charlesa Maynarda (VB), je bila sestavljena iz:

- 7400 britanskih vojakov,
- 1350 Italijanov,
- 1200 Srbov,
- 1000 Francozov,
- 4000 Rusov in Fincev.

Poleti 1918 je druga večja odprava intervencije vstopila v pristanišče Arhangelsk, najpomembnejše rusko pristanišče v Belem morju. Maloštevilne sile intervencije, sestavljene iz britanskih, francoskih in kanadskih vojakov pod vodstvom generala Poola (VB), so ob podpori britanske križarke *Attentive* in letalonosilke *Nairene* 1. avgusta zasedle pristanišče, v katerem so bile velike zaloge (zavezniškega) orožja in streliva. Oblast v mestu so po njihovem prihodu prevzeli zmerni socialisti – eserji, sile pod vodstvom Poola pa so potisnile boljševike 160–180 km južneje. (Hudson 2004, 48) Septembra 1918 so v Arhangelsk prispeli Američani, 339. pehotni polk, sestavljen iz treh bataljonov in z nekaj pomožnimi enotami. Američani, ki so prišli pod britansko poveljstvo, so se zelo slabo razumeli z že prisotnimi britanskimi in francoskimi enotami. Pričanja in pisma vojakov kažejo, da so imeli drug o drugem slabo, dostikrat naravnost sovražno mnenje. Večina Britancev je ameriške vojake, ki so bili v resnici povsem nepripravljene na bojevanje, cenila celo manj kot boljševike (Hudson 2004, 56)

Ruska polarna zima je preprečila večje spopade med zahodnimi silami in boljševiki, saj slednji niso mogli izpeljati ofenziv v težkih razmerah oziroma bi bili prelahke tarče za

utrjene položaje obrambe. Tako je zima 1918/19 na ruskem severu minila sorazmerno mirno.

V Arhangelsku so bili nameščeni

- (ZDA) 339. pehotni polk "Odprava Polarni medved" – okrog 5000 mož,
- (VB) Šesti yorkshirski polk – 2420 mož,
- (FRA) 900 vojakov,
- (Kanada) 500 mož artilerije,
- 500 mož iz različnih evropskih držav, od tega 350 Srbov. (Chew 1981)

4. marca 1919 se je britanski vojni kabinet odločil, da se morajo britanske sile umakniti s severa Rusije do poletja 1919. V britanski vladi je samo Churchill še podpiral intervencijo, drugi člani vlade (na čelu s premierjem Georgeem) in ljudstvo pa so zahtevali čimprejšnji umik in vrnitev domov. Ljudje so bili siti vojne. Churchill si je vseeno pridobil pravico, da pošlje v Rusijo okrepitve, ki naj bi poskrbele za varno evakuacijo britanskih sil. 27. maja 1919 so tako v Arhangelsk prišli dodatna pehotna bataljona in baterija havbic, ki so sprožili še zadnjo ofenzivo proti boljševikom. Zahodne sile so avgusta 1919 brez večjih težav začele z evakuacijo; zadnji britanski vojak je bil iz Arhangelska evakuiran 27. septembra, iz Murmanska pa 12. oktobra. (Hudson 2004, 77) V intervenciji na severu Rusije je življenje izgubilo 317 Britancev in 222 Američanov. (Hudson 2004, 79)

6.2 Skrajni vzhod

Na skrajni vzhod Rusije so prispele zahodne sile septembra 1918. Najštevilnejši so bili Američani, ki jih je vodil general William S. Graves – bilo jih je okrog 7500, večinoma iz Osme divizije ter 27. in 31. pehotnega polka. (Boot 2002, 212) Francozi in Britanci, ki so bili prav tako prisotni na skrajnem vzhodu, so pritiskali na Gravesa, naj odločneje poseže v vojno in naj pomaga belim silam, predvsem Češki legiji, v boju proti boljševikom. (Graves 1931) Graves, ki je v svojih spominih zapisal, da se je čutil odgovornega samo predsedniku Wilsonu, je ostal neomajen in ni do konca vojne pomagal ne eni ne drugi strani. Njegove sile so sicer varovale čezsibirsko železnico (ki je bila v rokah belih sil

oziroma Češke legije), zaradi česar so jih napadali rdeči partizani, vendar ni Graves niti enkrat sprožil vojaške ofenzive proti rdečim silam, niti jih ni poskušal razorožiti. Dejansko je imel bolj negativen odnos do belih sil, ki jih je obtoževal, da iščejo v boljševikih samo slabo in niso pripravljeni na spremembe oziroma sklepanje kompromisov. Poseben prezir je gojil do kozaških atamanov Kalmikova in Semenova, ki sta bila odgovorna za številne zločine nad sibirskim prebivalstvom – ker je spoznal samo zločine belih sil, je sklepal, da so v tej vojni na “pravičnejši” strani v resnici boljševiki in Rdeča armada (Boot 2002, 212) Čeprav je bil zaradi svoje nevtralnosti nepriljubljen med državami Antante in ameriškimi podporniki belih sil, je imel za seboj trdno podporo Wilsonove administracije, ki mu je omogočila, da je ostal na vodstvenem položaju skozi celotno misijo.

Zahodne sile na skrajnem vzhodu so sicer belim silam pomagale predvsem z dostavljanjem vojnega materiala in obleke ter z usposabljanjem belih častnikov. Samo Britanci so podarili bojne komplete za 100.000 mož, usposobili 3000 vojakov in 1000 oficirjev. (Hudson 2004, 92)

Na skrajnem vzhodu je bilo navzkrižje interesov med državami intervencije morda najbolj vidno. Američani so imeli ukaz, naj zavarujejo hrbet Češke legije, državljansko vojno pa naj pustijo pri miru. Britanci so belim silam dobavljali vojni material in usposabljali častnike. Japonci so želeli nadzor nad kar največjim delom vzhodne Rusije, vsakršno rusko oblast (tako belo kot rdečo) nad tem delom pa so načrtno izpodbijali. Veliko tujcev se je želelo okoristiti s kaotično situacijo ali pa so preprosto iskali dogodivščine. Čeprav je bilo z Japonci vred v Sibiriji prisotnih več kot 160.000 tujih vojakov, ni bila razen Češke legije nobena enota vpletena v dejansko bojevanje. Američani so, kot že omenjeno, imeli ukaz, naj se ne vmešavajo v vojno, Japonci pa so se zadovoljili z zasedbo velikih območij vzhodne Rusije. Za bojevanje so bili najbolj zagreti Britanci, vendar so bili brez podpore ameriške vojske premalo številni za učinkovite vojaške akcije (Britanci so imeli v tem delu Rusije sorazmerno majhne sile, okrog 1600 mož). Sile intervencije so se iz Vladivostoka začele umikati novembra 1919. (Hudson 2004, 96)

Sile, prisotne na ruskem skrajnem vzhodu:

- 55.000 Čehov (Češka legija),
- 7500 Američanov,
- 4000 Kanadčanov,
- 1600 Britancev,
- 760 Francozov,
- 22.000 drugih evropskih vojakov, od tega 12.000 Poljakov,
- 70.000 Japoncev. (Hudson 2004, 93)

6.3 Kaspijsko jezero, Turkestan in Kavkaz

Operacije okrog Kaspijskega morja so spadale v britansko interesno sfero. Najprej je obstajala grožnja, da bodo to regijo po oktobrski revoluciji in zlomu carske armade prevzeli Nemci oziroma Turki, pozneje pa, da bo prešla pod boljševiško oblast. Britanci so imeli novembra 1918 okupirana vsa pomembnejša pristanišča okrog Kaspijskega jezera – Baku, Enzeli, Petrovsk in Krasnovodsk. Nastanjenih je bilo 1200 britanskih in 800 indijskih vojakov ter vojna mornarica z devetimi vojnimi ladjami, štirimi letalonosilkami in 12 oboroženimi čolni, Britanci pa so imeli tudi letalsko enoto – 221. eskadriljo, sestavljeno iz bombnikov DH9A. Za svoje potrebe so oborožili tudi 15 ruskih civilnih ladij. (Hudson 2004, 114) Britanci so na Kaspijskem jezeru popolnoma prevladovali; potopili so pet vojnih ladij boljševikov in izvajali napadalne operacije vse do delte Volge.

Britanci so pomagali tudi pri branjenju Taškenta⁵ in Ašhabada⁶ pred napadi Rdeče armade – mesti sta bili namreč v rokah socialnih revolucionarjev, ki so bili v tej regiji še posebno sovražno nastrojeni proti boljševikom. Ašhabad je branilo tisoč dvesto britanskih vojakov pod vodstvom generalmajorja Mallesona, ki so ostali do prvega aprila 1919. (Hudson 2004. 120)

⁵ prestolnica sedanjega Uzbekistana

⁶ prestolnica sedanjega Turkmenistana

Zaradi strateške pomembnosti so imeli Britanci svoje enote tudi na Kavkazu. Kljub velikemu številu vojakov – na Kavkazu sta bili nastanjeni dve diviziji, skupno 40.000 vojakov – je bila britanska vojska, tako kot v drugih primerih, povsem pasivna in se ni vključila v vojaške akcije proti boljševikom. (Hudson 2004, 131)

6.4 Južna Rusija in Ukrajina

Francoske sile intervencije so skupaj z grškimi silami 18. decembra 1918 zasedle Odeso, najpomembnejše rusko pristanišče ob Črnem morju. Glavnina sil so bile francoska 30. in 156. pehotna divizija, grška 2. in 13. pehotna divizija in brigada Poljakov – skupaj okrog 80.000 mož. (Hudson 2004, 141) Cilj Francozov je bila združitev vseh protirevolucionarnih sil v eno armado in ofenziva proti boljševikom, kar pa je bilo seveda mogoče samo v glavah politikov in generalov, ki so od daleč delegirali ukaze. Situacija v Ukrajini je bila namreč popoln kaos – v deželi so se medsebojno bojevali ukrajinski nacionalisti, bele armade, Rdeča armada, kozaški partizani pod vodstvom atamana Gigoreva in že omenjene sile intervencije. Čeprav so bile zahodne sile številne in dobro opremljene, so imele zelo nizko bojno moralo. Skorajda nihče od francoskih vojakov ni vedel, kaj počne v Rusiji in kakšne interese naj bi imela Francija v tem delu sveta, poleg tega pa je bilo ravno konec izčrpavajoče svetovne vojne – kdo bi hotel torej zaradi neznanih razlogov umreti v Rusiji?

Francozi so v Ukrajini zadržali vsega štiri mesece, do aprila 1919, ko so se umaknili iz Odese, s čimer se je končala francoska avantura v državljanski vojni. Franciji je bilo dovolj bojevanja in se je, čeprav jo je socialistična revolucija od vseh zahodnih držav še najbolj prizadela (predvsem zaradi že omenjene nacionalizacije ruske industrije, v katero je Francija veliko vlagala), povsem umaknila iz ruske državljanske vojne. Francoska intervencija je bila sicer že od samega začetka obsojena na neuspeh, saj je bila premalo obsežna in ni uživala ne podpore javnosti ne samih vojakov. Po končani intervenciji pa Francija ni odnehala s političnimi pritiski na boljševike; osredotočila se je na oblikovanje vmesnega območja držav na vzhodu in jugovzhodu Evrope ("*cordon sanitaire*"), s čimer bi osamila Rusijo in preprečila socialistični revoluciji, da bi se razširila v druge evropske

države. Največ upov je polagala na Poljsko, ki naj bi predvsem preprečevala povezovanje med Rusijo in Nemčijo.

Na jugu Rusije so precej dalj ostali Britanci. Okrog Caricina je deloval britanski RAF, ki ga je zastopala 47. eskadrija, sestavljena iz štirih lovcev Sopwith Camel in več DH9 bombnikov. (O'Connor 2007, 50) Britanci so sicer delovali kot inštruktorji pilotov, vendar je iz pričevanj jasno, da so tudi sami izvajali zračne napade (Hudson 1996, 144). Z operacijami so začeli konec junija 1918, izvajali pa so predvsem samostojne napade na enote Rdeče armade. RAF je imel velik psihološki učinek na vojake Rdeče armade, ki se niso znali braniti pred letali in so velikokrat začeli brezglavo bežati, ko so opazili bližajoča se letala. Poletov, v katerih so lovci RAF-a izvedli veliko uspešnih napadov na rdečo pehoto, konjenico, utrjene položaje, mornarico in ne nazadnje tudi na nasprotno lovce, je bilo konec šele 29. marca 1920. (O'Connor 2007, 57) Britanci so na ruskem jugu usposabljali tudi tankovske posadke, ki so se bojevale v Denikinovi Prostovoljni vojski. Prva tankovska enota se je začela formirati v Jekaterinodarju aprila 1919; do julija istega leta je imela 57 tankov Mark V in 17 tankov "Whippet". Tanki so bili pomembno orožje Prostovoljne armade, tako kot bombniki, bolj s psihološkega kot taktičnega vidika (večina boljševikov ni namreč še nikdar videla tanka).

6.5 Baltik

Okrog Baltika se je začelo zbirati zahodno ladjeveje novembra 1918 z namenom, da okrepi pomorsko blokado boljševiške Rusije – Kronštad, pristanišče poleg Petrograda, je bilo pomembna morska baza boljševikov v Baltiku. V Baltiku se je do aprila 1919 zbralo veliko število francoskih in britanskih bojnih ladij; na francoski strani so bile križarka in dva rušilca, na britanski pa skupno kar 238 bojnih ladij, med njimi letalonosilka (HMS Vindictive), 23 križark, 85 rušilcev, dejavni pa so bili tudi minolovci. (Hudson 2004, 160 in 166) Cilj teh enot sta bili, kot že omenjeno, blokada revolucionarnih baltskih pristanišč ter pomoč estonskim in pozneje belim vojskam v boju proti boljševikom – pomoč je obsegala obstreljevanje s težkim ladijskim topništvom. Zahodne enote so uničile ali zajele tudi dve boljševiški bojni ladji, križarko in dva rušilca. Baltik in boj proti šibkejšemu nasprotniku so Britanci uporabili tudi za preizkušanje novih orožij. Prvič so bili uporabljeni torpedni čolni, do takrat novost v oboroženih silah. Britanske sile so pod

vodstvom admirala Cowana uspešno preizkusile hitre obalne čolne (CMB, Coastal Motorboat), ki so imeli majhen ugrez in so se lahko tako izognili globinskim minam, hkrati pa so dosegali hitrost do 36 vozlov. CMB-ji so se v akcijah zelo izkazali, saj so Britanci z njimi uničili boljševiško podmorniško bazo ter potopili eno bojno ladjo. (Hudson 2004, 164)

Prvotni namen baltske flote je bil boj proti Nemcem, ki pa se je po koncu vojne, tako kot drugje v Rusiji, spremenil v vojaško podporo belim protirevolucionarjem. Čeprav so bile na Baltiku zbrane za boljševike neuničljive zavezniške pomorske sile, tudi tu niso bile sposobne preprečiti poraza protirevolucije. Poglavitni razlog za to je bilo nepriznavanje neodvisnosti baltskim državam Litve, Latvije in Estonije – oficirji so pač še vedno zagovarjali enotno, nedeljivo Rusijo, kar pa je bilo za baltske države nesprejemljivo. Te države so, čeprav so bile močno protiboljševiško usmerjene, tako leta 1919 vstopile v mirovna pogajanja s sovjetsko oblastjo. Odločilni beli napad na Petrograd 12. oktobra se je tako zgodil brez podpore baltskih vojsk ali Finske, s katero so imeli beli generali prav tako slabe odnose. Britanske bojne ladje, tanki in letalstvo so sicer izdatno pomagali v napadu, vendar samo podporna funkcija ni bila dovolj. 25. novembra leta 1919 so bile baltske bele sile pod Judeničem dokončno poražene. (Hudson 2004, 167)

7 Leti 1919 in 1920, odločilne bitke in konec državljanske vojne

V letu 1919 je, po dobrem letu bojevanja, prišlo do spopadov, ki so odločilno vplivali na izid vojne. Rast Rdeče armade je bila nesorazmerna v primerjavi z belimi silami; boljševiki so imeli na razpolago številnejše prebivalstvo, kar so po vpeljavi naborništva začeli s pridom izkoriščati. Belim generalom je bilo jasno, da bo Rdeča armada kmalu postala prevelika, da bi jo bilo dejansko mogoče premagati – to se je pravzaprav že zgodilo, saj je imela Rdeča armada v tem času skorajda že tri milijone vojakov, skupne sile Denikina in Kolčaka pa niso presegle števila 250.000. (Pipes 1994, 11) Zaradi tega nesorazmernega števila se je belim silam zelo mudilo, da zadajo v kar najkrajšem času odločujoče poraze boljševikom in Rdeči armadi. To so nameravali doseči s hitrim prodorom proti osrčju osrednje Rusije, jedru boljševiške moči.

Glavni fronti sta bili dve, vzhodna in južna, saj je Rdeči armadi uspelo preprečiti združitev Denikinovih in Kolčakovih sil v enotno fronto. Denikinove sile so se po uspešni kampanji v Kubanu močno okrepile in se pripravljale na pohod proti Moskvi in Petrogradu; na vzhodu se je Kolčakova armada prav tako pripravljala na prodor proti osrednjim ruskim pokrajinam, z glavnim ciljem združitve z južnimi Denikinovimi belimi armadami. Kljub slabemu političnemu vodenju – Denikin in Kolčak sta dejansko vodila vojski in ne zasedenih pokrajin – so bile bele sile, vsaj v vojaškem smislu, na začetku leta 1919 še daleč od poraza. K dobremu strateškemu položaju so veliko prispevali tudi zahodni zavezniki, predvsem Britanci. Kljub koncu prve svetovne vojne so bile zahodne sile namreč še vedno vpletene v rusko državljansko vojno. Britanci so intervencijo upravičevali s tem, da z njo

“zavarujejo Češko legijo in vse tiste državljane Rusije, ki so se uprli tiraniji boljševikov; odrekanje pomoči bi za le-te pomenilo gotovo pogubo. Britancem je ob začetku intervencije prišlo na pomoč na tisoče Rusov in bilo bi v nasprotju z britansko politiko – pravzaprav bi bilo izdajstvo – da bi te Ruse zdaj pustili na cedilu same, brez orožja in drugih sredstev, da se lahko uprejo rdeči nevarnosti.”
(Hudson 1996, 142)

In pomoč je vsekakor prišla. Britanci so belim armadam podarili:

- 1200 topov s skoraj dvema milijonoma izstrelkov,
- 6100 mitraljezov,
- 200.000 pušk s 500 milijoni nabojev,
- 500.000 uniform,
- 629 tovornjakov in 279 motornih koles,
- 74 tankov, šest oklepnih vozil in 100 bojnih letal. (Hudson 1996, 143)

Na drugi strani so se na odločilne bitke državljanske vojne pripravljali tudi boljševiki. Sovjetska oblast je, kot že omenjeno, aprila 1918 vzpostavila sistem naborniške armade in vojsko še okrepila z do takrat nevidenim gospodarskim ukrepom – vojnim komunizmom.⁷ Prišlo je do nacionalizacije tovarn, rekvizicij pridelkov, nadzorovane distribucije hrane in uvajanja ostre delavske discipline, kar je imelo sicer katastrofalen učinek na prebivalstvo, je pa omogočilo boljševikom, da oborožijo svojo Rdečo armado. Več kot 2000 tovarn je skrbelo za nenehno proizvodnjo orožja. Neupravičen izostanek z delovnega mesta se je v teh tovarnah štel za izdajo in se je kaznoval s smrtno kaznijo. Do poletja 1920 je bilo izdelanih tri milijone pušk, 1,6 milijona pištol, 21.000 mitraljezov in 3000 kosov artilerije. (Khvostov 1996, 16)

Vojni komunizem in totalitarno vodenje države pa je puščalo čedalje globljo sled med prebivalstvom. Podpora boljševikom je padala tako med kmeti (kjer ni bila nikdar visoka) kot med delavci, razredom, ki so ga boljševiki zastopali. Še pred uvedbo vojnega komunizma je bila največja težava zlom ekonomije, saj je revolucija pometla z lastniki in upravitelji tovarn, sovjeti, ki so jih zdaj vodili, pa niso znali upravljati z njimi. Velika težava je bilo seljenje urbanega prebivalstva na periferijo – zaradi vojne ter zaradi prekinitve povezave med ruralnimi deli, ki so pridelovali hrano, in mesti, so se mestni prebivalci v begu pred lakoto umikali na podeželje. V Petrogradu, ki je imel leta 1917

⁷ Vojni komunizem je bil ekonomski in politični sistem, ki so ga vzpostavili boljševiki s ciljem zagotavljanja hrane in surovin (mestnemu) prebivalstvu in Rdeči armadi, saj so bili običajni proizvodni mehanizmi in odnosi uničeni zaradi vojne oziroma revolucije. Vojni komunizem je trajal od leta 1918 do 1921, ko ga je zamenjal NEP – nova gospodarska politika.

dva milijona prebivalcev, je tako v letih 1919–1920 prebivalo samo še 500.000 prebivalcev (Figes 1996, 603) Manj prebivalstva je pomenilo manj razpoložljivih delavcev, ki so bili že tako pod pritiskom mobilizacije. Ruska mesta so bila tako zelo prizadeta zaradi državljanske vojne – po praznih ulicah so vladale nepopisna beda, revščina in lakota. Hrana je postala najdragocenejše bogastvo in trgovska enota, s katero so ljudje zamenjali ničvreden papirnat denar. V Rusijo so se vrnili pridelovalno-menjalni odnosi, kjer je bilo pol kilograma moke vredno toliko kot zimski plašč. (Figes 1996, 612) Boljševiki so se na pomanjkanje in lakoto odzvali v svojem slogu – kulakom, “bogatim” kmetom, razredu, ki niti ni več obstajal, so napovedali razredno vojno. Junija 1918 je bil sprejet odlok o državnem monopolu nad žitom; Trocki in Lenin sta v svojih govorih napovedala “neposreden, brezmiosten obračun s protirevolucionarji (kulaki)” (Figes 1996, 615) Proti kmetom že tako sovražno nastrojene boljševike (kmetom so očitali zaostalost, neizobraženost in vraževernost, kar verjetno ni bilo daleč od resnice) je lakota in vojna še bolj podžgala v nasilju proti podeželju. Rekvizicijo žita so izvajale enote Rdeče enote, ki so bile bolj podobne roparjem kot pa državnim uradnikom; kmetom, nezmožnim oddaje žita, so požigali posestva, zvrstila so se številna mučenja, posilstva in poboji kmetov. Boljševikom ni uspelo razširiti razredne vojne še na kmete – delitev in razredni boj med bogatimi in revnimi kmeti, na katerega so računali boljševiki, se ni sprožil. Kako bi tudi se, saj je bila velika večina kmetov po revoluciji na istem: dobili so svojo zemljo, na kateri so poskušali preživeti strahote državljanske vojne. Izrazito bogatih kmetov ni bilo pa tudi sicer so bili kmetje kot lokalna skupnost močno povezani in homogeni. Zaradi takega ravnanja so se kmetje razumljivo obrnili proti boljševikom; prišlo je do množičnih kmečkih uporov. V tem primeru ni govora o uporih “od zgoraj”, ki bi jih vodili eserji, ki so bili kmetom najbližje – dejansko je šlo za spontane upore proti nasilni vladavini boljševikov. To je bilo za boljševike še toliko nevarneje, saj so bili kmetje najštevilnejši ruski sloj, ki ga politično nikakor niso smeli zapostaviti ali ga celo imeti za sovražnika. V času najhujših kmečkih uporov, med junijem in avgustom 1918, so bili kmečki upori daleč največja nevarnost za boljševike, večjo od Češke legije, belih sil ali intervencije. Sovjetski viri navajajo, da je bilo v teh treh mesecih v samo dvajsetih pokrajinah opaženih kar 245 kmečkih uporov. (Boffa 1985, 79–80)

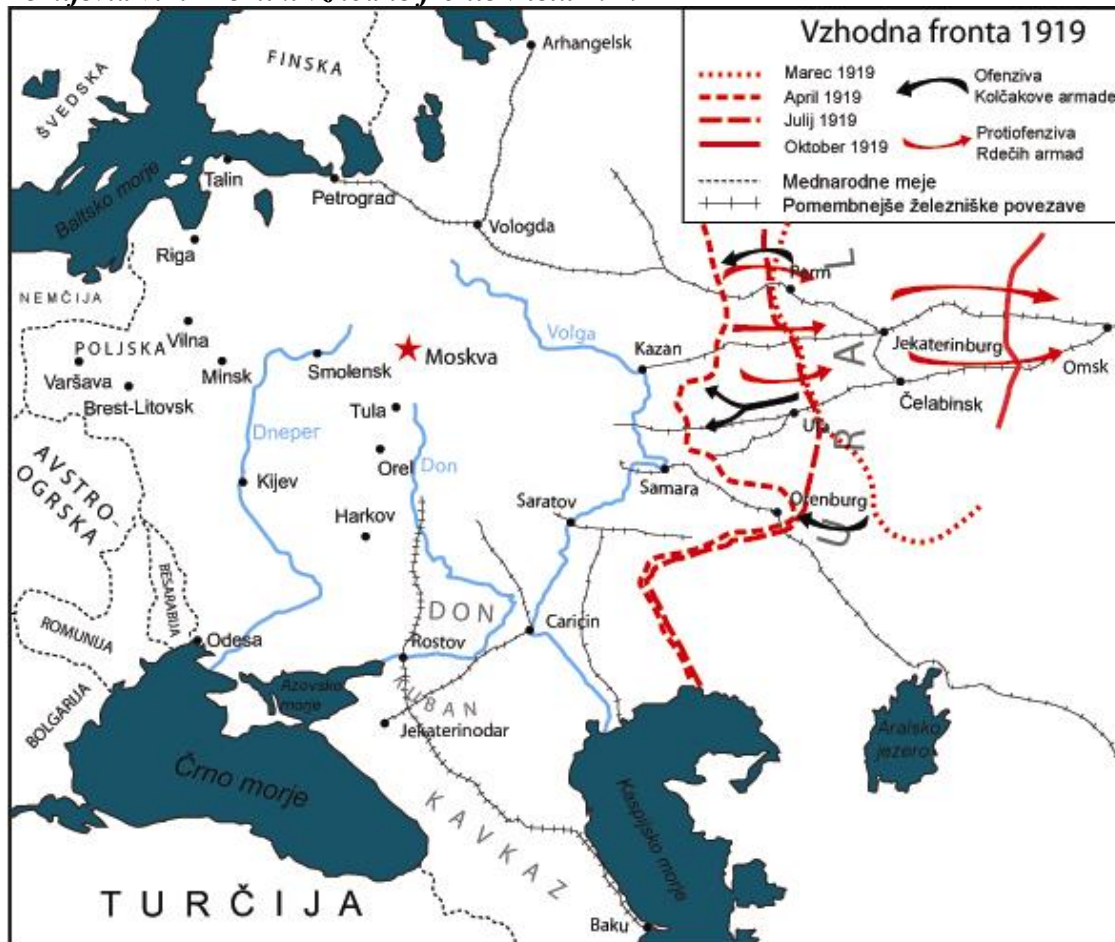
Kriza na podeželju je sovpadala s podobno okrutnim vojnim komunizmom, ki se je sočasno dogajal v industriji. Tej tragediji pa se je po neuspelem atentatu na Lenina, v katerem je bil ta hudo ranjen, septembra 1918 pridružila še strahovlada Čeke, prve sovjetske tajne službe. V imenu iskanja notranjih sovražnikov in razrednega boja je bilo pobitih več tisoč ljudi; nekateri avtorji navajajo celo več sto tisoč žrtev. (Figes 1996, 649) Na trenutke je kazalo, da sovjetsko Rusijo skupaj drži le še boljševiški teror; obstajala je možnost, da boljševiki vseeno izgubijo vojno. V teh, za boljševike zares kritičnih časih, jih je (ponovno) rešila politična nesposobnost in revanšizem belih sil. Namesto da bi Denikin in Kolčak izkoristila nezadovoljstvo in celo odkrito sovražnost kmečkega sloja do boljševikov in jih pridobila na svojo stran, kar bi odločilno vplivalo na potek vojne, sta s kmeti ravnala še precej slabše kot boljševiki. Največja politična napaka je bilo vračanje zemlje, tako pomembne za kmete, plemstvu, kar je bilo za kmete nesprejemljivo. Čeprav so se kmečki upori proti boljševikom nadaljevali, so tako kmetje v najtežjih trenutkih vojne pomagali manjšemu zlu izmed dveh – boljševikom. (Boffa 1985, 86)

7.1 Vzhodna fronta – poraz generala Kolčaka

Kolčakova vladavina na vzhodu tudi v začetku leta 1919 ni delovala kot ureditev, ki bi bila sposobna politično konkurirati boljševiškemu sistemu, čeprav je bil ta na robu zloma. Kolčakova vlada je bila popolnoma skorumpirana in brezupno rigidna – Kolčak je še naprej obravnaval ljudi, ki jim je vladal, kot “nujno zlo”; poglobljena skrb je ostajalo vodenje vojne proti boljševikom in nikakor ne vzpostavitev vzporedne, bolj demokratične oblasti.

Marca 1919 je Kolčak sprožil največjo vzhodno ofenzivo, katere izid je vsekakor ključno vplival na razplet vojne. V primeru poraza bi boljševikom omogočil preusmeritev vseh sil na južno fronto proti Denikinu, v primeru zmage pa bi Kolčak združil svoje sile z Denikinom v enotno fronto, ki bi obkolila boljševike in Rdečo armado v popoln obroč. Združitev z Denikinom bi bila sicer lažja čez nekaj mesecev, poleti, vendar je bila šibkost boljševikov tolikšna, da ni kazalo več čakati.

Zemljevid 7.1: Premiki vzhodne fronte v letu 1919

Vir: prirejeno po Mawdsleyju (2008, 410–411 in 412–413).

V ofenzivi je bilo na strani Kolčaka več kot 112.000 mož in 764 topov (Pipes 1994, 77) ali celotna armada, ki jo je Kolčak uspel organizirati od prevzema oblasti novembra 1918. Bela armada je bila bolj opremljena (pomoč Britancev), imela pa je tudi bolj usposobljen oficirski kader. Prodor na zahod je potekal v treh glavnih smereh. Severni del armade je imel cilj prodreti do Arhangelska, ki je bil takrat v rokah Britancev. Tako bi Kolčak lažje prišel do pomoči zahodnih zaveznikov; glavna transportna pot je takrat namreč potekala od Vladivostoka na skrajnem vzhodu Sibirije prek čezsibirske železnice do Omska, kar je bila več kot 4000 km dolga razdalja. Osrednji del armade naj bi zavzel mesti Ufa in Kazan, južni del, sestavljen pretežno iz uralskih in sibirskih kozakov, pa naj bi prodril do Samare in Saratova, kjer bi se združil z Denikinovimi armadami. (Pipes 1994, 77)

Rdeča armada je imela v času ofenzive na svoji vzhodni fronti na razpolago okrog 96.000 mož in 377 topov. Sile so bile razdeljene v dve skupini: Sever (poveljnik V. I. Šorin) in Center (poveljnik M. N. Tuhačevski). (Pipes 1994, 77) Vrhovni poveljnik vzhodnih rdečih armad, ki so stale nasproti Kolčaku, je bil Lev Kamenjev, tesen Trockijev zaupnik ter zelo sposoben poveljnik. Rdeča armada je v tem času že čutila negativne posledice vojnega komunizma, naborniškega sistema in splošnega pomanjkanja. Prebivalstvo zunaj mest je postajalo sovražno do Rdeče armade, velika težava pa so bile tudi pogoste dezertacije in prebegi vojakov k nasprotniku. Tega niso odpravile niti hude kazni (dezertacija se je kaznovala s smrtjo, ki pa se največkrat ni izvajala) niti rekrutacija nekdanjih carskih oficirjev, ki naj bi ponovno uvedli strogo disciplino.

Ofenziva belih sil je bila v prvi fazi zelo uspešna. Kolčakovim armadam je v prvem mesecu uspelo prodreti okrog 600 km v neposredno bližino mest Samare in Kazana. Sredi aprila so bili od Volge oddaljeni 100 km, na nekaterih mestih celo manj kot 35 km. Kolčak je skupaj z zasedenimi deli nadziral ozemlje, veliko 300.000 km², s petimi milijoni prebivalcev.

Uspeh vzhodnih belih armad je prisilil boljševike, da so večino svojih sil usmerili na vzhod. Kamenjev je začel dobivati okrepitve in orožje, tako da je število vojakov Rdeče armade že do junija preseгло število Kolčakovih vojakov za okrog 30.000. (Pipes 1994, 78) Na plan so prišle vse prednosti Rdeče armade in neugoden položaj Kolčaka, čeprav je ta uspešno vodil ofenzivo in ni utrpel hujših porazov. Ruska prostranstva so bila preprosto prevelika za vojsko, ki je bila samo sama sebi namen, ni pa imela širše podpore ljudstva niti političnega zaledja. Bele armade so bile močno izčrpane; niso imele dostopa do novih enot, pomoč Britancev pa je bila zaradi velikih razdalj in napadov na vlake tudi čedalje redkejša. Rdeča armada se je po drugi strani lahko oprla na izjemno discipliniran, centraliziran politični aparat, katerega voditelji so natančno vedeli, kaj želijo in kako bodo to dosegli. Novačenje in rekrutacija novih vojakov je boljševikom, osovraženi rekviziciji poljščin in vojnemu komunizmu navkljub, bolje uspevala kot belim generalom – rusko prebivalstvo je še vedno bolj podpiralo revolucijo kot pa vrnitev v prejšnji sistem,

ki so ga v očeh večine predstavljale bele sile. Na to se veže tudi druga odločilna prednost: ogromno število ljudi, ki so jih boljševiki rekrutirali v Rdečo armado. Čeprav so bili stisnjeni v obroč, so imeli boljševiki pod svojo oblastjo več kot 70 milijonov prebivalcev. (Pipes 1994, 11)

Po prihodu dodatnih nekaj deset tisoč novih sil na stran Rdeče armade in pešanju moči Kolčakove armade je postalo jasno, da se bo položaj kaj kmalu obrnil. Čeprav je bilo razmerje sil kljub rdečim okrepitvam v aprilu 1919 še vedno 1 : 1, je Rdeča armada začela s silovito protiofenzivo. Fronta je vzdržala do konca junija, ko je 5. armada generala Tuhačevskega prebila centralno linijo belih sil in prestopila Ural, gorovje izrednega strateškega pomena. 5. armada je v kratkem času prodrla več sto kilometrov globoko na vzhod; da bi se izognili obkolitvi, sta se morala skupaj s centrom umikati na vzhod tudi severni in južni del belih armad.

Poraz centralnega dela belih armad in pomik fronte nazaj na vzhod je imel velik vpliv na potek državljanske vojne. Kolčakove sile niso bile sposobne prenesti porazov, saj za razliko od Rdeče armade niso imele ustreznega političnega zaledja in podpore med prebivalstvom; Kolčak je s prodorom na zahod igral na vse ali nič, saj je bilo jasno, da bi neuspeh pomenil njegov konec. Rdeča armada je s prodorom na vzhod in poznejšim uničenjem vseh Kolčakovih armad preprečila združitev vzhodnih in južnih belih sil v enotno fronto. Po Kolčakovem porazu se je lahko Rdeča armada obrnila na jugozahod in dokončno obračunala s preostalimi belimi armadami. Nenehno večanje moči Rdeče armade in sorazmerno pešanje nasprotnih sil pa je prepričalo tudi zahodne zaveznike, da so v Rusiji zares zavladali boljševiki. Kolčakov poraz tako bil tudi začetek spreminjanja odnosov zahodnih držav do Rusije – iz odkrite pomoči nasprotnikom revolucije je nastopila doba politične in gospodarske osamitve prve komunistične države. Britanci, ki so pravzaprav edini pomagali belim silam, so tako kmalu po izgubi Urala sporočili Kolčaku, da mu ne morejo več pomagati pri boju z Rdečo armado.

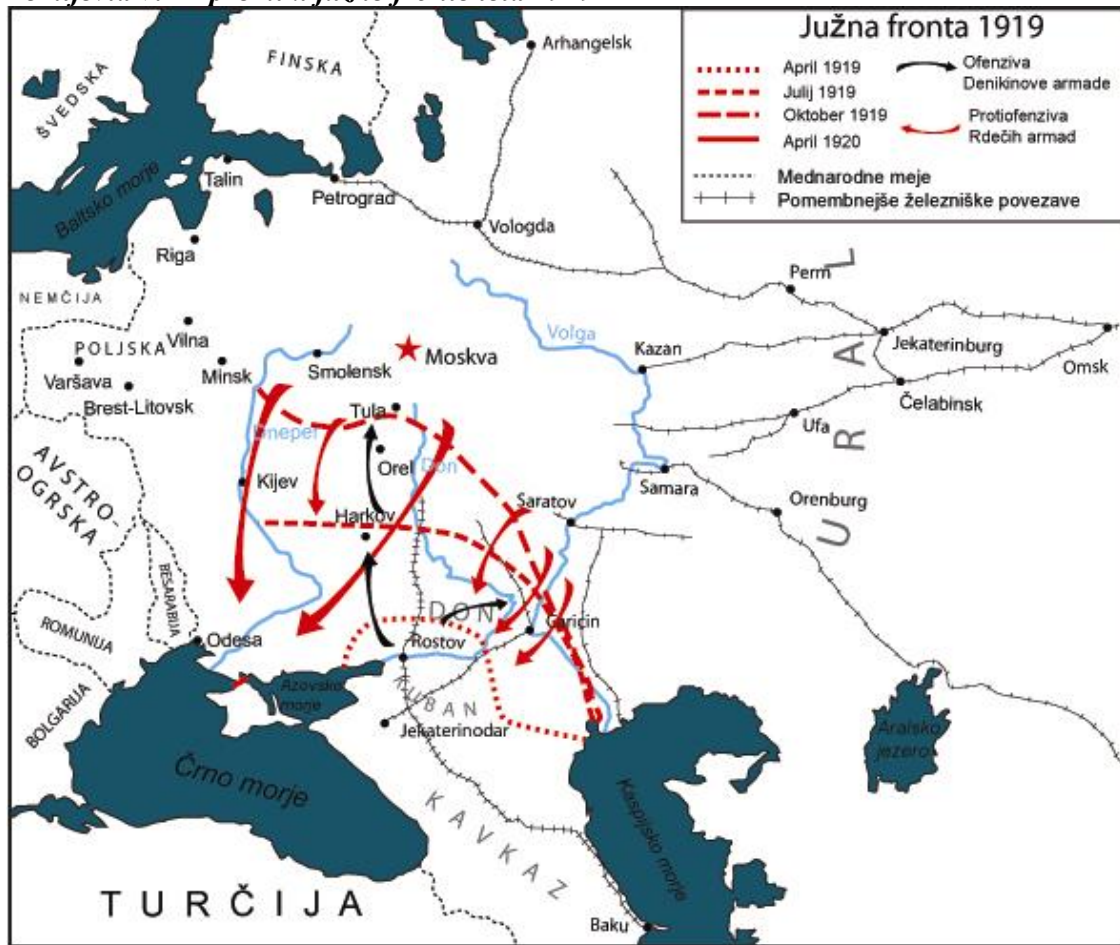
Po porazu centralnega dela in ustavitvi pomoči Britancev se je Kolčak trdovratno upiral še nekaj mesecev. Vzhodne bele armade so se dokončno zlomile šele novembra 1919, ko

so začele s popolnim umikom proti sibirskim pristaniščem. Rdeča armada je začela zavzemati širna prostranstva vzhodne Rusije in 7. marca 1920 zasedla Irkutsk – prodor še globlje na vzhod bi najverjetneje pomenil spor z Japonci, ki so takrat zasedali skrajni vzhod Sibirije.

7.2 Južna fronta

Marca 1919, ko je bila Kolčakova vzhodna ofenziva na vrhuncu, je prišlo do premikov tudi na jugu Rusije, med Denikinovimi silami. Postalo je namreč jasno, da boljševiki belim silam in kozakom ne bodo prepustili strateško izjemno pomembnega Donbasa, ki so ga zavzeli v letu 1918. Pred Denikinom je bila tako (ponovno) izjemno težka odločitev: ali naj poskuša obraniti Donbas in njegovo naravno bogastvo pred prodirajočo južno Rdečo armado ali pa naj se umakne na vzhod in se poskuša združiti s Kolčakovimi silami. Denikin se je, kljub nasprotovanju nekaterih uglednih generalov (najglasnejši kritik je bil general Wrangler) odločil za obrambo Donbasa (Pipes 1994, 81), saj je menil, da bi boljševiki z zavzetjem Donbasa pridobili veliko več, kot bi pridobile bele sile v primeru združitve Denikina in Kolčaka. Tako je Denikin večino svojih sil namenil za obrambo pokrajine, manjši del pa se je pod vodstvom general Wranglerja odpravil proti Caricinu (Volgogradu), kjer so upali, da se bo srečal s Kolčakovimi silami.

Zemljevid 7.2 – premiki južne fronte leta 1919

Vir: prirejeno po Mawdsleyju (2008, 410–411 in 412–413).

Uspeh južnih belih armad je bil v prvih mesecih izjemen. Denikinu je uspelo ne samo obraniti zasedeno pokrajino, temveč je s svojo armado prodril globoko na sever. Do konca junija so bele sile prodrle do Harkova, drugega največjega ukrajinskega mesta, in Jekaterinoslava (zdajšnji Dnepropetrovsk), pomembnega industrijskega mesta v južni Ukrajini. Na vzhodu je general Wrangler prodril 300 km v ozemlje Rdeče armade in kljub manjšemu številu vojakov po hudih bojih zavzel Caricin (Volgograd). Padec Caricina je imel hude posledice za boljševike: Wranglerjeva vojska je zajela okrog 40.000 ujetnikov (Pipes 1994, 83) in ogromno količino vojaškega materiala, tudi nekaj tisoč tovornjakov s strelivom. Južne bele armade so tako sredi poletja 1919 nadzorovale jugovzhodno polovico Ukrajine ter obsežne dele južne Rusije do Caricina, torej območje, bogato z rudami in predvsem premogom (Doneški bazen). Veliko zaslug za Denikinov uspeh gre

pripisati mobilnosti njegovih enot. Beli generali so na južni fronti uporabili vso tehnologijo, ki jim je bila na voljo; britanski lovci so izvajali izvidniške prelete, konjenico so na ključna mesta prevažali vlaki (dogajalo se je, da se je ena enota konjenice bojevala v enem dnevu na treh različnih delih fronte (Figes 1996, 661), uporabljali pa so tudi britanske tanke, ki so se posebno izkazali pri zavzetju Caricina.

Kljub uspehu Denikina in Wranglerja pa s strateškega vidika južne bele sile niso dosegle veliko. Južna fronta je imela za boljševoike poleti 1919 manjši pomen, saj so večino svojih sil namenili boju s Kolčakom. Cilj boljševoikov je bilo popolno uničenje Kolčaka in zavarovanje vzhodnega dela Rusije, nato pa še obračun z nasprotniki na jugu; Denikin in Wrangler sta se zato srečevala z manjšim odporom Rdeče armade, saj se je večina bojevala proti Kolčaku. Zavzetje Caricina je bil sicer hud udarec za boljševoike, vendar je bil osrednji cilj zavzetja tega mesta – združitev Wranglerja s Kolčakom – onemogočen. V času zavzetja Caricina je bil Kolčak namreč že ustavljen na Volgi, kjer se je položaj počasi obračal v korist Rdeče armade – tako so bele sile za vedno izgubile priložnost, da se združijo v eni fronti.

Začetni uspeh ofenzive je navdal Denikina z upanjem, da lahko še vedno zmaga v vojni, umikanju Kolčakovih vzhodnih armad navkljub. Denikin se je, spet z nasprotovanjem generala Wranglerja, tako kot pred njim Kolčak odločil, da bo šel na vse ali nič. V enkratnem zaletu je želel prodreti severno do Moskve, središča boljševoiške moči, in jo zavzeti, s čimer bi toliko oslabil boljševoiško oblast, da bi lahko ponovno zavladaše zmernejše politične sile (po možnosti seveda čim bolj desne). Da bi se izognil obkoljevanju in napadom v boke, je Denikin načrtoval enkraten premik celotne fronte do Moskve. Fronta je bila že v prvih fazah široka več kot 800 km, na nekaterih delih pa bi se celo razširila na približno 1000 km. (Pipes 1994, 85) Glede na sorazmerno majhno število vojakov bele armade in neobstoječe rezerve je bil pohod na Moskvo izjemno tvegan, vendar je bila Denikinova odločitev v danih okoliščinah povsem razumljiva. Kolčak je bil v polnem umiku; Rdeča armada se je iz dneva v dan večala in po številu že močno prehitela bele sile; v osrednji Rusiji pa je bilo zaradi pohoda proti Kolčaku nameščenih manj rdečih sil. Če upoštevam omenjena dejstva, je jasno, da se je Denikin odločil

pravilno, saj se mu je ponudila zadnja priložnost, da obrne izid vojne v svojo korist. Verjetno pa bi bilo za Denikina bolje, če bi upošteval Wranglerjev načrt, ki je predvideval pohod na Moskvo v eni sami smeri – skozi Caricin ob Volgi, s čimer bi imel možnost boljše oskrbe z zalogami in bolj skoncentrirano fronto (Figes 1996, 663) – vendar bi s tem zaradi počasnejšega napredovanja izgubil časovno prednost, ki jo je imel pred boljševiki.

Denikin je sprožil zadnjo ofenzivo sredi julija 1919; na pohod je odšlo med 85.000 in 100.000 mož pehote, 50.000 konjenikov in 521 topov. Nasproti mu je stala južna Rdeča armada, ki je imela v svojih vrstah med 140.000 in 180.000 mož, 20.600 konjenikov in 541 topov. (Pipes 1994, 88) Ofenziva je bila v prvih fazah zelo uspešna. Avgusta sta padla Odesa in Kijev – Ukrajina je bila v rokah belih sil. 20. septembra je padel Kursk, 13.–14. oktobra Orjol; Moskva je bila oddaljena samo še okrog 250 km. Denikin je šel resnično na vse ali nič – hitrost prodora in obsežnost osvojenih območij sta bili tolikšni, da Denikinova vojska v primeru protiofenzive Rdeče armade nikakor ne bi mogla zadržati osvojenih ozemelj. Ruska prostranstva so bila, tako kot že tolikokrat v zgodovini, preprosto prevelika za sorazmerno majhno Denikinovo armado – v povprečju je bilo na kilometru fronte samo 100 vojakov, rezerve pa sploh niso obstajale. Že tolikokrat omenjena slabost belih generalov – nesposobnost političnega motiviranja množic – pa je onemogočala, da bi bele sile izkoristile (do boljševikov sicer zelo sovražno) kmečko prebivalstvo v svojo korist. Hiter prodor Denikina si lahko razložimo tudi z dejstvom, da je bila večina ozemlja nebranjena. Strateškega pomena so bila samo večja mesta, železnice in plovne reke; ko so bele armade zavzele omenjene točke, so hkrati pod nadzor dobile tudi ogromna ozemlja, kjer niti ni bilo oboroženega odpora. Širina osvojenih dežel je tako povsem razredčila frontno črto.

Sočasno z Denikinovo ofenzivo proti Moskvi je potekal tudi napad na drugo najpomembnejše rusko mesto, Petrograd na severozahodu države. Napad je vodil Nikolaj Nikolajevič Judenič, nekdanji caristični general, ki je v Estoniji zbral manjšo vojsko (okrog 17.000 mož) in v začetku leta 1919 začel s pohodom proti boljševikom. Pri ofenzivi so mu pomagali Britanci in Estonci, pomoč pa so mu odrekli Finci. Nekateri beli

generali (predvsem Kolčak) so namreč še vedno nasprotovali finski neodvisnosti, saj so jo videli kot del Rusije – finska vlada se tako ni odločila za sodelovanje pri napadu, kar bi morda prevesilo tehtnico v korist belih sil.

Napad na Petrograd se je začel 11. oktobra. Nasproti Judeničevim silam je stalo nekaj več kot 22.000 rdečearmejcev. (Pipes 1994, 122) V boj so se vključile tudi enote Antante; Velika Britanija je na bojišče poslala šest tankov, RAF in mornarica pa so intenzivno obstreljevali Kronštad, pristanišče severno od Petrograda; Britanci so poškodovali oziroma potopili 11 sovjetskih ladij, od tega dve bojni ladji. Prisotnost tankov in bojnih ladij je močno omajala moralo boljševiskim branilcem; Lenin naj bi se že sprijaznil s padcem in evakuacijo mesta. (Pipes 1994, 122) Tako je bil ključnega pomena za obrambo Petrograda prihod vojnega komisarja Trockega v mesto. Trocki je obrambnim silam povrniti moralo z zagotovitvijo, da bodo v mesto prišle sveže sile Rdeče armade, uspel pa je tudi razbliniti strahove, da je belih sil in Britancev veliko več kot braniteljev. 21. oktobra, ko je začela Rdeča armada s protiofenzivo, je bilo na strani Rdeče armade že več kot 71.000 vojakov, Judeničevih sil pa manj kot 15.000. Premoč Rdeče armade je tako že konec oktobra prisilila Judeniča k ponovnemu umiku v Estonijo, s katero je sovjetska Rusija 13. decembra tudi podpisala premirje. Bojev na severozahodu Rusije je bilo konec.

Istočasno z Judeničevim napadom na Petrograd so potekale odločilne bitke za Moskvo. Denikin se ji je približal na vsega 250 km, na poti pa je stala le še ena večja ovira – mesto Tula. Tula je bila za boljševice izjemnega pomena tudi zaradi dejstva, da je bila v tem mestu večina vojaške industrije, ki je z orožjem in strelivom zalagala južne rdeče armade. Ker so bele sile že zavzele Caricin in tamkajšnjo ogromno zalogo vojaškega materiala, je bila obramba Tule iz strateškega vidika dejansko pomembnejša od obrambe Petrograda. Trocki je sam izjavil, da je “Tula pomembnejša tudi od same Moskve” – brez Moskve je bila revolucija brez prestiža; brez Tule pa je bila revolucija brez vojske. (Figes 1996, 666) Hiter prodor Denikina je prisilil boljševice, da so z vso hitrostjo transportirali rdeče sile, ki so na vzhodu sledile Kolčaku, v obrambo Tule in Moskve. Za obrambo Tule in prestolnice so transportirali tudi armade na skrajnem zahodu, ob meji s Poljsko, saj so

imeli z njo sklenjen sporazum o nenapadanju. Novembra je bilo tako na južni fronti, ki je služila obrambi osrednje Rusije, že več kot 270.000 vojakov Rdeče armade. (Pipes 1994, 122) Boljševiki so naredili iz Tule utrdbo; več tisoč tovarniških delavcev je bilo prisilno odpeljanih na obrobje mesta, kjer so z vso hitrostjo kopali obrambne jarke in druge objekte za obrambo mesta. Boljševiki so iz obupa za pomoč zaprosili lastne politične nasprotnike, eserje, za katere se je vedelo, da so v Tuli zelo močni. Ti so se odzvali in pomagali pri obrambi, saj so menili, da so boljševiki še vedno manjše zlo od belih sil. (Figes 1996, 667) Mesto je bilo nabito z vojaki – večina stavb v mestu je bila spremenjena v barake, ceste so bile minirane, križišča so nadzorovala strojnična gnezda in celo tanki. Boljševiki so bili odločeni, da Tulo ohranijo za vsako ceno, in so tudi jo – mesto ni padlo.

V Rdečo armado so se zaradi naraščajoče nevarnosti belih sil – tako kot eserji – začeli javljati tudi kmetje, kar je prevesilo tehtnico na stran revolucije. Razmerje na južni fronti je bilo do oktobra 2 : 1 v korist Rdeče armade, ki je tako lahko začela s protiofenzivo. Končna bitka je bila, za razliko od večine drugih, “prava” bitka v slogu bojev svetovne vojne. Organizacija in disciplina vojsk je bila boljša kot na začetku vojne; obe strani sta bili oboroženi z letali, tanki in oklepnimi avtomobili; motivacija je bila na najvišji ravni, saj bi za obe strani poraz pomenil katastrofo. Do odločilnih bitk je prišlo 18. in 19. oktobra. Rdeča armada je načrtovala napad iz dveh smeri; prvi napad naj bi potisnil bele sile južno od Tule, drugi napad pa bi presekal frontno linijo in naredil klin med Denikinovimi silami in kozaki, ki so se bojevali na strani belih armad. Prvi napad je izvedla latvijska pehota, vojaška enota 25.000 moških, ki se je na strani Rdeče armade bojevala že od začetka vojne. Po srditih bojih, v katerih je umrla več kot polovica Latvijcev, so ti uspeli poriniti levi bok Denikinove armade vse do Orjola. (Figes 1996, 669) Za drugi del napada so boljševiki nameravali uporabiti novoustanovljeno vojaško konjenico. Rdeči armadi se belih sil sicer ni posrečilo razbiti, napad konjenice pa jih je vseeno popolnoma presenetil. Rdeča konjenica je udarila v desni krak belih sil in popolnoma porazila kozake. Nato je ob podpori pehote (15.000 moških) prodirala na jug in 29. oktobra prečkala reko Don. 15. novembra je padlo Kastorno, strateško pomembno mesto, kjer so se križale železniške poti med Moskvo, Kurskom in Donbasom. Glavnini

belih enot, ki so bile zaustavljene in premagane pred Tulo, tako ni preostalo drugega, kot da končajo z ofenzivo in se umaknejo nazaj na jug. V primeru nadaljevanja ofenzive jim je grozilo, da jih Rdeča armada povsem odreže od Donbasa in jih obkoli. (Figes 1996, 670) Pritisk Rdeče armade pa se kljub umikanju belih sil ni ustavil. 17. novembra je Rdeča armada zavzela Kursk, sredi decembra sta padla Harkov in Kijev.

Po novici, da je Kolčak dokončno premagan ter da se Velika Britanija tudi uradno umika iz državljanske vojne, je bele sile (in večino "buržujev", torej civilistov na strani Denikina) zajela brezupna panika. V sedmih tednih, od srede novembra 1919 do začetka februarja 1920, so se umaknili 450 milj južno, dokler niso prečkali reke Don. Iz Prostovoljne vojske je dezertiralo ogromno vojakov, Denikina so zapustili kozaki. Rdeča armada je Don prestopila na začetku marca 1920 – umik belih sil se je spremenil v beg. Pristanišča ob Črnem morju so postala edino upanje za vso to maso bežečih vojakov in civilistov, ki so upali, da jih bodo ladje zahodnih zaveznikov lahko rešile pred maščevanjem boljševikov. Britanske in francoske vojne ladje so iz Novorosijske evakuirale 50.000 belih vojakov; 60.000 vojakov in civilistov pa je ostalo na (ne)milost Rdeči armadi, ki je čakala pred mestom na umik zahodnih ladij. Zadnja britanska ladja z belimi vojaki je odplula 27. marca 1920. (Mawdsley 2008, 308)

Denikin se je po porazu umaknil s položaja vrhovnega poveljnika, to mesto pa je zasedel general Wrangler. Wrangler se je z ostanki Prostovoljne vojske aprila 1920 umaknil na Krim, kjer je ustanovil novo politično entiteto, imenovano Vlada Južne Rusije. (Mawdsley 2008, 363) Wrangler je bil politično veliko bolj pragmatičen od Kolčaka ali Denikina; zasedene pokrajine so hitro dobile delujočo vlado in zakonodajo, kmetom ni poskušal vzeti zemlje (Odlok o zemlji je potrdil z zakonom), manjšinam (Ukrajincem in Gruzijcem) pa je priznal nekatere pravice. Krim prav tako ni imel industrijskih središč ali mest, ki bi lahko postala točke boljševiškega upora; večina prebivalstva Krima so bili kmetje, ki se po potrditvi Odloka o zemlji niso upirali Wranglerjevi vladavini. Krim, ki je po obliki skorajda otok (na najožjem delu ga z Rusijo veže samo osem kilometrov širok jezik), je imel tudi odlično strateško pozicijo – Wranglerju se ni bilo treba bati napadov izza hrbta ali z bokov.

Wranglerjeva Ruska vojska (Wrangler se je otepal imena Prostovoljna vojska) je imela do poletja 1920 med 30.000 in 35.000 mož, večinoma prekaljenih borcev iz Prostovoljne vojske in Kozakov z Dona. Junija 1920 je začela Ruska vojska prodirati severno proti Kubanu, na svoji poti pa (zaradi vojne med sovjetsko Rusijo in Poljsko) ni srečala oboroženega odpora. Za vojaško akcijo, ki bi lahko ogrozila boljševike, pa je bilo vendarle veliko prepozno; Rdeča armada je imela poleti 1920 že okrog pet milijonov mož. (Mawdsley 2008, 368) Wrangler tudi ni mogel računati na pomoč Velike Britanije; ta se je že sprijaznila z zmago socialistične revolucije in je poskušala vsaj za silo normalizirati odnose z rdečo Moskvo. Tudi od drugih zahodnih držav ni dobil občutne vojaške pomoči.

Wranglerjeve sile so do jeseni 1920 osvojile Zaporožje in celo ogrozile Donbas, nato pa je, še pred podpisom premirja s Poljsko, pobudo prevzela premočna Rdeča armada. Vrhovno poveljstvo Rdeče armade se je odločilo, da mora biti Wrangler popolnoma premagan še pred zimo 1920–21 – delni uspeh ni prišel v poštev, saj bi se morala Rdeča armada v tem primeru ponovno angažirati za obleganje Krima. Južna Rdeča armada je tako konec oktobra krenila v ofenzivo; 37.000 Wranglerjevih mož je napadlo 133.000 mož (večinoma konjenikov) Rdeče armade. Južna Rdeča armada je po ogorčenem boju zlomila Wranglerjevo Rusko vojsko, Wranglerju pa je kljub temu uspelo evakuirati veliko belih vojakov, političnih nasprotnikov boljševikov in simpatizerjev belega režima – vse skupaj je bilo s Krima evakuiranih kar 146.000 ljudi. (Mawdsley 2008, 374) Wrangler je skupaj z zadnjimi ubežniki Rusijo zapustil 14. novembra 1920. Državlјanska vojna je bila končana.

8 Posledice vojne

Državljska vojna je terjala visok smrtni davek; večina avtorjev navaja približno oceno od štiri do pet milijonov mrtvih; od tega naj bi bilo od 800.000 do dva milijona žrtev zaradi vojne ter belega in rdečega terorja, (Source List and Detailed Death Tolls for the Twentieth Century Hemoclysm 2005), preostali dva do trije milijoni mrtvih pa so bili posledica lakote in bolezni (največ zaradi tifusa). Temu številu lahko posredno prištejemo še pet milijonov mrtvih zaradi lakote v letih 1921–22, ki je bila tudi posledica zloma ekonomije, vpeljave vojnega komunizma in rekvizicije poljskih pridelkov. Po številu mrtvih je bila to tretja najbolj smrtonosna vojna v Evropi; pred njo sta samo druga in prva svetovna vojna. Za primerjavo; Rusija je v prvi svetovni vojni izgubila “samo” 1,7 milijona ljudi. (Source List and Detailed Death Tolls for the Twentieth Century Hemoclysm 2005) Po koncu vojne in velike lakote je bilo v Rusiji tudi sedem milijonov otrok sirot. (Mawdsley 2008, 399)

Ruska državljanska vojna je postala razvpita tudi zaradi nečloveške brutalnosti in surovosti do ujetnikov in civilistov. Ugotovljeni so primeri, ko so bili civilisti ubiti samo zato, ker so nosili kravate (ki naj bi bile simbol kapitalizma) oziroma ker so imeli zavihane rokave na srajci (kar naj bi bil simbol proletariata). Zajetih vojakov največkrat niso pobijali (navadno so jih takoj po zajetju prerekrutirali v lastne enote), je pa smrt oziroma mučenje čakalo vsakega podčastnika ali častnika, ki so ga zajeli sovražniki.

Velika tragedija je doletela tudi Jude, ki so živeli na območju Ukrajine. V valu tako imenovanih *pogromov* je bilo ubitih, predvsem s strani belih armad in kozakov, med 50.000 in 200.000 (Pipes 1994, 112) oziroma 150.000 in 300.000 Judov (Figes 1996, 679)

Hud udarec je doživelo tudi gospodarstvo. Sicer je težko ugotoviti, kolikšen del upada gospodarstva je posledica svetovne vojne ter koliko same državljanske vojne in boljševiskih “reform”, pa vendar; raven proizvodnje v letu 1920 je bila na 16 % proizvodnje iz leta 1913. Najbolj je padla proizvodnja tekstila (na 4 % glede na leto

1913), bombaža (7 %), hrane (10 %) in jekla (10 %). (Mawdsley 2008, 400) Negativen učinek na gospodarstvo je imela tudi emigracija gospodarstvenikov in visoko izobraženih strokovnjakov zunaj boljševiške Rusije.

8.1 Sprememba zunanje politike

Po koncu državljanske vojne so se počasi spremenili tudi odnosi boljševikov z Zahodom. Boljševiki so postali spravljujejši – država je bila na robu propada, strah pred intervencijo pa je še vedno obstajal, sploh pred časom, ko bi si tudi zahodne države opomogle od svetovne vojne. Prav tako so vsi po vrsti propadli poskusi revolucije v drugih evropskih državah – sovjetska Rusija je ostala sama. (Heyman 1993, 326) Zunanje odnose je še dodatno obremenila rusko-poljska vojna med letoma 1919 in 1921, kjer so se srečali poljski ekspanzionistični apetiti na eni in Leninove namere o širjenju revolucije v Evropo na drugi strani. V tej vojni, ki se je sicer začela s poljsko-ukrajinsko vojno v letih 1918–19, so najprej globoko v Ukrajino prodrli Poljaki; aprila 1920 je sledila uspešna protiofenziva Rdeče armade, ki je prodrla vse do Varšave; pobudo so nato spet prevzeli Poljaki, ki so Rdečo armado potisnili iz Poljske in sovjetski Rusiji odvzeli precejšen del zahodnih pokrajin. (Boffa 1985, 100) Konec rusko-poljske vojne je pomenil tudi konec širjenja socialistične revolucije v Evropo; Lenin je skorajšnji padeč Poljske namreč videl kot izhodišče za širjenje revolucije v Nemčijo in preostalo Evropo. (Figes 1996, 701) V nasprotju z njegovim pričakovanjem pa je nad socializmom zmagal nacionalizem; poljski proletarci so med obleganjem Varšave brez pomisleka stopili na stran (konservativne) poljske vojske in se bojevali proti “bratom” boljševikom. Ker je bilo stvarno pričakovati, da se bodo podobno odzvale vse evropske države, je Lenin uvidel, da tako vsiljevanje socialistične revolucije v Evropi ne bo uspelo. Sovjetska zveza je pozneje pod Stalinovo vladavino izbrala alternativno pot – razvoj socializma v eni državi. Vojna s Poljsko je prav tako potrdila pravilno odločitev Francije, da poskuša zajeziti revolucijo z vmesnim kordonom držav, ki bodo ščitile Evropo pred socializmom.

Poskusi političnega zблиževanja Rusije z Zahodom so se, čeprav so bili še vedno močno ideološko obremenjeni, začeli po koncu ruske državljanske oziroma rusko-poljske vojne. Interes za politično zблиževanje so pokazale tudi zahodne države – Rusija je bila

spreprosto prevelika in prepomembna, da bi jo lahko popolnoma izbrisali s političnega zemljevida. Zaradi podobne izoliranosti so diplomatske stike s Sovjetsko zvezo prvi obnovili Nemci (1922), ki so jim sledili Britanci (Sovjetsko zvezo so *de iure* priznali 1924) in Francozi (1924) – ironično, sovjetsko Rusijo so zadnje priznale ZDA (1933), ki so ji bile med državljansko vojno najbolj naklonjene, pa tudi končno priznanje se je zgodilo predvsem zaradi ekonomskih razlogov, povezanih z veliko depresijo. (U. S. policy in the recognition of the states 2006) Diplomatski stiki z Zahodom pa so bili le ena stran medalje – boljševiki (zdaj komunisti) niso namreč nikdar povsem opustili širjenja komunizma v druge države. Tako so v Moskvi od marca 1919 naprej redno potekala zasedanja Kominterne⁸ – Rusi so med drugim podpirali in financirali komunistične proteste v zahodnih državah, kar je leta 1927 pripeljalo do prekinitve diplomatskih odnosov z Veliko Britanijo in Francijo. (Evtuhov in drugi 2004, 639) Drugo jabolko spora med Sovjetsko zvezo in zahodnimi državami so bili dolgovi carske Rusije – v začetku 20. stoletja so Britanci in predvsem Francozi v rusko gospodarstvo vložili ogromno denarja, boljševiki pa so vso industrijo v državi nacionalizirali. Dolg zahodnim državam naj bi bila stvar stare “imperialistične” vlade, s katero niso hoteli imeti ničesar skupnega. (Heyman 1993, 326)

Čeprav so bili zunanji odnosi Rusije z zahodnimi državami vse prej kot zgledni, lahko rečemo, da je bil od intervencije na področju zunanje politike narejen velik napredek.

8.2 Notranji razvoj sovjetske Rusije

8.2.1 Vloga partije v Rusiji in politična ureditev države

Po zmagi v državljanski vojni so boljševiki postali najmočnejša politična sila v državi. Boljševiki niti pred začetkom državljanske vojne niso bili liberalna stranka, ki bi mogla deliti vladavino z drugimi političnimi strankami; že v času revolucije je Lenin poudarjal, da sta na voljo samo dve možnosti: diktatura proletariata ali diktatura buržoazije. (Boffa

⁸ Kominterneta ali Tretja Internacionala je bila mednarodna organizacija komunistov s sedežem v Moskvi; cilj Kominterne je bilo širjenje komunizma in spodbujanje socialističnih revolucij po svetu. V Kominterni so imeli popolno nadvlado ruski komunisti, ki so za komuniste iz drugih držav tudi izdelovali politične programe – to je bil pogost vzrok za napetosti v zunanjih odnosih med Rusijo in drugimi državami.

1985, 115) Po državljanski vojni je postal centralizem boljševikov še močnejši, Lenin pa odločen, da boljševiki oblasti ne bodo delili z nikomer. Na enajstem kongresu partije marca in aprila 1922 je bila komunistična partija tudi formalno razglašena kot edina zakonita partija v Rusiji, s čimer so vse druge politične sile izgubile možnost političnega delovanja v Rusiji. Istega leta je bilo končano tudi sojenje voditeljem Stranke socialnih revolucionarjev (eserjev) zaradi njihove vloge v državljanski vojni – nekateri od njih so bili obsojeni na smrt, vendar kazni nikdar niso bile izvršene. Partija se je začela enačiti z državo. Vse pomembne odločitve so bile sprejete v partiji; poleg Centralnega komiteja je postalo najpomembnejše politično telo Politbiro (ki ga ne omenja nobena ustava). Politbiro je bil sestavljen iz vodilnih članov Centralnega komiteja in je bil izvršna veja partije ter tako dejansko vodil državo. Poznejše najpomembnejše politično telo, Sekretariat (v katerem je mesto generalnega sekretarja od leta 1922 zasedal Stalin), pred Leninovo smrtjo še ni imelo pomembnejše vloge. (Boffa 1985, 142) Čeprav so bile zaradi razprtij, ki jih je povzročil kronštatski upor, na desetem kongresu partije 1921 prepovedane partijske frakcije, (Figes 1996, 765) je znotraj partije prihajalo do nenehnih bojev za oblast.

8.2.2 Nastanek Sovjetske zveze; razhajanja med Leninom in Stalinom

Rusija je bila po boljševiškem prevzemu oblasti 7. novembra 1917 razglašena za Rusko sovjetsko federativno socialistično republiko (RSFSR); svojo ustavo je dobila 10. julija 1918, sprejel jo je Peti vseruski kongres sovjetov. Ustava s šestimi členi in enim amandmajem je potrdila novo, socialistično ureditev Rusije. Formalno je priznala delavski razred kot vladajoči razred v Rusiji; vsa centralna in lokalna oblast je pripadala sovjetom. Po ureditvi je Rusija postala federacija sovjetskih republik. Ustava je tudi formalizirala nacionalizacijo premoženja in diktaturo proletariata, poudarila enakost med delavci in kmeti ter obojim dala široke pravice.

Tretji člen ustave je obravnaval ureditev centralne oblasti, Vseruskega kongresa sovjetov. Kongres sovjetov so zastopali predstavniki delavcev in kmetov, ki so naprej izvolili največ 200-članski Vseruski centralni izvršni komite, dejanski zakonodajno-izvršni organ. Izvršni komite je ustanavljal Svet ljudskih komisarjev; komisarji so bili odgovorni

izvršnemu komiteju, zadolženi pa so bili za posamične zadeve znotraj RSFSR. (1918 Constitution of the Russian Soviet Federated Socialist Republic 1918)

Konec državljanske vojne in širše družbeno-politične spremembe, ki so se zgodile v tem času, so prinesle spremembe tudi v ustavi in sami ureditvi sovjetske Rusije. Po koncu vojne in neuspelem izvozu revolucije v Evropo so boljševiki začeli širiti socializem v dele sveta, ki so nekoč že spadali pod Rusijo. Sovjeti so prevzeli oblast v Ukrajini, Belorusiji in Transkavkaziji (Azerbajdžan, Gruzija in Armenija) – te države so, tako kot Rusija, postale sovjetske socialistične republike. Skupaj z Rusijo (RSFSR) so te države decembra 1922 vstopile v federativno republiko Sovjetsko zvezo. Sovjetska zveza je novo ustavo dobila 31. januarja 1924, deset dni po Leninovi smrti. Ustava v uvodnem delu razglša, da je svet razdeljen na dva dela: na kapitalističnega, ki temelji na sovraštvu in neenakosti, ter na socialističnega, ki temelji na vzajemnem miru in razvoju. Uvodni del se tudi dotakne državljanske vojne; kapitalistični imperializem in notranji sovražniki socializma niso zmogli zlomiti socialističnega bratstva sovjetskih narodov, kljub temu pa so deželo pahnilo v katastrofalne razmere in na rob propada. Uvod ustave svari pred ponovnim napadom kapitalističnega sveta na Sovjetsko zvezo in poziva k vzpostavitvi skupne fronte v boju proti imperializmu. Sovjetska zveza naj svojih držav članic ne bi omejevala, odprta pa je tudi za nove pridružitvene članice – socialistične sovjetske države.

Drugi del ustave razloži prenovljen politični sistem v Sovjetski zvezi. Vrhovno telo je postal Kongres sovjetov, ki je zamenjal prejšnji Vseruski kongres sovjetov. Kongres sovjetov se je delil na dva dela: Zvezni sovjet, ki je zastopal celotno Sovjetsko zvezo, in Nacionalni sovjet, ki je zastopal posamezne države članice Sovjetske zveze (npr. podobni vlogi imata danes Senat in Kongres v ZDA) Absolutno izvršno moč je imel Centralni izvršni komite, ki ga je imenoval Kongres sovjetov. Izvršni komite je določil Svet komisarjev in Prezidij (tako zakonodajna kot izvršna telesa) in vrhovno sodišče. (The USSR Constitution of 1924 2001)

Formiranje Sovjetske zveze je povzročilo trenje med Leninom in Stalinom, ki se je stopnjevalo vse do Leninove smrti leta 1924. Stalin je bil goreč zagovornik ruskega

centralizma (čeprav je bil po narodnosti Gruzijec) in je kot tak zagovarjal “enotno ekonomsko telo na enotnem teritoriju”, kjer bi, namesto lastnih organov oblasti, v vseh avtonomnih republikah vladali podaljški centralnega RSFSR, ki je bil v Moskvi. (Boffa 1985, 151) Tako bi bile vse federalne republike dejansko podrejene Rusiji, čemur pa je Lenin ostro nasprotoval – sam je bil za zvezo enakopravnih sovjetskih republik (takšna ureditev je bila tudi sprejeta). V Stalinovem predlogu je videl izraz “velikoruskega šovinizma”; Leninovi zapiski nakazujejo, da je videl centralno vlado RSFSR v glavni vlogi samo v zunanji politiki in obrambi, vse druge funkcije pa naj bi se postopoma prenesle na posamične federativne republike. (Boffa 1985, 153) Stalin si je kljub temu še naprej prizadeval za centralizacijo Sovjetske zveze; zaradi izredne politične pragmatičnosti in sposobnosti, ki mu je sprva niso pripisovali, je v nekaj letih popolnoma centraliziral celoten politični in represivni državni aparat, sebe pa je ustoličil kot totalitarnega voditelja države. Pozicija generalnega sekretarja mu je omogočila, da je v začetku dvajsetih let pridobil vpliv v sovjetskih republikah, ki si jih je sprva neuspešno prizadeval formalno podrediti Moskvi. Skozi periferne organizacije Centralnega komiteja je na ključna mesta postavljali ljudi, ki jih je poznal in jim je zaupal, s čimer je širil svoj vpliv tudi zunaj Centralnega komiteja, kjer je bil že leta 1922 tretji najvplivnejši človek (za Leninom in Trockim).

Stalinovo kadrovanje in birokratizacija političnega aparata sta bila pogosto tarča Leninove kritike. Lenin se je bil prisiljen umakniti iz dejavnega političnega življenja po marcu 1922, ko so mu iz vratu odstranili delce krogle, ki mu je ostala po atentatu – po operaciji se mu je zdravje zelo poslabšalo, v naslednjih dveh letih pa je preživel še dve možganski kapi. Kljub nezmožnosti dela (zaradi kapi je bil paraliziran) je bil še vedno najpomembnejša osebnost revolucije, svoja razmišljanja pa je izražal skozi spise in zapiske. V morda najpomembnejšem zapisu, pismu 13. kongresu Ruske komunistične partije leta 1923, znanemu tudi kot “Leninov testament”, je pozival h korenitim reformam partijskega aparata, ki naj bi bil tako kot nekdanji carski sistem “obupno zastarel, zbirokratiziran, slab (...) dejansko prejšnji motor, podmazan s sovjetskim oljem.” (Boffa 1985, 175) Posvaril je pred nevarnostjo, da postane partija vladajoči sloj, ki bo z drugimi

državljeni ravnal podobno slabo kot prejšnja aristokracija, ter opozarjal, da Sovjetski zvezi še zdaleč ni uspelo doseči zadovoljive ravni politične kulture.

Ostra kritika je letela tudi na Stalina. Čeprav je Lenin Stalina cenil kot sposobnega voditelja, je bil zaskrbljen zaradi njegove krutosti, spletkarstva in želje po oblasti. V pismu je zapisal, da mora partija Stalina na mestu generalnega sekretarja zamenjati z nekom drugim, ki bo bolj "toleranten in iskren" – čeprav je bil Lenin v svojih spisih kritičen do mnogih visokih partijskih funkcionarjev, je edino za Stalina izrecno zahteval, da mora odstopiti s svojega položaja. (Boffa 1985, 178) Leninovi predlogi in zahteve niso bili uslišani; Stalin je tudi po XII. kongresu partije ostal na položaju generalnega sekretarja. Po Leninovi smrti leta 1924, ob pešanju Trockijeve politične moči in po številnih spletkah pa je kmalu postal *de facto* voditelj Sovjetske zveze, ki je tako dobila morda najbolj totalitarističnega vladarja, kar jih je videl svet v 20. stoletju.

8.2.3 Gospodarstvo in nezadovoljstvo nad vojnim komunizmom; NEP

Sovjetsko Rusijo je vojni komunizem povsem izčrpal in boljševike skorajda stal oblasti; takoj po koncu vojne so Rusijo pretresali še hujši upori in protesti, kot so se dogajali ob prvih rekvizacijah žita in uvedbi vojnega komunizma. Rusija je bila v vojni šest let, in ko je končno prišlo do miru, so ljudje želeli, da se stanje vsaj delno umiri. Namesto tega so bila prva povojna leta za Rusijo še težja kot leta vojne. Država je bila povsem izčrpana; večina infrastrukture je bila uničena, proizvodnja je bila nekajkrat nižja kot pred vojno, državo pa je poleti 1920 povrh vsega prizadela še suša, katere izid je bila katastrofalna lakota v letu 1921. (Boffa 1985, 130)

Boljševiki na vse te težave niso imeli pravega odgovora. Vojni komunizem je bil morda učinkovit v času državljanske vojne in zadovoljevanja nujnih potreb za preživetje revolucije (čeprav je povzročil ogromno gorja), v času miru pa je bil popolnoma nesprejemljiv, kar se je čedalje večkrat pokazalo v nasilnih protestih in uporih zoper boljševike. Dva največja sta bila tambovski in kronštatski upor. Tambovski upor je bil največji upor kmetov po boljševiškem prevzemu oblasti, trajal pa je od jeseni 1920 do poletja 1921. Upor v tej centralni ruski pokrajini je zanetila nepravilna rekvizicija poljščin, ki bi ob realizaciji kmetom pustila samo toliko pridelka, da bi z njim zadovoljili

približno 10 % dnevnih potreb po hrani. (Figes 1996, 754) Upor se je hitro razširil, boljševiki pa so bili nanj povsem nepripravljeni – zaradi vojne s Poljsko je bilo v Tambovu samo 3000 vojakov Rdeče armade, ki so bili zelo nezanesljivi (večina rdečih vojakov je bila nekdanjih eserjev, tradicionalnih zaveznikov kmetov). Upor je zajel celotno pokrajino, vodenje upora pa je prevzel Aleksander Antonov, član levih eserjev. Kmetje se z Rdečo armado, ki je v Tambov kmalu poslala okrepitev s 30.000 možmi, niso bojevali v neposrednih spopadih, temveč so delovali kot gverilci-partizani. Partizanski odredi kmečke vojske so, ob popolni podpori tamkajšnjega prebivalstva, uspešno napadali na gverilo nepripravljeno Rdečo armado. Gverilska vojna ni imela nikakršnih ofenzivnih namenov, kot so jih imeli npr. pohodi belih sil proti Moskvi; cilj upora je bila osvoboditev tambovskih kmetov od spon boljševiške oblasti. (Figes 1996, 756) To je bilo popolnoma v skladu s takratno miselnostjo ruskih kmetov, ki so si najbolj od vsega želeli neoviranega obdelovanja lastne zemlje.

Če je bil tambovski upor kritičen zaradi svojega obsega, je bil kronštatski upor za boljševike še kočljivejši zaradi dejstva, da je šlo za največji upor sloja, ki naj bi ga boljševiki zastopali. Uprli so se rdeči vojaki in mornarji – Trocki je leta 1917 kronštatske mornarje opisal kot “ponos revolucije”, saj so v oktobrski revoluciji igrali ključno vlogo. (Figes 1996, 760) Po koncu državljanske vojne so se isti mornarji, nezadovoljni z boljševiškim totalitarnim vodenjem države in predvsem z ravnanjem s kmeti (veliko mornarjev je bilo iz Ukrajine in Tambova), proti boljševikom uprli z orožjem. 1. marca 1921 so zavzeli težko osvojljivo pristanišče (Kronštat je otok, ki ga pozimi in na začetku pomladi s Petrogradom povezuje osem kilometrov širok pas ledu) in izdali 15 zahtev, večinoma povezanih z večjo politično svobodo in pravicami kmetov. Rdeča armada je 7. marca začela z obleganjem Kronštata. Ob ogromnih izgubah je 16. marca 50.000 možem Rdeče armade uspelo prodreti v Kronštat. Od 15.000 upornih mornarjev jih je v Finsko uspelo pobegniti 8000 – preostali so umrli v spopadih, 2000 pa jih je bilo ustreljenih brez sojenja. (Figes 1996, 767)

Številni upori in obubožana država so nazadnje prisilili Lenina, da je poskusil olajšati življenje ljudem vsaj z boljšimi gospodarskimi pogoji. Nova ekonomska politika ali NEP

je bila sprejeta na desetem kongresu ruskih komunistov marca 1921. NEP, ki ga je večina komunistov videla kot korak nazaj (oziroma “korak nazaj, da bomo lahko naredili dva koraka naprej”, kot se je izrazil Lenin), pomeni delno vrnitev ruske ekonomije k prostemu trgu in tržnemu gospodarstvu. (Boffa 1985, 136) Nova ekonomska politika je dovoljevala podjetništvo (največji vzpon je zaradi teh reform doživela trgovska dejavnost), država pa je obdržala nadzor nad bankami, zunanjo menjavo in večjimi trgovinami. Predvsem je bil NEP namenjen kmetom; rekvizicije pridelkov so se ustavile, kmetje so lahko pridelke prodajali na prostem trgu, državi pa so morali v obliki 10 % pridelka plačevati kmetijske takse. NEP je imel dokaj pozitiven vpliv na rusko gospodarstvo, saj so si kmetje hitro opomogli ter povečali obseg kmetovanja zaradi prostega trga, torej lastnega dobička. Težava je bila nacionalizirana industrija, ki ni dohajala kmetijske proizvodnje; cene industrijskih izdelkov so bile tako “umetno” na visoki ravni, kmetijski pridelki pa so se zaradi večje konkurenčnosti nenehno cenili, kar je vodilo v napetosti med kmetijstvom in industrijo. NEP se je končal leta 1928 po prihodu Stalina na oblast. Stalin je nacionaliziral celotno ekonomijo, uvedel kolektivizacijo⁹ kmetijstva ter začel z izvajanjem planskega gospodarstva¹⁰.

⁹ Kolektivno kmetijstvo je oblika organiziranega kmetovanja, pri katerem se več kmetij združi in skupaj vodi kot celota (v primeru Sovjetske zveze (SZ) kolhoz). Sovjetska oblika kolektivnega kmetijstva je bil kmetom vsiljena (kmetje so bili stoletja vajeni samostojnega kmetijstva, kjer se je obdelovalo majhne kose zemlje) in je imela v začetni fazi katastrofalne posledice za ruske kmete.

¹⁰ V planskem gospodarstvu država vodi in odloča o celotnem razvoju gospodarstva, proizvodnji in potrošnji dobrin – vsaka gospodarska dejavnost je del makroekonomskega načrta države. Pod Stalinom je imelo plansko gospodarstvo obliko petletk z glavnim ciljem hitre industrializacije (zelo zaostalega) ruskega gospodarstva. Petletke so bile, vsaj s stališča industrijskega razvoja SZ, velik uspeh; medtem ko se je celoten kapitalistični svet v 30-ih letih 20. stoletja utapljal v ekonomsko-finančni krizi, je SZ beležila 12–13% letno gospodarsko rast. SZ je petletno plansko gospodarstvo obdržala vse do svojega razpada leta 1991 – skupaj je bilo opravljenih 13 petletk.

9 Zaključek

Kot smo lahko spoznali, je bilo vzrokov za zmago revolucije več. Najočitnejša prednost boljševikov je bilo število ljudi, ki so jih lahko uporabili za potrebe vojne. Nadzorovali so celotno osrednjo Rusijo (območje je dobilo ime Sovdepia), kjer je živela večina Rusov – pod oblastjo so imeli okrog 70 milijonov ljudi. Število prebivalcev na vseh ozemljih, ki so jih nadzirale bele sile, ni bilo večje od 18 milijonov; razmerje v prebivalstvu je bilo tako približno 4 : 1 v korist boljševikov. (Pipes 1994, 11) To je bilo ključnega pomena leta 1919 v odločilnih spopadih državljanske vojne; prodirajoče bele sile so bile čedalje bolj razpršene in brez dotoka svežih sil, Rdeča armada pa je bila sposobna, kljub velikemu številu žrtev in dezerterstev, svoje število nenehno povečevati. Ko se je prodor belih sil ustavil, se te niso bile sposobne izpopolniti z rezervami, kar pa je neizogibno vodilo v poraz. Tega sta se zavedala tako Kolčak kot Denikin, zato sta vse svoje upe vlagala v enkratno, odločujoč prodor proti Moskvi.

Naslednja prednost boljševikov je bilo ozemlje, ki so ga zavzemali, in osrednji položaj v njem. Ogromno ozemlje je, tako kot že za časa Napoleona in pozneje nemške invazije v drugi svetovni vojni, močno vplival na naravo ruske državljanske vojne. Širna prostranstva in sorazmerno majhno število vojakov sta omogočala veliko taktičnega manevriranja, kar je bilo popolno nasprotje pozicijskemu bojevanju v jarkih, ki je bilo značilno za bojevanje v prvi svetovni vojni. Za stran, ki je v državljanski vojni prevzela ofenzivno pobudo, je bilo povsem običajno, da v nekaj tednih prodre več sto kilometrov v globino, in obratno ob protiofenzivi – obe glavni fronti, tako vzhodna kot južna, sta bili izjemno dinamični. Tudi sicer so si fronte le stežka zaslužile svoje ime, saj so bile v resnici le serije manjših vojaških skupin, ki so se skupaj z opremo pomikale v določeni smeri. Rusija je bila preprosto prevelika za formiranje strnjenih front, kar so zaradi pomanjkanja rezerv na svoji koži še posebno občutile bele armade. V ključnih spopadih se je Rdeča armada preprosto pomikala nazaj in čakala, da se bele sile razširijo toliko, da bodo zlahka prebite. To je na svoji koži še najbolj izkusil Denikin, ko je poleti 1919 prodiral proti Tuli in Moskvi; zaradi širine fronte je bilo na kvadratnem kilometru v povprečju samo 100 belih vojakov. Zaradi veliko večjega števila vojakov in boljših povezav širina fronte Rdeči armadi ni predstavljala večje težave. Tudi sam Lenin je aprila

1920, ko je bilo že jasno, da bodo boljševiki obdržali oblast, izjavil: "... eden izmed štirih glavnih razlogov, da smo preživeli kot neodvisna revolucionarna država, je obsežnost našega ozemlja." (Mawdsley 2008, 381)

Ozemlje osrednje Rusije je bil sorazmerno dobro prepredeno z železniško mrežo, kar je omogočalo Rdeči armadi hitro premikanje sil iz ene fronte na drugo. Tako se je v ključnih bojih leta 1919 lahko najprej uspešno ubranila Kolčakove ofenzive na vzhodu, nato pa je večino sil z vlaki prepeljala naravnost na južno fronto, do Tule. Razdeljenost belih sil na dve glavni armadi je tudi preprečevala, da bi vse bele sile organizirano in naenkrat napadle sicer obkroženo Rdečo armado. Prednost boljševikov je bil tudi nadzor nad večino mest, ki jih je bilo v Rusiji največ ravno v osrednjem, boljševiškem delu. Poleg tega, da je bila v mestih nakopičena industrija, so imela mesta tudi prestiž – belim armadam ni veliko pomagalo, da so nadzorovale podeželje, dokler sta bila Petrograd in Moskva v rokah boljševikov. Po drugi strani je bila prednost obrobne položaja belih sil lažja oskrba in prevoz vojaškega materiala zaveznikov, saj so bile bele sile nastanjene blizu pristanišč.

Kot zadnjo prednost boljševikov bi lahko izpostavil enotno politično nastopanje in sam politični program. Čeprav so ideološko motivirane reforme povzročile izjemno veliko trpljenja in gorja (npr. slabo vodena nacionalizacija industrije, vojni komunizem ter ukinitvev valute, če izpostavim samo nekatere), je večina tistih Rusov, ki so bili ideološko manj opredeljeni, vseeno lažje tolerirala boljševike kakor pa protirevolucionarje. V bitki za Tulo je boljševikom v ključnem trenutku državljanske vojne prišlo na pomoč več kot 100.000 kmetov, (Figes 1996, 668) čeprav so boljševiki izvajali rekvizicijo poljskih izdelkov – strah pred ponovno vzpostavitvijo monarhije (in izgubo zemlje) je bil še večji od sovraštva do revolucionarjev. Podatki iz volitev v konstituantno novembra 1917 kažejo, da so vse socialistične stranke skupaj dobile kar 75,5 % vseh glasov, konservativne in liberalne stranke pa skupaj le 7,5 %. (Russian Constituent Assembly election, 1917) Ta podatek jasno kaže, da so si Rusi želeli sprememb bolj kot česar koli drugega. Nepragmatični beli generali, *de facto* voditelji belega upora, tega niso uspeli, niti niso hoteli prepoznati. Dopusčali niso nikakršnih reform (kar je bilo odločilno za podporo

kmetov), zaradi konservativnega pogleda na “enotno sveto Rusijo”, kjer ni bilo prostora za nikakršno neodvisnost, pa na svojo stran niso pridobili niti manjšinskih narodov (Fincev, Poljakov, Baltov itd.), ki so bili sicer usmerjeni proti boljševikom. (Mawdsley 2008, 390)

Kakšen pa je bil vpliv zahodne intervencije na rusko državljansko vojno? Odgovor na to ni preprost, saj je bila ruska državljanska vojna izjemno kompleksen spopad s številnimi udeleženci, nejasnimi vojaškimi cilji in raznovrstnim vojaško-političnim dogajanjem ob robu same državljanske vojne (osamosvajanje ruskih držav, vojna s Poljsko itd.).

Neposredni vojaški učinek zahodnih sil ni bil velik. V državljanski vojni je bilo udeleženo izjemno majhno število zahodnih vojakov, ki niso na nikakršen način vplivali na izid vojne – nekatere njihove enote, predvsem tanki in vojaška letala, so imele kvečjemu psihološki učinek na Rdečo armado, nevajeno napredne oborožitve. Od že tako majhnega števila zahodnih vojakov jih je boj videla le peščica. Zahodne države namreč niso bile pripravljene resno poseči v državljansko vojno zaradi več razlogov. Svetovna vojna je zelo izčrpala Veliko Britanijo in Francijo, ki nista bili pripravljene tvegati novih žrtev v oddaljeni deželi v boju proti režimu, ki so mu vsi že tako obetali kratko življenjsko dobo. Širši intervenciji so nasprotovali tudi sami državljani; sploh v Veliki Britaniji se je vlada bala, da bo intervencija vodila k širšim neredom med britanskim “proletariatom”, torej industrijskimi delavci, ki so podpirali boljševike. Oddaljenost in sama velikost Rusije sta bila naslednja razloga za milejšo obliko intervencije – zavzetje ruskih prostranstev bi zahtevalo veliko število zahodnih vojakov, ki bi jih morali pripeljati do ruskih pristanišč. Kot zadnji razlog za mlačen odziv zahodnih držav naj navedem še nezaupanje do druge največje sile v Rusiji, torej bele protirevolucije. Beli generali so bili dober zaveznik, dokler je trajala svetovna vojna; zavračali so revolucijo in predvsem zelo sovražili Nemce, proti katerim so želeli nadaljevati vojno in ponovno vzpostaviti vzhodno fronto (ki bi razbremenila ZDA, Francijo in Veliko Britanijo). Po koncu svetovne vojne pa so postajale zahodne države skeptične do svojih ruskih zaveznikov – očitno je bilo, da jih večina ruskega prebivalstva ne podpira, njihova konservativna drža pa je bila preveč ortodoksna za večino zahodnih državnikov

(Churchill je izvzet; njegova osnovna prioriteta je bil boj proti boljševizmu za vsako ceno). Ob zmagi belih sil je obstajala možnost, da se Rusija vrne v čas carizma, česar pa si niti zahodne sile niso želele. Vse to so bili razlogi, da je bilo vojaško udejstvovanje zahodnih sil najmanjše mogoče, njihov učinek pa neznaten. Če bi obravnaval vpliv intervencije dosledno z vidika vojaškega posega, bi lahko zavrnil vse tri zastavljene hipoteze.

Kako nemočni bi bili boljševiki proti obsežni intervenciji vojsk razvitih evropskih držav, če bi se te odločile za širšo intervencijo, je pokazal nemški prodor med mirovnimi pogajanjmi v Brest-Litovsku¹¹. Nemški prodor in "čiščenje" južnih obrobni pokrajin v Rusiji je tudi glavni razlog, da je protirevolucija sploh zaživela; dobila je prepotreben prostor, da je zadihala in se pripravila na dolgotrajno vojno. Ker pa me v tej nalogi zanima vloga Velike Britanije, Francije in ZDA, nemškega posega v južni Rusiji ne morem upoštevati za potrditev hipotez, čeprav je bil ključen za oživitev protirevolucionarnega upora in posledično za ponoven vžig državljanske vojne.

Sam vpliv neposredne vojaške intervencije ZDA, Francije in Velike Britanije je bil torej majhen. Gledano v širšem kontekstu pa je imela intervencija kljub temu velik vpliv na potek državljanske vojne. Zahodne države so bile v veliki meri zaslužne, da je bela protirevolucija, potem ko je nemški poseg omogočil pogoje za ponovno vzpostavitev, sploh lahko nadaljevala z oboroženim bojem proti boljševikom in Rdeči armadi. Zahodne države so belim armadam namreč namenile ogromno pomoč v materialu in vojaški tehniki; samo Velika Britanija (ki je sicer največ pomagala belim silam) je protirevoluciji podarila več sto tisoč pušk, več sto milijonov nabojev in večje število vojaških vozil (tankov, tovornjakov itd.).¹² Bele sile, za razliko od boljševikov, ki so za potrebe vojske mobilizirale velik del industrije, namreč niso bile sposobne same proizvajati orožja in streliva – brez vojaške pomoči zahodnih držav ne bi imele sredstev, s katerimi bi se sploh lahko vojskovala. Zahodni oficirji so prav tako prevzeli urjenje in usposabljanje novih

¹¹ V nemškem primeru vseeno ni šlo za invazijo s ciljem strmoglavljenja režima, kar bi zahtevalo veliko večje sile, op. p.

¹² Točnejši podatki so na strani 49.

častnikov v belih vojskah; še posebno dejavni so bili na ruskem vzhodu v Kolčakovi vojski.

Tolikšna pomoč zahodnih držav je imela svojevrsten vpliv na moralo belih armad. Nasprotniki revolucije so imeli podporo držav, ki so zmagale v svetovni vojni; te države so bile gospodarske velesile, veliko razvitejše od Rusije. Ravno to zavedanje, da jih podpirajo v resnici največje sile tistega časa, da v boju proti skrajnemu socializmu niso same, je bilo za sile protirevolucije neprecenljivega pomena. Kako pomembna je bila moralna podpora Zahoda, se je izkazalo leta 1919, ko je britanska vlada po porazu Kolčaka javno oznanila, da ne bo več podpirala belih armad ter da se je na nek način "sprijaznila" s socialistično ureditvijo Rusije – morala Denikinove armade je ob tej novici popolnoma padla, umik južnih belih armad pa se je spremenil v nenadzorovan beg proti Črnemu morju.

Glede na zgornje ugotovitve lahko potrdim glavno hipotezo, da je intervencija povzročila velike politične in vojaške spremembe v Rusiji. Neposredni (vojaški) učinek intervencije je bil sicer majhen, toliko večje posledice pa je zato pustila materialna, vojaška in moralna podpora belim armadam. Intervencija je omogočila tvorjenje sorazmerno samostojnih političnih entitet na vzhodu, jugu in zahodu Rusije, kamor so se zatekli nasprotniki revolucije, na teh območjih pa so se vzpostavili vzporedni politični sistemi, ki so izzvali sovjetsko oblast. Intervencija je prav tako omogočila nadaljevanje oboroženega boja proti boljševikom, ki so bili zaradi podpore zahodnih držav v neprimerno boljšem položaju, kot bi bili brez podpore – protirevolucija zaradi pomanjkanja vojaških in drugih proizvodnih kapacitet pravzaprav niti ne bi obstajala. Posledice intervencije so imele torej izreden vpliv na tok dogodkov v Rusiji med letoma 1918 in 1921 ter tudi v dogajanju po vojni.

Še z večjo gotovostjo lahko potrdim drugo hipotezo, da je bila podpora zahodnih držav ključnega pomena za vojaški odpor nasprotnikov revolucije – ta hipoteza se je v diplomski nalogi potrdila večkrat. Podobnega mnenja je bil tudi general Graves, poveljnik ameriških sil v Sibiriji: "Brez podpore tujih sil se ne bi mogel Kolčak in njegov

kabinet nikoli uspešno upirati drugim silam.” (America's Siberian Adventure 1918–1920). Kot že omenjeno, vojaška (in moralna) podpora Zahoda je bila pogoj, da je protirevolucija sploh lahko obstajala.

Najtežje je potrditi ali ovreči zadnjo hipotezo, torej da se je zaradi intervencije spremenil odnos ruskega naroda do zahodnih držav. Intervencija je bila namreč samo del zelo zapletenih odnosov med socialistično Rusijo in preostalim kapitalističnim svetom, ki so se kazali v skrajni obliki – v odkritem (čeprav omejenem) vojaškem posegu proti socialistični Rusiji. Težko je oceniti tudi, kakšen vpliv je imela sama intervencija v Rusiji glede na to, da so bile zahodne države in socialistična Rusija v antagonističnem odnosu praktično skozi celoten obstoj Sovjetske zveze (izjema je bila druga svetovna vojna).

Pred revolucijo in spremembo oblasti je bila Rusija pomemben dejavnik v evropski in svetovni politiki; tudi z zahodnimi državami je imela običajne politično-gospodarske odnose. Z Veliko Britanijo je bila Rusija sicer velikokrat v odkritem vojaškem spopadu (predvsem zaradi imperialističnih interesov obeh držav v srednji Aziji), vendar je bilo to v 19. in v začetku 20. stoletja povsem običajno za odnose med evropskimi velesilami. Ruska zunanja politika je bila zadeva carja in ozkega kroga vladajoče elite, ki ni neposredno zadevala ruskega naroda. Vladajoča carja v obdobju pred revolucijo – Nikolaj I. in Aleksander III. – sta imela do Zahoda sicer precej konservativen pogled¹³, saj sta odkrito zagovarjala rusko samozadostnost in čim manjšo vpletenost Rusije v zadeve zahodnih držav, vendar bi bilo napačno trditi, da sta imela do Zahoda negativen odnos – kvečjemu sta bila čezmerno protekcionistična. Ne nazadnje so bile najtesnejše vojaške vezi z Veliko Britanijo in Francijo stekane ravno v tem obdobju.

Odnosi med Zahodom in Rusijo so se drastično spremenili po oktobrski socialistični revoluciji – prvič v zgodovini je neka država dobila socialistično politično ureditev, kjer so oblast v državi prevzeli delavci in kmetje (oziroma politična elita, ki naj bi predstavljala njihove interese). Zunanji odnosi so se obrnili na glavo. Boljševiki so v

¹³ Oba carja sta zagovarjala “moskvocentrizem”, torej večjo vlogo stare prestolnice Moskve in vrnitev Rusije k tradicionalnim vrednotam in načinom življenja, kakršen je bil značilen za Rusijo pred prozahodnimi reformami.

kapitalističnem imperializmu, ki so ga posebljale zahodne velesile, namreč videli največje zlo in so javno oznanjali, da bodo tudi te države dočakale svojo socialistično revolucijo – ali se bo ta zgodila spontano ali pa jo bodo tja izvozili ruski socialisti sami. Zahod se je širjenja revolucije iz Rusije bal, saj bi lahko širjenje socializma ogrozilo stabilnost srednje in vzhodne Evrope – še posebno veliko nevarnost bi kapitalistični Evropi predstavljala socialistična Nemčija, ki je imela po koncu svetovne vojne sorazmerno močne socialistične stranke. Ravno začetna želja boljševikov, da razširijo socializem v Evropo in pozneje v vse države sveta, je najbolj skrbela zahodne države. Antagonizem med nasprotnima si ideologijama se je odražal tudi v politični retoriki; tako kapitalistične kot socialistične elite so druge drugo obravnavale zelo negativno, celo odkrito sovražno.

Intervencija in državljanska vojna je omogočila boljševikom, da zahodne sile prikažejo kot imperialističnega agresorja, napadalca, ki želi ponovno podrediti ruske delavce in kmete ter ponovno vzpostaviti caristično avtokracijo – na tako interpretacijo intervencije je večkrat opozoril britanski premier Lloyd George. Deloma so si zahodne države zaslužile tako negativno prikazovanje, saj so s posegom in odkrito podporo desnim silam zaradi lastnih interesov izničevale dejstvo, da si večina ruskega naroda resnično želi sprememb v smeri socialistične ureditve (kot že omenjeno, za socialistične stranke je na volitvah leta 1917 glasovalo več kot 75 % volilcev). Strah pred širjenjem socializma je bil pač prevelik, da bi zahodne velesile postavile demokratično voljo Rusov pred lastne interese. Boljševiki so se sicer zavedali, da je intervencija poskus Zahoda, da odstrani ideološko nevaren socialistični režim, z dobro propagando pa jim je uspelo prikazati intervencijo kot napad imperializma na Rusijo (kar intervencija ni bila). Tako jim je do neke mere uspelo poenotiti ljudstvo proti “skupnemu sovražniku Rusije”, belim silam in zahodnim zaveznikom. Rdeči propagandni aparat je bil torej že v začetnih letih vladavine boljševikov dobro razvit¹⁴, prava revolucija na področju kulture pa se je začela po koncu državljanske vojne, kjer je partija še okrepila vlogo kapitalističnega Zahoda kot nevarnega sovražnika socialistične Rusije.

¹⁴ Boljševiki so bili mojstri množične agitacije, kar se je izkazalo že med poletnimi protesti pred izbruhom oktobrske revolucije.

Intervencija je bila torej posledica antagonizma med ideologijama, bila je poskus Zahoda, da že v kali zatre socialistični režim v Rusiji. Intervencijo je težko dojeti zunaj okvirov, brez razumevanja širšega dogajanja, in v nekakšnem vakuumu presoditi, ali je točno ta poseg spremenil rusko dojemanje Zahoda. V tem primeru bil zlahka potrdil hipotezo, saj so bile zahodne države med državljansko vojno, tudi zaradi propagande boljševikov, v očeh večine Rusov agresor, sokrivi za ogromne človeške in materialne izgube. Gledano v širšem kontekstu pa je bila intervencija samo del zapletenih odnosov med Zahodom in Sovjetsko zvezo, kjer je prvič (in zadnjič) prišlo do neposrednega napada zahodnih sil na Rdečo armado. Predvsem zaradi omenjenega, več kot 70 let trajajočega rivalstva med zahodnim kapitalizmom in ruskim socializmom torej štejem intervencijo le za majhen del odnosov med ideologijama, ki pa ni imel bistvenega dolgoročnega vpliva na odnose med državama. Ne nazadnje je za obdobje po vojni značilno, da se je komunistična Sovjetska zveza poskušala ponovno vključiti v mednarodno politiko in v odnose z zahodnimi državami (čeprav je v zunanjih odnosih še vedno prevladovalo medsebojno nezaupanje). Tretjo hipotezo torej zavračam.

10 Literatura

1918 Constitution of the Russian Soviet Federated Socialist Republic. 1918. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/ussr/government/constitution/1918/> (3. februar 2009).

Allied intervention in Murmansk. 2001. Dostopno prek: <http://members.fortunecity.com/behindthelines/murmansk.htm> (5. april 2008).

Allied intervention in the Russian Civil War. 2001. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Allied_intervention_in_the_Russian_Civil_War (3. februar 2009).

Boffa, Giuseppe. 1985. *Povijest Sovjetskog Saveza 1, od revolucije do drugog svjetskog rata.* Opatija: Otokar Keršovani.

Boot, Max. 2002. *The savage wars of peace.* New York: Basic Books.

Chew, Allen F. 1981. *Fighting the Russians in Winter: Three Case Studies.* Dostopno prek: <http://www-cgsc.army.mil/carl/resources/csi/Chew/CHEW.asp> (5. april 2008).

Clausewitz, Carl von. 2004. *O Vojni.* Ljubljana: Studia humanitatis.

Conditions of an Armistice With Germany. 1997. Dostopno prek: <http://www.gwpda.org/1918/armistice.html> (3. december 2007).

Dmytryshyn, Basil. 1977. *A history of Russia.* Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Eger, Christoper. 2007. *The Czech Legion 1917–1920.* Dostopno prek: http://militaryhistory.suite101.com/article.cfm/the_czech_legion_19171920 (5. avgust 2008).

Encyclopaedia Britannica. Baltimore to Braila. London: The Haycock Press.

Evtuhov Catherine, David Goldfrank, Lindsey Hughes in Richard Stites. 2004. *A History of Russia*. Boston in New York: Houghton Mifflin Company.

Figs, Orlando. 1991. *Peasant Russia, civil war: the Volga countryside in revolution (1917–1921)*. Oxford: Clarendon Press.

- - - 1996. *A People's tragedy: The Russian revolution 1891–1924*. London: Pimlico.

Gažević, Nikola. 1973. *Vojna enciklopedija, drugo izdanje, 5 Lafos-Naukrat*. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.

Graves, William S. 1931. *America's Siberian Adventure (1918–1920)*. Dostopno prek: <http://www2.cddc.vt.edu/marxists/archive/graves/1931/siberian-adventure/index.htm> (6. april 2008).

Heyman, Neil M. 1993. *Russian History*. San Francisco: McGraw-Hill Ltd.

Hudson, Miles. 2004. *Intervention in Russia 1919-1920, A Cautionary Tale*. South Yorkshire: Pen & Sword Books.

Javornik, Marija. 1998. *Veliki splošni leksikon*. Ljubljana: DZS.

Jorgensen, Lawrence. 2007. *Intervention and Civil War, 1918 – 1920*. Dostopno prek: http://www.mmmfiles.com/index.php?option=com_content&task=view&id=57&Itemid=32 (3. december 2007).

Kennan, George F. 1967. *The Russian Revolution - Fifty Years After*. Dostopno prek: <http://www.foreignaffairs.org/19671001faessay46101-p40/george-f-kennan/the-russian-revolution-fifty-years-after-its-nature-and-consequences.html> (12. julij 2008).

- Kvostov, Mihail. 1996. *The Russian civil war (1)*. Oxford: Osprey publishing.
- Mawdsley, Evan. 2008. *The Russian civil war*. Edinburgh: Birlinn Limited.
- Medvedev, Roj. 1986. *Revolucija 1917. godine u Rusiji*. Beograd: Izdavačka radna organizacija "Rad".
- O'Connor, Derek. 2007. Biplane flying: Flying Against the Bolsheviks During Russia's Civil War. *Aviation History* (september): 50–57.
- Occleshaw, Michael. 2006. *Dances in Deep Shadows: Britain's Clandestine War in Russia, 1917–20*. London: Constable.
- Pipes, Richard. 1994. *Russia under the Bolshevik regime 1919-1924*. London: Harvill.
- Russian Constituent Assembly election, 1917*. 2001. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Russian_Constituent_Assembly_election,_1917 (3. september 2008).
- Sills, David L. 1968. *International Encyclopedia of the social sciences*. New York: The Macmillan Company & the free press.
- Somin, Ilya. 1996. ***Stillborn Crusade: The Tragic Failure of Western Intervention in the Russian Civil War, 1918–20***. New Jersey: Transaction Books. Dostopno prek: <http://books.google.com/books?id=1UIvX4ju4tYC&printsec=frontcover&dq=somin+ilya> (3. september 2008).
- Source List and Detailed Death Tolls for the Twentieth Century Hemoclysm*. 2005. Dostopno prek: <http://users.erols.com/mwhite28/warstat1.htm> (14. september 2008).
- The Anglo-Russian Entente*. 2007. Dostopno prek: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/The_Anglo-Russian_Entente (17. julij 2008).

Wollenberg, Erich. 1937. *The Birth Of The Red Army*. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/history/ussr/government/red-army/1937/wollenberg-red-army/ch01.htm> (12. julij 2008).

The Franco-Russian Alliance Military Convention – August 18, 1892. 2008. Dostopno prek: <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/frumil.htm> (17. julij 2008).

The USSR Constitution of 1924. 2001. Dostopno prek: <http://mailstar.net/ussr1924.html> (3. februar 2009).

Trocki, Lev. 1988. *Izabrani vojni radovi*. Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar.

U.S. policy in the recognition of the states. 2006. Dostopno prek: <http://www.americanforeignrelations.com/O-W/Recognition-U-s-policy-in-the-recognition-of-states.html> (1. februar 2009).

Unterberger, Betty Miller. 1957. The Russian Revolution and Wilson's Far-Eastern Policy. *Russian Review* 16 (2): 37–43.

Zayer Rupp, Suzan. 1998. *The struggle in the East: opposition politics in Siberia, 1918*. Pittsburgh: Center for International Studies.